

prameny & studie 76

NÁRODNÍ
ZEMĚDĚLSKÉ
MUZEUM

**NÁRODNÍ
ZEMĚDĚLSKÉ
MUZEUM**

**prameny
& studie** **76**

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM, s. p. o.
2024

Prameny a studie / Sources and studies

Časopis vychází za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO084.
The journal is published with the support of the Czech Ministry of Agriculture, institutional support MZE-RO0824.

Periodicita: dvakrát ročně / **Frequency:** biannually

Zařazeno do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR
Evidenční číslo: MK ČR E 18799

Vydavatel / Publisher:

Národní zemědělské muzeum / National Museum of Agriculture
Kostelní 44, 170 00 Praha 7

ISSN 0862–8483 (print)

ISSN 2788–337X (on-line)

Obsah

SEKCE HISTORICKÁ

<i>Roman Zámečník, Hana Dupkaničová, Jiří Šeřfl</i> Výzkum lázeňských parků v Česku a na Slovensku Research of spa parks in Czechia and Slovakia	9
--	----------

<i>Zdeněk Novák, Roman Zámečník, Jiří Šmída</i> Založení pokusu – ověření postupu Arnošta hraběte Silva-Tarouca při tvorbě stěn z jehličnanů v Průhonickém parku The foundation of an experiment: Verifying the method of Count Ernest Silva-Tarouca in the creation of a wall of conifers in the Průhonice Park	31
--	-----------

<i>Markéta Šantrůčková, Lucie Medková, Eva Sojková, Jiří Velebil</i> Historie zahradnických výzkumných ploch v Průhonicích v dobových souvislostech a s ohledem na vznik Dendrologické zahrady The history of horticultural research areas in Průhonice in contemporary context and in relation to the foundation of the Dendrological Garden.....	51
--	-----------

KOLEGOVÉ PhDr. PAVLU NOVÁKOVI CSc.

<i>Pavel Douša</i> Laudatio ad Pavel Novák	67
---	-----------

Bibliografie PhDr. Pavla Nováka, CSc.	69
--	-----------

<i>Michal V. Šimůnek</i> Od války k „dvouletce“. Plány na rozvoj Kutné Hory 1945–1948 From the war to the Two-Year Plan: Plans for the development of Kutná Hora, 1945–1948.....	77
--	-----------

<i>Ondřej Malina, Přemysl Brzák, Petr Zeman</i> Důlní dílo Bylanka 4 v Kutné Hoře. Báňsko-historický rozbor a interpretace jeho vývoje. Mining works Bylanka 4 in Kutná Hora: A mining history analysis and interpretation of development	99
---	-----------

Miloš Hořejš

Kolínský oberlandrát Herbert Eckholdt a majetkové převody velkostatku

Nové Dvory se zámkem Kačina v době nacistické okupace

Herbert Eckholdt, the Oberlandrat of Kolín, and the property transfer of Nové

Dvory estate including Kačina Chateau during the Nazi occupation .....

119

Redakční rada.....

143

Autoři textů.....

145

SEKCE HISTORICKÁ

Výzkum lázeňských parků v Česku a na Slovensku

Research of spa parks in Czechia and Slovakia

Roman Zámečník, Hana Dupkaničová, Jiří Šeří

Abstrakt: Článek pojednává o probíhajícím výzkumu lázeňských parků v Česku a na Slovensku, a to v rámci řešeného výzkumného tématu *Lázeňský park jako česko-slovenský*. Téma je řešeno jako součást širšího zaměřeného výzkumného projektu s názvem *Významná a neřešená témata krajinářské architektury*, který byl finančně podpořen Ministerstvem kultury. Ambicí výzkumu je popsat historii vzniku a proměny parkových úprav, které se vyvíjely v přímém kontextu s rozvojem československé lázeňské kultury. Cílem článku je přiblížit stav řešené problematiky, které nebyla v odborných kruzích doposud věnována cílená pozornost. Přináší vstupní informace o stavu řešení problematiky, o modelových objektech a specifikách jejich výběru a zkoumání, použitých výzkumných metodách, zprostředkovává informace o dílčích výsledcích výzkumu – o terénním průzkumu (hodnocení dendrologického potenciálu). Cílem analýzy dendrologického potenciálu lázeňských parků je nastínit obecné možnosti interpretace dendrologického potenciálu na příkladu souboru pěti lázeňských parků Slovenské republiky. Primárně se tedy nejedná o vzájemné srovnání těchto parků.

Summary: This article informs about the ongoing research of spa parks in Czechia and Slovakia within the framework of research subject ‘Spa Park as a Czecho-Slovak Phenomenon’. This topic is investigated as part of a wider project ‘Significant and Unsolved Issues of Landscape Architecture’ financially supported by the Czech Ministry of Culture. The goal of our particular project is to describe the history of design and transformations of park arrangements that took place in close connection with the development of Czechoslovak spa culture. We start by describing the state of existing research of this subject, which has not yet been specifically investigated. Then we provide information about the initial information available, some model targets and the process of their selection and examination, the research methods used, and bring some partial results, in particular the results of a field survey (evaluation of the dendrological potential). Analysis of the dendrological potential of spa parks was conducted in order to assess the possibility of interpreting the dendrological potential using a sample of five spa parks in the Slovak Republic which are treated mainly as merely a sample (the aim of the study is not their mutual comparison).

Klíčová slova: lázeňské místo, lázeňský park, Česko, Slovensko, průzkumy, hodnocení dřevin, historie, současnost

Keywords: spa, spa park, Czechia, Slovakia, surveys, woody plant assessment, history, present situation

*Článek vznikl na základě podpory při řešení výzkumného projektu *Významná a neřešená témata krajinářské architektury* (identifikační kód projektu DH23P03OVV053), financovaného z Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 Ministerstva kultury.*

Úvod

„Nemocné tělo i duch je třeba léčit. Léčit nápadně i neznatelně, prostředky exaktními i jinými. K těm druhým patří i prostředí, v němž pacient pobývá. Tvoří jej i stromy, květiny, trávníky, vzduch, voda. Tedy prvky přírody k tomu účelu v daném prostoru záměrně uspořádané. Vytváří celek – lázně se svými parky, záhony, s krajinou.

Víme-li, jak je uspořádat, od intimních zákoutí po velkolepost prostoru, můžeme pacientům i lékařům velmi pomoci.¹

Nesporné je, že se na území České a Slovenské republiky do současnosti dochovala velmi početná skupina lázeňských lokalit s nebývale bohatým kulturně-historickým vývojem a významem pro českou, slovenskou a středoevropskou lázeňskou kulturu. Minimálně od počátku 18. století bylo samozřejmostí, že se lázeňské lokality s mimořádnou pozorností zahradnický upravovaly.² Při tom byly využívány nejmodernější a nejnáročnější zahradnické přístupy a uplatňovány rozličné prvky zahradní a krajinářské tvorby. Samozřejmostí bylo precizní technické a technologické provedení s cílem dosažení poutavého uměleckého účinku. Tento trend neutuchal ani v novodobé historii těchto míst (20. století).

Obliba českých a slovenských lázeňských lokalit stále stoupá, a to i v kontextu zvyšujícího se mezinárodního povědomí o nich, mj. v souvislosti se zápisem některých z nich 21. července 2021³ na Seznam světového dědictví v souladu s mezinárodní Úmluvou o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Vhodná péče o tyto naše nejcennější objekty a území se současně stala mezinárodním závazkem České republiky. Zvyšující se zájem o ně na národní i mezinárodní úrovni vede a v budoucnu nutně dále povede k logickým rozvojovým tlakům v oblasti rozšiřování kapacit nejrůznějšího druhu (od parkovacích až po lůžková), nové výstavby a modernizace. Pro specifikaci rozvojových strategií a režimu péče o historické lázeňské zahrady a parky jako nebývale hodnotné fenomény československé zahradní kultury je proto nezbytné znát všechny relevantní informace o jejich vzniku, vývoji, obsahové náplni a součas-

---

1 OTRUBA, Ivar, Soubor vybraných prací. Obor zahradní a krajinářská architektura. Nepublikovaný habilitační spis. Lednice: Vysoká škola zemědělská v Brně 1991, nestránkováno.

2 Podle dostupných informací byla místa s přírodními nalezišti léčivých vod využívána již v době bronzové (podle archeologických nálezů obětín a zbraní), zda byla v té době zahradnický upravována, je sice možné, ale doklady o tom nejsou. Vitruvius rovněž o zahradních úpravách římských lázní nic neříká.

3 Františkovy Lázně, Karlovy Vary a Mariánské Lázně jsou od roku 2021 zapsány v Seznamu světového dědictví jako součást mezinárodního statku kulturního dědictví pod názvem The Great Spa Towns of Europe (Slavná lázeňská města Evropy). K tomu podrobně: The Great Spa Towns of Europe, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/1613>> [25. 11. 2024].

ném stavu s cílem uchovat ty jejich kulturně-historické hodnoty, jež jsou zásadní pro naši národní kulturní identitu.⁴

Stav výzkumu a pramenů

Výzkumnému problému, kterému je věnována pozornost v článku, nebyla doposud věnována cílená pozornost. Dílčí zmínky o lázeňských parcích najdeme v knihách věnovaných prvorepublikové zahradní a krajinářské tvorbě⁵ nebo v knihách zaměřených na zahradní a krajinářskou tvorbu v období totalitních režimů.⁶ V obou případech se jedná pouze o prezentaci několika ukázek tvorby zahradních architektů předmětných období, nikoli o komplexněji zaměřenou studii lázeňských parků či o vyhodnocení jejich současného stavu prostřednictvím dendrologického potenciálu. V této souvislosti je žádoucí vyzdvihnout alespoň tvorbu krajinářského architekta Ivara Otruby (1933–2022), jehož dílo se v 2. polovině 20. století významněji dotklo také lázeňských parků, a to u nás i na Slovensku. Jeho velmi ceněnými díly z tohoto období jsou lázeňské parky v Karlově Studánce nebo v Bardejovských Kúpelích. Byl také činný při úpravách parků v lázeňském městě Piešťany, ve Velkých Losinách a při pozdějších úpravách v Luhačovicích. O tvorbě lázeňských parků pojednal v monografii *Zahradní architektura. Tvorba zahrad a parků*.⁷

Problematice vzniku a vývoje lázeňských míst se zaměřením na lázeňství, případně na lázeňskou architekturu, je věnována pozornost v řadě vydaných publikací zaměřených převážně jednotlivě na konkrétní lázeňské lokality (Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Karlovy Vary aj.) a souhrnně v monografiích vydaných v nedávné

---

4 Hlavními a nosnými cíli a předpokládanými přínosy výzkumného tématu jsou: interpretace lázeňského parku jako fenoménu zahradní a krajinářské tvorby českých a slovenských zemí, tj. vyhodnocení aktuálního stavu a pochopení vývoje kompozice vybraného (zásadního) segmentu lázeňských parků na území České a Slovenské republiky; realizace relevantních archivních průzkumů za účelem interpretace historického vývoje kompozice lázeňských parků; realizace relevantních terénních průzkumů za účelem interpretace současného stavu uspořádání lázeňských parků; vymezení a vyhodnocení kulturně-historických hodnot vybraného (zásadního) segmentu lázeňských parků na území České a Slovenské republiky; zpřístupnění zjištěných informací o jejich vzniku, kompozičním vývoji, současném stavu a kulturně-historických hodnotách (obecně fenoménech) formou vědeckých výsledků určených odborné a laické veřejnosti.

5 STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, *Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci*, Praha 2017; TÍŽ, *Po stopách českých prvorepublikových zahradních architektů*. Kritický katalog, Praha 2017.

6 STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman, *I za totality vznikaly krásné zahrady = Beautiful gardens were created even under totalitarian regimes*, Praha 2022; STEINOVÁ, Šárka a kol., *Hortus captus*. Okrasné zahradnictví a zahradně-architektonická tvorba v letech 1939–1989, Zdíby 2022.

7 OTRUBA, Ivar, *Zahradní architektura. Tvorba zahrad a parků*, Šlapanice 2002, s. 137–143.

Obr. 1 Detail zahradní úpravy lázeňského parku v Karlově Studánce upraveného v šedesátých letech 20. století podle projektu Ivana Otruby. V pozadí Slezský dům (konec šedesátých let 20. století). Zdroj: Osobní archiv Ivana Otruby, repofoto Ústav biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně.

historii.⁸ Práce zaměřená výhradně na zahradní a krajinářskou tvorbu v lázeňských lokalitách doposud chybí.⁹

Použité metody

První metodický krok byl zaměřen na výběr modelových objektů – lázeňských parků, a to na území České a Slovenské republiky. V případě České republiky byl zvolen přístup mající svůj původ v zákonném ustanovení termínu lázeňské místo: „*Lázeňským místem se rozumí území nebo část území obce nebo více obcí, v němž se nacházejí přírodní léčebné lázně, stanovené za lázeňské místo podle tohoto zákona.*“¹⁰ Přitom platí, že lázeňské místo a statut lázeňského místa stanoví nařízením vláda České republiky.

8 DULLA, Matúš a kol., Slávne kúpele Slovenska, Praha 2014; ZEMAN, Lubomír – ZATLOUKAL, Pavel, Slavné lázně Čech, Moravy a Slezska, Praha 2014.

9 V rámci realizace literárních rešerší se podařilo identifikovat několik historických monografií, jež se problematice úprav lázeňských míst věnují, a jsou tedy pro výzkum využitelné, např. RAJNIŠ, Václav, Tvorba prostředí a územní plánování lázeňských míst, Praha 1967; Černák, Jozef (ed.), Urbanisticko-architektonické riešenie kúpeľných miest. Bardejovské kúpele a Vyšné Ružbachy, Bratislava 1983.

10 Zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 2, odst. 4

Ministerstvo zdravotnictví poté vede Seznam lázeňských míst v České republice.¹¹ Tento seznam je průběžně aktualizován. Aktuálně (konec roku 2024) seznam obsahuje 38 lázeňských míst, z nichž čtyři objekty v něm uvedené statut lázeňského místa pozbyly a u dvou je uvedena poznámka „nefunkční lázeňské místo“. Výběr zkoumaných modelových objektů – lázeňských parků – má tedy přímou vazbu na tento seznam, tzn. lázeňská místa v něm uvedená, resp. zahradní a parkové úpravy, které je doprovází, jsou současně i modelovými objekty výzkumného projektu.

Obdobný metodický postup identifikace modelových objektů výzkumu – lázeňských parků – byl zvolen také v případě Slovenské republiky: *„Za kúpeľné miesto sa vyhlási územie obce alebo časť územia obce, na ktorom sa nachádzajú prírodné liečivé zdroje, prírodné liečebné kúpele, kúpeľné liečebne a iné zariadenia potrebné na vykonávanie kúpeľnej starostlivosti.“*¹² Obdobně jako v případě České republiky platí, že lázeňské místo a status lázeňského místa stanoví nařízením vláda Slovenské republiky. Ministerstvo zdravotnictví vede Seznam lázeňských míst.¹³ Seznam aktuálně obsahuje 22 lázeňských míst. Ta jsou současně modelovými objekty výzkumu ve Slovenské republice.

Oba seznamy lázeňských míst (ČR, SR) pochopitelně obsahují i lázeňská místa, která svůj statut lázeňského místa získala v nedávné historii (např. Sanatorium Klimkovic¹⁴) nebo jde o lázeňská místa vzniklá doslova před několika lety (např. Lázně Lednice¹⁵). Takové objekty a území nejsou z výzkumu vyloučeny, ba naopak tvoří jeho důležitou součást, protože výzkumný projekt cílí na celé spektrum zahradní a krajinářské tvorby spojené s lázeňstvím, a to od historických dob až po současnost. Současně je takový přístup důležitý pro komparaci proměny zahradně-krajinářských přístupů k úpravám lázeňských míst v celé jejich historii.

Na území České a Slovenské republiky existuje taktéž řada dalších míst, v nichž se poskytuje lázeňská péče, a to mj. v hodnotném parkově upravovaném prostředí (např. Lázně Hodonín, Historické lázně Darkov a Rehabilitační sanatorium Darkov, Lázně Skalka, Lázně Leopoldov). Některé z nich mají také velmi bohatou historii uplatnění zahradních a parkových úprav (např. Lázně Svátá Kateřina). Pro stanovení okruhu modelových objektů bylo ovšem nutné stanovit jasná a explicitně zdůvodnitelná pravidla, proto byl zvolen výše popsáný metodický přístup vázaný na právní úpravy termínu „lázeňské místo“.

Druhým metodickým krokem bylo vymezení konkrétního rozsahu jednotlivých modelových objektů – lázeňských parků na území České a Slovenské republiky. Tento metodický krok se v konkrétních případech ukázal být poměrně složitým pro splnění.

---

11 Dostupné online: <https://mzd.gov.cz/seznam-lazenskych-mist-v-cr/> [10. 10. 2024].

12 Zákona č. 538/2005 Z. z., o přírodních léčivých vodách, přírodních léčebných kúpelech, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ve znění pozdějších předpisů, § 35, odst. 2

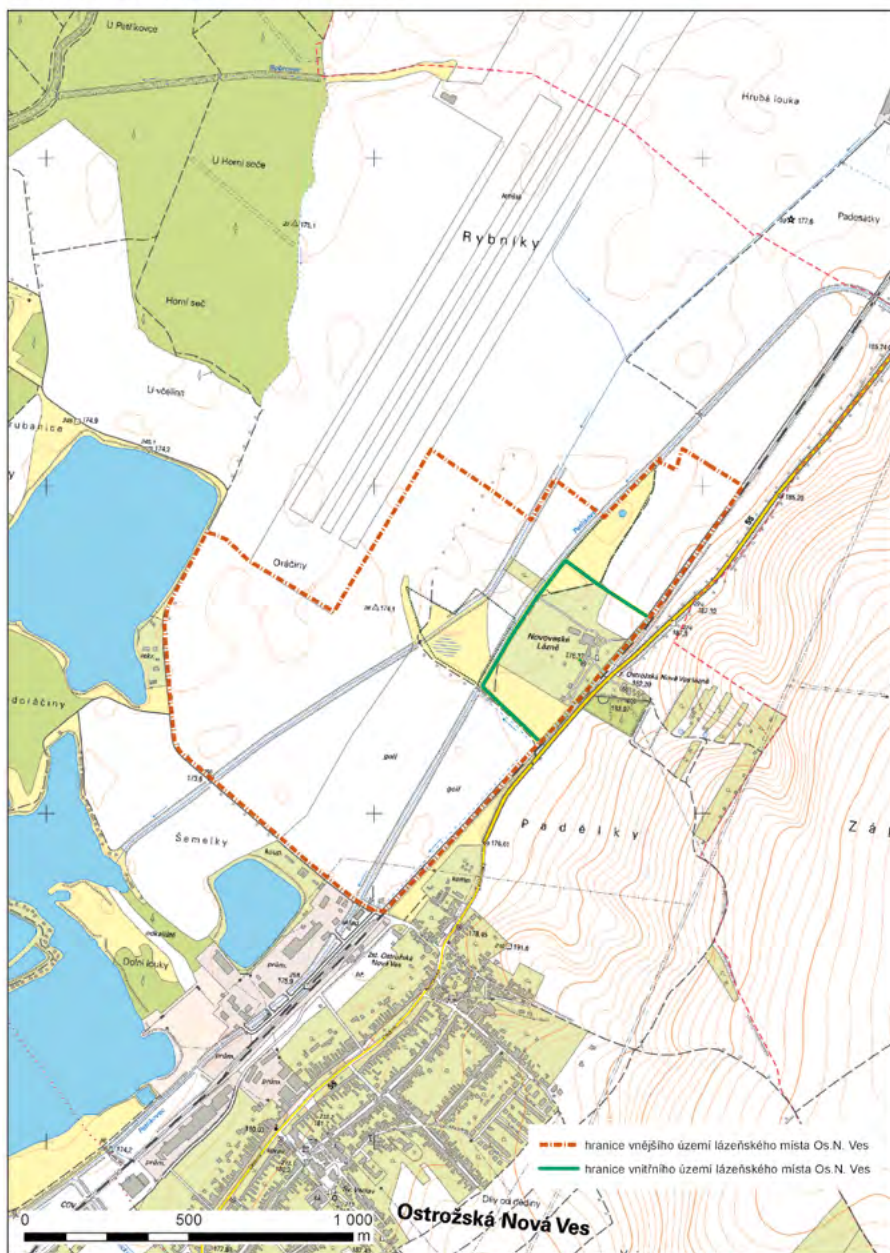
13 Dostupné online: <https://www.health.gov.sk/?inspektorat-kupelov-a-zriediel-2> [10. 10. 2024].

14 Např. minerální pramen pro dnešní Sanatorium Klimkovic byl objeven teprve v průběhu 50. a 60. let 20. století a současný lázeňský areál Sanatoria Klimkovic byl slavnostně otevřen v roce 1994.

15 V roce 2007 tam vznikl lázeňský komplex, který je zároveň nejmladším v České republice, a to díky objevu nedalekého prameniště jodo-bromové vody.

Území lázeňského místa Ostrožská Nová Ves

Obr. 2 Ukázka vymezení území lázeňského místa Ostrožská Nová Ves v katastrální mapě. Zdroj: Příloha č. 1 k nařízení vlády č. 86/2016 Sb., o stanovení lázeňského místa Ostrožská Nová Ves a statusu lázeňského místa Ostrožská Nová Ves.

S ohledem na pestrost parkové soustavy některých lázeňských míst (např. Mariánské Lázně) nebo z důvodu jejich přímé návaznosti, resp. spojitosti s okolní krajinou, lesy (např. Lázně Jeseník, Karlova Studánka, Vysoké Tatry) atp., bylo nutné aplikovat synergický přístup spočívající v porovnávání a v samostatném vyhodnocování různých vstupních podkladů, na jejichž základě bylo možné následně stanovit hranice jednotlivě řešených území (lázeňských parků). Pro tento účel byly údaje získávány hlavně prostřednictvím studia aktuálně platných (rok 2023) územně-plánovacích dokumentací obcí, v jejichž katastrech leží lázeňská místa, terénních průzkumů, interpretací historických vyobrazení a leteckých snímků a prostřednictvím studia vládních nařízení o stanovení lázeňského místa. Právě jednotlivá nařízení vlád České a Slovenské republiky, jimiž se stanoví lázeňské místo a jeho status, obsahují také slovní popis průběhu hranice vymezujícího lázeňské místo a také grafické přílohy se zákresem vedení hranice v katastrální mapě. Výsledný průběh vedení hranice modelových objektů – lázeňských parků – tedy zohledňuje řadu skutečností majících svůj původ v konkrétních právních ustanoveních a rozvojových dokumentech při současném respektování historického vývoje a aktuálního stavu zahradních a parkových úprav lázeňských míst.

Jakmile byl stanoven okruh modelových objektů a byly explicitně vymezeny jejich hranice (první a druhý metodický krok), došlo k zahájení výzkumné práce spočívající v realizaci terénních a archivních průzkumů vybraných lázeňských parků (třetí metodický krok). Ty aktuálně (konec roku 2024) a v souladu s harmonogramem výzkumného projektu probíhají.

Při výzkumu modelových objektů jsou dále uplatňovány standardní, již ověřené a v certifikovaných metodikách publikované vědecké metody.¹⁶ Diagnostickým znakem objektů zahradní a krajinářské architektury jsou vegetační prvky výrazně proměnlivé v čase a prostoru. Nejdůležitější z nich jsou – pro svou vzrůstnost, vytrvalost nadzemní části a dlouhověkost – dřevinné vegetační prvky, jež zásadním způsobem určují stabilitu a autenticitu kompozice lázeňského parku. Při obnovách (obecně při péči) o stávající objekty zahradní či krajinářské tvorby se využívají v různé míře pro naplnění kompozičního záměru právě stávající dřeviny. K tomu, aby bylo možno s dřevinnými vegetačními prvky koncepčně pracovat, je nutné předem znát jejich vlastnosti. Zjištění vybraných vlastností dřevinných vegetačních prvků a posouzení jejich stability je předmětem dendrologického průzkumu. Poznání vývoje i aktuální stability kompozice parku přímo souvisí se zjištěním dendrologického potenciálu parku. *„Dendrologický potenciál objektu je pro praktické využití definován jako celková schopnost existujících dřevinných vegetačních prvků konkrétního objektu zajistit stabilitu*

---

16 ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana, Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu, certifikovaná metodika, Lednice 2017; KREJČÍŘÍK, Přemysl – PEJCHAL, Miloš – PAVLAČKA, Radek, Architektonicko-historický průzkum památky krajinářské architektury, certifikovaná metodika, Lednice 2015; OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie. ŠNEJD, Daniel, Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění, certifikovaná metodika, Kroměříž 2015; ŠÍMEK, Pavel – PEJCHAL, Miloš, Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče, certifikovaná metodika, Lednice 2015.

*stávající kompozice.*¹⁷ Dendrologický potenciál má navzájem úzce provázaný aspekt biologický a kompoziční.

Dílčím cílem výzkumné etapy v roce 2024 proto bylo ověřit postup získání relevantních dat pro posuzování dendrologického potenciálu lázeňských parků a posoudit hodnotu pro posuzování stability kompozice. Pro tento účel bylo zvoleno pět rozdílných lázeňských parků (Kúpele Brusno, Kúpele Kováčová, Kúpele Piešťany, Kúpele Sklené Teplice, Kúpele Turčianske Teplice). Ty se liší velikostí, dobou založení, uplatněnými kompozičními principy a v neposlední řadě také úrovní aktuální péče.

Pro výše uvedené účely bylo v uvedených lázeňských parcích vyhodnoceno celkem 4 489 stromů. Distribuce hodnot pro jednotlivé objekty je zřejmá z tabulky č. 4.

Použitý metodický přístup vychází z výše uvedené definice dendrologického potenciálu a opírá se o interpretaci vybraných údajů. Obdobný princip byl úspěšně použit např. pro popis postupu obnovy parku Kačina.¹⁸ Při terénním šetření byly pro každého hodnoceného jedince (strom) zjišťovány tyto atributy: taxon, věkové stadium a sadovnická hodnota.

Do vzájemných souvislostí se při hodnocení dendrologického potenciálu dává distribuce (poměrné zastoupení) sadovnických hodnot jedinců, vyjadřující především míru stability/perspektivnosti, s distribucí jednotlivých věkových kategorií nebo vývojových stadií jedinců, vyjadřující především jejich současný význam v prostorové kompozici objektu.

Pro snadnější interpretaci se osvědčilo zjednodušit výsledné přehledy tím způsobem, že se jak stupně sadovnické hodnoty, tak i věkové kategorie nebo vývojová stadia sloučí do menšího počtu širěji chápaných jednotek:

- sadovnická hodnota 1 až 3 (dlouhodobě až středně dlouhodobě perspektivní/stabilní jedinci);
- sadovnická hodnota 4 až 5 (jedinci s předpokládanou krátkodobou existencí);
- vývojové stadium 1 až 3 (mladiství jedinci hrající v aktuální kompozici méně významnou roli);
- vývojové stadium 4 až 5 (dospělí až přestárlí jedinci, hlavní nositelé stávající kompozice).

Výsledné kombinace těchto jednotek představují kategorie dendrologického potenciálu a jsou uvedeny v tabulce č. 1.

---

17 ŠIMEK, P. – PEJCHAL, M., Metodika, c. d., s. 39–41.

18 ŠIMEK, Pavel – KOHLOVÁ, Jana, Park Kačina – od průzkumů k obnově. Dvacet let obnovy památky zahradního umění, Prameny a studie, 2023, 74, s. 9–28.

Věkové stadium (VS)	Sadovnická hodnota (SH)					součet
	1	2	3	4	5	
1	vysoký dendrologický potenciál, bez rozhodujícího vlivu na aktuální kompozici			nízký dendrologický potenciál, nedostatky v péstební péči		
2						
3						
4	vysoký dendrologický potenciál, přímý vliv na aktuální kompozici			nízký dendrologický potenciál, aktuální rozpad kompozice		
5						
součet						

Tabulka č. 1: Posuzování dendrologického potenciálu – distribuce hodnot (sadovnická hodnota a věkové stadium).
Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

Výsledky

Prostřednictvím výše uvedených metodických krků výběru a určené hranic byly vybrány jednotlivé modelové objekty.

Lázeňské místo	Kraj	Adresa
Lázně Bechyně	Jihočeský	Lázně 202, 391 65 Bechyně
Lázně Bílinská Kyselka ¹⁹	Ústecký	Kyselská 229, 418 01 Bílina – Mostecké Předměstí
Léčebné lázně Bludov	Olomoucký	Lázeňská 572, 789 61 Bludov
Tereziny lázně Dubí	Ústecký	Lázeňská 21/3, 417 01 Dubí
Františkovo Lázně	Karlovarský	Jiráskova 17/19, 351 01 Františkovo Lázně
Lázně Jáchymov	Karlovarský	T. G. Masaryka 403, 362 51 Jáchymov
Jánské Lázně	Královehradecký	Horní proměnáda 2, 542 25 Janské Lázně
Karlova Studánka	Moravskoslezský	793 24 Karlova Studánka
Karlovy Vary	Karlovarský	360 01 Karlovy Vary
Sanatorium Klimkovice	Moravskoslezský	Hýlov 24, 742 83 Klimkovice-Hýlov
Konstantinovy Lázně	Plzeňský	Lázeňská 1, 349 52 Konstantinovy Lázně
Lázně Běláhrad	Královehradecký	Lázeňská 165, 507 81 Lázně Běláhrad
Léčebné lázně Bohdaneč	Pardubický	Masarykovo nám. 209, 533 41 Lázně Bohdaneč
Lázně Jeseník	Olomoucký	790 01 Jeseník
Lázně Kostelec u Zlína	Zlínský	Lázně 90, 763 14 Zlín-Kostelec
Lázně Kynžvart	Karlovarský	Lázeňská 206, 354 91 Lázně Kynžvart
Lázně Libverda	Liberecký	463 62 Lázně Libverda
Lázně Mšené	Ústecký	411 19 Mšené-lázně
Lázně Lednice	Jihomoravský	Břeclavská 700, 691 44 Lednice
Lipová Lázně	Olomoucký	790 61 Lipová-lázně

¹⁹ Nefunkční lázeňské místo.

Lázeňské místo	Kraj	Adresa
Lázně Luhačovice	Zlínský	763 26 Luhačovice
Mariánské Lázně	Karlovarský	353 01 Mariánské Lázně
Lázně Běloves ²⁰	Královehradecký	U Starých lázní 129; Lázeňská 547 01 Náchod-Běloves
Lázně Kunderatice	Liberecký	Lázeňská, 463 52 Osečná – Lázně Kunderatice
Lázně Ostrožská Nová Ves	Zlínský	Kunovská 664, 687 22 Ostrožská Nová Ves
Lázně Poděbrady	Středočeský	Jiřího náměstí 39/15 290 33 Poděbrady
Lázně Slatinice	Olomoucký	Slatinice 29, 783 42 Slatinice
Slatinné lázně Toušeň	Středočeský	Hlavní 19, 250 89 Lázně Toušeň
Slatinné Lázně Třeboň; Bertiny lázně Třeboň ²¹	Jihočeský	Lázeňská 1001, 379 01 Třeboň II; Tylova 171, 379 01 Třeboň I
Lázně Teplice v Čechách	Ústecký	415 01 Teplice
Lázně Teplice nad Bečvou	Olomoucký	Teplice nad Bečvou 47, 753 01 Teplice nad Bečvou
Lázně Velichovky	Královehradecký	Lázně 100, 552 11 Velichovky
Termální lázně Velké Losiny	Olomoucký	Lázeňská 323, 788 15 Velké Losiny
Lázně Hotel Vráž	Jihočeský	Stará Vráž 1, 398 32 Vráž – Stará Vráž

Tabulka č. 2: Seznam lázeňských míst v České republice. Parkové a zahradní úpravy, které je doprovází, jsou současně modelovými objekty výzkumu. Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

Kúpeľné miesto	Kraj	Adresa
Bardejovské Kúpele	Prešovský	086 31 Bardejovské Kúpele
Kúpele Bojnice	Trenčiansky	972 01 Bojnice
Kúpele Brusno	Banskobystrický	Kúpeľná 1/2, 976 62 Brusno
Kúpele Číž	Banskobystrický	980 43 Číž
Kúpele Dudince	Banskobystrický	Kúpeľná 106, 962 71 Dudince
Korytnica-kúpele	Žilinský	Korytnica-kúpele, 034 73 Liptovská Osada
Kúpele Kováčová	Banskobystrický	Sládkovičova 353/1, 962 37 Kováčová
Kunerad	Žilinský	013 13 Kunerad
Liptovský Ján	Žilinský	032 03 Liptovský Ján
Tatranské kúpele Lučivná	Prešovský	Lučivná 299, 059 31 Lučivná
Kúpele Lúčky	Žilinský	Lúčky 530, 034 82 Lúčky
Kúpele Nimnica	Trenčiansky	020 71 Nimnica
Kúpele Piešťany	Trnavský	Kúpeľný ostrov, 921 01 Piešťany
Kúpele Rajecké Teplice	Žilinský	Osloboditeľov 131/4, 013 13 Rajecké Teplice

20 Nefunkční lázeňské místo.

21 Jedná se o dva samostatné lázeňské areály se zahradními a parkovými úpravami.

Kúpeľné miesto	Kraj	Adresa
Kúpele Sklené Teplice	Banskobystrický	966 03 Sklené Teplice
Kúpele Sliach	Banskobystrický	962 31 Sliach
Kúpele Smrdáky	Trnavský	906 03 Smrdáky
Kúpele Štós	Košický	Štós 235, 044 26 Štós-kúpele
Kúpele Trenčianske Teplice	Trenčiansky	T. G. Masaryka 21, 914 51 Trenčianske Teplice
Kúpele Turčianske Teplice	Žilinský	SNP 519, 039 12 Turčianske Teplice
Vysoké Tatry (Horný Smokovec, Nový Smokovec, Dolný Smokovec, Štrbské Pleso, Tatranská Kotlina, Tatranská Polianka, Tatranské Matliare)	Prešovský	062 01 Vysoké Tatry
Vyšné Ružbachy	Prešovský	Vyšné Ružbachy 48, 065 02 Vyšné Ružbachy

Tabuľka č. 3: Seznam lázeňských míst ze Slovenské republiky. Parkové a zahradní úpravy, které je doprovází, jsou současně modelovými objekty výzkumu. Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.²²

Z doposud shromážděných informací k jednotlivě zkoumaným modelovým objektům z České a Slovenské republiky a z jejich zobecnění a komparace plyne několik skutečností, které potvrzují objektivnost stanovené vědecké hypotézy.

Ze studia archivních pramenů plyne, že se zahradní úpravy související s rozvojem lázeňské kultury u nás a ve Slovenské republice utvářely v přímém kontextu s ní, tzn. minimálně od 18. století, bylo samozřejmostí, že se bezprostřední okolí s ním související zahradně upravovalo.²³ Umění v tomto segmentu zahradní a krajinářské tvorby (zahradní a krajinářské úpravy lázeňských míst) následně dosáhlo svého vrcholu na přelomu 19. a 20. století a v prvních desetiletích 20. století. To potvrzují historické rozbory zahradních úprav většiny našich nejznámějších a nejocenenějších lázeňských míst – Františkovy Lázně, Mariánské Lázně, Karlovy Vary, Luhačovice, Lázně Mšené, Lázně Poděbrady, Lázně Teplice v Čechách aj.

Jak bylo uvedeno výše, minimálně od počátku 18. století, zejména pak v 19. století, bylo samozřejmostí, že se lázeňská místa s mimořádnou pozorností zahradně-krajinářsky upravovala. Při tom byly využívány nejmodernější a nejnáročnější prvky zahradní a krajinářské tvorby za současného precizního technického (uměleckého, umělecko-řemeslného) zpracování a pokrokových technologických postupů výstavby, zakládání a údržby. Nebývalého významu doznaly hlavně kompoziční detaily – květinové záhony,

22 Na území Slovenské republiky, obdobně jako v případě ČR, existují i další lázeňské lokality nad rámec výše uvedeného seznamu, v nichž se poskytuje lázeňská péče. Při výběru modelových objektů byl ovšem striktně dodržen výše uvedený metodický postup.

23 Tuto skutečnost do značné míry vyvrací ta lázeňská místa, jež jsou situována v nebývalé hodnotném a poutavém, převážně horském a podhorském, prostředí. Tam se skutečně zahradní úpravy uplatnily v omezené míře a hlavní estetickou hodnotou byl celkový krajinný kontext místa, jeho morfologické zvláštnosti a zajímavosti.

Obr. 3 Zahradní úprava Glauberových pramenů ve Františkových Lázních (před rokem 1930).
Zdroj: Městské muzeum Františkovy Lázně, reprofoto Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

Obr. 4 Výsadba kobercových záhonů v Lázních Luhačovice vyžadovala precizní přípravu záhonu, včetně modelace terénu, dobrou organizaci práce a v neposlední řadě zahradnickou dovednost (třicátá léta 20. století).
Zdroj: Soukromý archiv paní Hany Novákové, Luhačovice.

Obr. 5 Detail vegetačních úprav při kolonádě Karolinina a Rudolfova pramene v Mariánských Lázních (2024).
Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

které se při úpravách lázeňských míst v hojné míře uplatnily. Vysoce nastavený standard zakládání a péče o lázeňské parky, včetně precizního zpracování kompozičních detailů, neutuchal ani v novodobé historii těchto míst (20. století). Kompoziční principy a technické a technologické postupy zakládání a péče se staly důležitými inspiračními zdroji tehdejší zahradní a krajinářské tvorby. Kompoziční principy byly, se zvýšenou pozorností na květinový detail, přenášeny do městských, popř. zámeckých zahrad a parků a vilových zahrad. To souviselo hlavně s typickou klientelou využívající lázeňské služby, která se tam inspirovala.

Nesporný je taktéž kulturně-společenský význam lázeňských míst a zahrad a parků s nimi souvisejících, v nichž se soustředil nebývalý společenský život spojený s uměleckými směry.

Z výsledků terénních průzkumů plyne, že se ve většině případů na vegetační úpravy lázeňských parků, včetně mimořádné pozornosti na zpracování osazovacích plánů a provedení květinových záhonů, klade velký důraz i v současnosti.

Za významnou charakteristiku lázeňského parku se považuje celkové zastoupení taxonů a druhová skladba dominantních dřevin. Na kompozici a její stabilitě se podílí konkrétní taxony v různé míře. Dominantní taxony se výrazně „prosazují“ v kompozici a současně zásadním způsobem determinují některé její vlastnosti (např. barevnost, proměnlivost apod.). V rámci popisované etapy byl proveden rámcový dendrologický průzkum. Celkem bylo vyhodnoceno 4 489 stromů. Zjištěn byl výskyt 99 taxonů (několik taxonů nebylo doposud identifikováno).

Taxon	Lázeňský park (počet výskytu taxonu)					Celkem
	Brusno	Kováčová	Přestávy	Sklené Teplice	Turčianské Teplice	
<i>Abies concolor</i> (jedle ojiněna)			3	4	1	8
<i>Abies grandis</i> (jedle obrovská)		1	18			19
<i>Abies nordmanniana</i> (jedle kavkazská)			2			2
<i>Acer campestre</i> (javor babyka)	7		5	15	2	29
<i>Acer ginnala</i> (javor amurský)	9					9
<i>Acer negundo</i> (javor jasanolistý)		1				1
<i>Acer platanoides</i> (javor mléč)	10	1	176	50	138	375
<i>Acer platanoides</i> cv. (odrůda javoru mléče)					2	2
<i>Acer platanoides</i> 'Globosum' (javor mléč 'Globosum')				3		3
<i>Acer platanoides</i> 'Schwedleri' (javor mléč 'Schwedleri')				1		1
<i>Acer pseudoplatanus</i> (javor klen)	2		47	2	59	110
<i>Acer pseudoplatanus</i> cv. (odrůda javoru kleny)					5	5
<i>Acer saccharinum</i> (javor stříbrný)					5	5
<i>Acer</i> sp. (neurčený druh javoru)		9			1	10
<i>Aesculus x carnea</i> (jírovec pleťový)			44			44
<i>Aesculus hippocastanum</i> (jírovec maďal)	37		97	15	34	183
<i>Aesculus</i> sp. (neurčený druh jírovce)		1				1
<i>Ailanthus altissima</i> (pajasan žláznatý)				4		4
<i>Alnus glutinosa</i> (olše lepkavá)	444			10	142	596
<i>Betula pendula</i> (bříza bělokorá)	15	22	20		29	86
<i>Betula</i> sp. (neurčený druh břízy)	2	1				3
<i>Carpinus betulus</i> (habr obecný)	3		7	3	51	64
<i>Carpinus betulus</i> 'Fastigiata' (habr obecný 'Fastigiata')					2	2
<i>Castanea sativa</i> (Kaštanovník setý)			3			3
<i>Catalpa bignonioides</i> (katapla trubačovitá)			4			4
<i>Cedrus deodara</i> (cedr himálajský)			1			1
<i>Celtis occidentalis</i> (břestovec západní)			10			10
<i>Cercis</i> sp. (zmarlika)			6			6
<i>Corylus colurna</i> (líška turecká)			7			7
<i>Crataegus</i> sp. (hloh)			4			4
<i>Cryptomeria japonica</i> (kryptomerie japonská)			9			9
<i>Cupressocypris x leylandii</i> (cypřišovec Leylandův)			1	1		2

Taxon	Lázeňský park (počet výskytu taxonu)					Celkem
	Brusno	Kováčová	Přestávy	Sklené Teplice	Turčianské Teplice	
<i>Fagus sylvatica</i> (buk lesní)	10		2	2	5	19
<i>Fagus sylvatica</i> 'Atropunicea' (buk lesní 'Atropunicea')	1					1
<i>Fagus sylvatica</i> cv. (neurčená odrůda buku lesního)					1	1
<i>Fraxinus excelsior</i> (jasan ztepilý)	9	3	7	16	168	203
<i>Fraxinus</i> sp. (jasan)	1	1	3			5
<i>Gingo biloba</i> (jinan dvouláločný)			6		3	9
<i>Gleditsia</i> sp. (neurčený druh dřezovce)					1	1
<i>Gleditsia triacanthos</i> (dřezovec trojtrnný)			17			17
<i>Chamaecyparis lawsoniana</i> (cypřišek Lawsonův)	2		13		2	17
<i>Juglans regia</i> (orešák královský)			2			2
<i>Koelreuteria paniculata</i> (svitel latnatý)			1			1
<i>Larix decidua</i> (modřín opadavý)	7		24	3	22	56
<i>Larix</i> sp. (neurčený druh modřínu)	3					3
<i>Liriodendron tulipifera</i> (liliovník tulipánokvětý)			5	1	2	8
<i>Magnolia</i> sp. (šácholan)	1		5			6
<i>Malus pumila</i> (jabloň nízká)					1	1
<i>Malus</i> sp. (neurčená jabloň)	4					4
<i>Metasequoia glyptostroboides</i> (metasekvoje tisovcovitá)					2	2
<i>Morus alba</i> (morušovník bílý)		1				1
<i>Picea abies</i> (smrk ztepilý)	169	56	87	2	216	530
<i>Picea abies</i> cv. (odrůda smrku ztepilého)	3					3
<i>Picea omorica</i> (smrk omorika)	4		43		21	68
<i>Picea pungens</i> (smrk pichlavý)	15	27	37	24	5	108
<i>Picea pungens</i> sp. (odrůda smrku pichlavého)	1					1
<i>Pinus heldreichii</i> (borovice Heldreichova)		3				3
<i>Pinus nigra</i> (borovice černá)			195		1	196
<i>Pinus ponderosa</i> (borovice těžká)			3			3
<i>Pinus strobus</i> (borovice vejmutovka)		1	14		1	16
<i>Pinus sylvestris</i> (borovice lesní)	20	8	18		58	104
<i>Pinus uncinata</i> (borovice zobanitá)	10					10
<i>Platanus acerifolia</i> (platan javorolistý)					3	3
<i>Platanus occidentalis</i> (platan západní)		1				1

Taxon	Lázeňský park (počet výskytu taxonu)					Celkem
	Brusno	Kováčová	Přestávy	Sklené Teplice	Turčianské Teplice	
<i>Platanus</i> sp. (neurčený druh platanu)			18			18
<i>Populus alba</i> (topol bílý)	15		20			35
<i>Populus nigra</i> (topol černý)		2	16			18
<i>Populus nigra</i> 'Italica' (topol černý 'Italica')		1	41			42
<i>Populus simonii</i> (topol Simonův)			5			5
<i>Populus</i> sp. (neurčený druh topolu)					3	3
<i>Populus tremula</i> (topol osika)	2					2
<i>Prunus avium</i> (třešeň ptačí)	4	2				6
<i>Prunus cerasus</i> (višeň obecná)					1	1
<i>Prunus mahaleb</i> (višeň turecká)			4			4
<i>Prunus padus</i> (střemcha obecná)					2	2
<i>Prunus serrulata</i> (třešeň tibetská)	3					3
<i>Prunus</i> sp. (neurčený druh třešně)		4	9		1	14
<i>Pseudotsuga menziesii</i> (douglaska tisolistá)		5	17	12	13	47
<i>Quercus cerris</i> (dub cer)		1				1
<i>Quercus robur</i> (dub letní)		5	29			34
<i>Quercus robur</i> 'Fastigiata' (dub letní 'Fastigiata')					1	1
<i>Quercus rubra</i> (dub červený)			9	9	1	19
<i>Robinia pseudoacacia</i> (trnovník akát)		2	4		5	11
<i>Salix alba</i> 'Tristis' (vrba bílá 'Tristis')	2	2				4
<i>Salix</i> sp. (neurčený druh vrby)	6		1		1	8
<i>Sophora japonica</i> (jerlín japonský)			3			3
<i>Sorbus aucuparia</i> (jeřáb ptačí)	1	1			2	4
<i>Taxodium distichum</i> (tisovec dvouřadý)			6			6
<i>Thuja occidentalis</i> (zerav západní)	38	6	9	3	9	65
<i>Thuja occidentalis</i> cv. (odrůda zeravu západního)	1				4	5
<i>Thuja plicata</i> (zerav obrovský)	2	3	6			11
<i>Tilia cordata</i> (lípa malolistá)	79	16		10	166	271
<i>Tilia cordata</i> / <i>platyphyllos</i> (lípa malolistá, popř. velkolistá)			237			237
<i>Tilia platyphyllos</i> (lípa velkolistá)	37	31		22	401	491
<i>Tilia tomentosa</i> (lípa stříbrná)			1	2		3
<i>Ulmus glabra</i> (jilm horský)					47	47

Taxon	Lázeňský park (počet výskytu taxonu)					Celkem
	Brusno	Kováčová	Piešťany	Sklené Teplice	Turčianské Teplice	
<i>Ulmus lewis</i> (jilm vaz)			3		5	8
<i>Ulmus lewis</i> 'Pendula' (jilm vaz 'Pendula')				1	2	3
Jiné (neidentifikované)			46			46
Celkový součet	979	218	1430	215	1647	4489

Tabulka č. 4: Taxonomická skladba hodnocených objektů. Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

Na kompozici a její stabilitě se podílí konkrétní taxony v různé míře. Z mnoha důvodů je užitečné zabývat se stabilitou taxonů, které se nejvýznamněji podílí na výstavbě dřevinného patra objektů. V modelových objektech bylo zjištěno celkem 99 taxonů stromů, přitom 10 taxonů uvedených v tabulce č. 5 představuje celkem 71 % všech stromů.

Taxon	Lázeňský park (počet výskytu taxonu)					Celkem (ks)	Celkem (%)	Dominance
	Brusno	Kováčová	Piešťany	Sklené Teplice	Turčianské Teplice			
<i>Alnus glutinosa</i> (olše lepkavá)	444			10	142	596	13,3	Dominantní taxon
<i>Picea abies</i> (smrk ztepilý)	169	56	87	2	216	530	11,8	Dominantní taxon
<i>Tilia platyphyllos</i> (lípa velkolistá)	37	31		22	401	491	10,9	Dominantní taxon
<i>Acer platanooides</i> (javor mléč)	10	1	176	50	138	375	8,4	Dominantní taxon
<i>Tilia cordata</i> (lípa malolistá)	79	16		10	166	271	6,0	Subdominantní taxon
<i>Tilia cordata</i> / <i>platyphyllos</i> (lípa malolistá, popř. velkolistá)			237			237	5,3	Subdominantní taxon
<i>Fraxinus excelsior</i> (jasan ztepilý)	9	3	7	16	168	203	4,5	Subdominantní taxon
<i>Pinus nigra</i> (borovice černá)			195			195	4,3	Subdominantní taxon
<i>Aesculus hippocastanum</i> (jírovec maďal)	37		97	15	34	183	4,1	Subdominantní taxon
<i>Acer pseudoplatanus</i> (javor klen)	2		47	2	59	110	2,5	Subdominantní taxon
<i>Picea pungens</i> (smrk pichlavý)	15	27	37	24	5	108	2,4	Subdominantní taxon
<i>Pinus sylvestris</i> (borovice lesní)	20	8	18		58	104	2,3	Subdominantní taxon
<i>Picea omorica</i> (smrk omorika)	4		43		21	68	1,5	Významný taxon
<i>Thuja occidentalis</i> (zerav západní)	38	6	9	3	9	65	1,4	Významný taxon

Taxon	Lázeňský park (počet výskytu taxonu)					Celkem (ks)	Celkem (%)	Dominance
	Brusno	Kováčová	Piešťany	Sklené Teplice	Turčianské Teplice			
<i>Betula pendula</i> (bříza bělokorá)	15	22	20		29	86	1,9	Významný taxon
<i>Carpinus betulus</i> (habr obecný)	3		7	3	51	64	1,4	Významný taxon
<i>Larix decidua</i> (modřín opadavý)	7		24	3	22	56	1,2	Významný taxon
<i>Pseudotsuga menziesii</i> (douglaska tisolistá)		5	17	12	13	47	1,0	Významný taxon
<i>Ulmus glabra</i> (jilm horský)					47	47	1,0	Významný taxon
<i>Aesculus carnea</i> (jírovec pleťový)			44			44	1,0	Významný taxon
Jiné (neidentifikované)			46			46	1,0	
Celkem	889	175	1111	172	1579	3926	87,5	
Ostatní (výskyt pod 1%)	90	43	319	43	68	563	12,5	

Tabulka č. 5: Dominantní taxony za hodnocený soubor lázeňských parků. Jako „superdominantu“ lze označit olši lepkavou (*Alnus glutinosa*) (tato skutečnost je daná vysokým zastoupením tohoto taxonu v porostech parku Brusno). Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

Dominantní taxon	Lázeňský park (% výskytu taxonu)					
	Brusno	Kováčová	Piešťany	Sklené Teplice	Turčianské Teplice	
<i>Acer platanoides</i> (javor mléč)				12,31	23,26	8,38
<i>Alnus glutinosa</i> (olše lepkavá)	45,35					8,62
<i>Betula pendula</i> (bříza bělokorá)		10,09				
<i>Fraxinus excelsior</i> (jasan ztepilý)						10,20
<i>Picea abies</i> (smrk ztepilý)	17,26	25,69				13,11
<i>Picea pungens</i> (smrk pichlavý)		12,39			11,16	
<i>Pinus nigra</i> (borovice černá)				13,64		
<i>Tilia cordata</i> (lípa malolistá)	8,07					10,08
<i>Tilia cordata</i> / <i>platyphyllos</i> (lípa malolistá, popř. velkolistá)				16,57		
<i>Tilia platyphyllos</i> (lípa velkolistá)		14,22			10,23	24,35

Tabulka č. 6: Tabulka specifikuje dominantní taxony v jednotlivých parcích (hodnoty vyjadřují procentuální zastoupení taxonu v parku (100 % = počet hodnocených stromů v parku). Nejvýznamnější zastoupení dominant je v parku Brusno, kde tři taxony představují 70% podíl ze všech taxonů. V parku Turčianské Teplice šest dominantních taxonů představuje 75% podíl ze všech taxonů. Relativně vyrovnaný podíl dvou dominant je typický pro park v Piešťanech (poznámka: park byl hodnocen mimo vegetaci a nebylo možno spolehlivě odlišit lípu malolistou – *Tilia cordata* – a lípu velkolistou – *Tilia platyphyllos*). Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

Cílem analýzy dendrologického potenciálu lázeňských parků je nastínit obecné možnosti interpretace dendrologického potenciálu na příkladu souboru pěti lázeňských parků Slovenské republiky. Primárně se tedy nejedná o vzájemné srovnání těchto parků.

VS	SH1	SH2	SH3	SH4	SH5
1	3,6			6,9	
2					
3					
4	64,4			25,1	
5					

Tabulka č. 7:²⁴ Vyhodnocení dendrologického potenciálu lázeňského parku Brusno. V parku je relativně vysoký podíl stabilních stromů, které se aktuálně podílí na jeho prostorové kompozici. Potenciální ohrožení kompozice spočívá v kriticky nízkém zastoupení perspektivních stromů VS 1 až 3. Relativně vysoký podíl neperspektivních stromů VS 1 až 3 svědčí o absenci systémové péče. Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

VS	SH1	SH2	SH3	SH4	SH5
1	5,3			2,7	
2					
3					
4	70,9			21,2	
5					

Tabulka č. 8: Vyhodnocení dendrologického potenciálu lázeňského parku Turčianské Teplice. V parku je vysoký podíl stabilních stromů (s vysokou vitalitou!), které se aktuálně podílí na jeho prostorové kompozici. Potenciální ohrožení kompozice spočívá v relativně nízkém zastoupení perspektivních stromů VS 1 až 3. Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

VS	SH1	SH2	SH3	SH4	SH5
1	9,8			16,3	
2					
3					
4	45,6			28,4	
5					

Tabulka č. 9: Vyhodnocení dendrologického potenciálu lázeňského parku Turčianské Teplice. Aktuální kompozici parku hrozí potenciální rozpad. Toto riziko je ještě umocněno kriticky významným podílem neperspektivních stromů VS 1 až 3. Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

24 Barva pole v tabulkách dendrologického potenciálu: oranžové pole = kritická hodnota, zelené pole = významná hodnota.

VS	SH1	SH2	SH3	SH4	SH5
1	11,9			2,3	
2					
3					
4	50,5			35,3	
5					

Tabulka č. 10: Vyhodnocení dendrologického potenciálu lázeňského parku Kováčová. Aktuální kompozici parku hrozí potenciální rozpad. Toto riziko je však sníženo významným podílem perspektivních stromů VS 1 až 3.

Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

VS	SH1	SH2	SH3	SH4	SH5
1	22,1			6,4	
2					
3					
4	50,1			21,5	
5					

Tabulka č. 11: Vyhodnocení dendrologického potenciálu lázeňského parku Piešťany. Lázeňský park je za předpokladu odpovídající systémové péče dlouhodobě stabilní. Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

VS	SH1	SH2	SH3	SH4	SH5
1	10,8			5,4	
2					
3					
4	60,6			23,2	
5					

Tabulka č. 12: Vyhodnocení dendrologického potenciálu lázeňských parků (Brusno, Kováčová, Piešťany, Sklené Teplice, Turčianské Teplice). Podíl plně perspektivních stromů (SH1 až 3) se v jednotlivých objektech pohybuje v rozsahu 55,3 % (Sklené Teplice) až 76,1 % (Turčianské Teplice). Z toho stromy plně uplatněné v současné kompozici jsou zastoupeny od 45,6 % (Sklené Teplice) až do 70,9 % (Turčianské Teplice). Z toho stromy plně neuplatněné v současné kompozici jsou zastoupeny od 3 % (Brusno) až do 22,1 % (Piešťany). Podíl stromů s předpokladem krátkodobé existence se v jednotlivých lokalitách pohybuje v rozsahu 23,9 % (Turčianské Teplice) až 44,7 % (Sklené Teplice). Z toho stromy plně uplatněné v současné kompozici jsou zastoupeny od 21,2 % (Turčianské Teplice) až do 35,3 % (Kováčová). Z toho stromy plně neuplatněné v současné kompozici jsou zastoupeny od 2,3% (Kováčová) až do 16,3 % (Sklené Teplice). Zdroj: Ústav biotechniky zeleně ZF MENDELU.

Závěr

Jak již bylo uvedeno výše, identifikaci kulturně-historických hodnot lázeňského parku, a to v nejširším slova smyslu, jako mimořádně hodnotné a důležité oblasti oborového zájmu, nezbytné pro zachování odkazu českého zahradního a krajinářského umění, nebyla doposud věnována cílená pozornost. To bohužel někdy vede a může v budoucnu dále vést k ochuzování kulturně-historických hodnot, s čímž souvisí také ztráta povědomí veřejnosti o přímém vztahu lázeňského parku k naší národní kulturní identitě.

Dřevinné vegetační prvky přímo ovlivňují stabilitu kompozice většiny parků. Na základě správně vedeného dendrologického průzkumu lze pořídit sadu informací, které je možno využít pro posouzení dendrologického potenciálu objektu a s tím související stability kompozice.

Na příkladu hodnocení pěti lázeňských parků bylo mimo jiné dokladováno, že výsledné hodnoty dendrologického potenciálu mají vysokou vypovídající hodnotu o stabilitě kompozice parku. Prokazatelně jsou významně odlišné a docela dobře demonstrují také rozdíly mezi parky. Při hledání podrobnější odpovědi na příčiny stability/nestability kompozice je možné využít stejných dat např. pro hodnocení dominantních taxonů.

Volbou správné analýzy lze tedy vytvořit pomocný datový aparát, který je velmi nápomocen při identifikaci kulturně-historických hodnot lázeňského parku. Identifikace kulturně-historických hodnot lázeňských parků musí z logiky postupu průzkumných prací následovat až po interpretaci současného stavu dřevinné kompozice.

Prameny a Literatura

Literatura

- ČERNÁK, Jozef (ed.), Urbanisticko-architektonické riešenie kúpeľných miest. Bardejovské kúpele a Vyšné Ružbachy, Bratislava: Alfa 1983.
- DULLA, Matúš a kol., Slávne kúpele Slovenska, Praha – Bratislava: Foibos Books SK a Foibook Books 2014.
- KREJČÍŘÍK, Přemysl – PEJCHAL, Miloš – PAVLAČKA, Radek, Architektonicko-historický průzkum památky krajinářské architektury, certifikovaná metodika, Lednice: Mendelova univerzita v Brně 2015.
- OLŠAN, Jiří – EHRlich, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie – ŠNEJD, Daniel, Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění, certifikovaná metodika, Kroměříž: Národní památkový ústav 2015.
- OTRUBA, Ivar, Soubor vybraných prací. Obor zahradní a krajinářská architektura. Nepublikovaný habilitační spis. Lednice: Vysoká škola zemědělská v Brně 1991, nestránkováno.
- OTRUBA, Ivar, Zahradní architektura. Tvorba zahrad a parků, Šlapanice: ERA 2002.
- RAJNÍŠ, Václav, Tvorba prostředí a územní plánování lázeňských míst, Praha: Ústř. správa st. lázní a zřidel 1967.
- STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Po stopách českých prvo-republikových zahradních architektů. Kritický katalog, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.
- STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.
- STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman, I za totality vznikaly krásné zahrady = Beautiful gardens were created even under totalitarian regimes. Zdiaby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický 2022.
- STEINOVÁ, Šárka a kol. Hortus captus. Okrasné zahradnictví a zahradně-architektonická tvorba v letech 1939–1989, Zdiaby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický 2022.
- ŠIMEK, Pavel – KOHLOVÁ, Jana, Park Kačina – od průzkumů k obnově. Dvacet let obnovy památky zahradního umění, Prameny a studie, 2023, 74, s. 9–28.
- ŠIMEK, Pavel – PEJCHAL, Miloš, Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče, certifikovaná metodika, Lednice: Mendelova univerzita v Brně 2015.
- Zákon č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 538/2005 Z. z., o přírodních léčivých vodách, přírodních léčebných kúpelech, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ve znění pozdějších předpisů.
- ZÁMEČNÍK, Roman – VAIDA, Pavel – KUŤKOVÁ, Tatiana, Metodika k zajištění a ochraně dalších zahradně-architektonických děl, která nezachytí záběr projektu, certifikovaná metodika, Lednice: Mendelova univerzita v Brně 2017.
- ZEMAN, Lubomír – ZATLOUKAL, Pavel, Slavné lázně Čech, Moravy a Slezska, Praha: Foibos Books 2014.

Založení pokusu – ověření postupu Arnošta hraběte Silva-Tarouca při tvorbě stěn z jehličnanů v Průhonickém parku

The foundation of an experiment: Verifying the method of Count Ernest Silva-Tarouca in the creation of a wall of conifers in the Průhonice Park

Zdeněk Novák, Roman Zámečník, Jiří Šmída

Abstrakt: Vegetační stěny (kompoziční clony) představují jeden ze základních kompozičních prvků uplatněných v Průhonickém parku – vytváří jeho zcela specifické pohledové pozadí v malířsko-krajinářských komponovaných scénériích. Tyto vegetační stěny se však uplatňují rovněž jako jeho vnější kompoziční clony. Jejich význam výrazně roste nejen s ohledem na překotnou exploataci okolí Průhonického parku. Tento problém je aktuální pro řadu památek zahradního umění v Česku. V rámci projektu je proto *in situ* ověřován Silva-Taroucův postup tvorby koniferových stěn (kompozičních clon) tak, jak je sám popsal při zakládání Průhonického parku. Variantně jsou ověřovány alternativy výpěstků a taxonů s ohledem na klimatickou změnu. Poznatky ze zakládání a pozorování pokusu, který byl v Průhonickém parku založen v roce 2023 a v dalších letech bude sledován, budou následně využity pro formulaci vědeckého výstupu Památkový postup pro zakládání, stabilizaci a zajištění vegetačních stěn (N_{pam}).

Summary: Vegetation walls (compositional barriers) are one of the basic compositional elements of Průhonice Park: they create a highly specific visual background in the composed pictorial landscape, and they also function as external barriers of the park. Their importance is further growing, especially due to the rapid development of the surroundings of Průhonice Park. This is a challenge for several listed and protected monuments of garden art in the Czech Republic. As part of the project outline here, researchers are verifying Silva-Tarouca's process of planting coniferous walls (compositional barriers) *in situ* and using the methods he described when establishing the Průhonice Park. In view of the changing climate, researchers are nevertheless also testing some hopefully more resilient alternative taxa. Findings from the long-term experiment, which started in Průhonice Park in 2023 and will be monitored in the following years, will be used to formulate scientific output, in particular a methodology called 'National Heritage procedure for the establishment, stabilisation, and securing of wall vegetation (N_{pam})'.

Klíčová slova: Průhonický park, založení pokusu, vegetační stěny z konifer, Silva-Taroucovy principy tvorby zahradního prostoru

Keywords: Průhonice Park, establishment of the experiment, vegetation walls planted of coniferous trees, Count Silva-Tarouca's principles of garden design

Príspevek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice, obdivovaný a odmítaný vzor pro krajinářskou tvorbu 20. století (identifikační kód projektu: DH23P03OVV026), financovaného z Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 Ministerstva kultury.

Obr. 1 Pohled z Hlavní vyhlídky na zámek Průhonice s hojným zastoupením koniferových výsadeb.
Zdroj: foto Roman Zámečník (2023).

Úvod

Ministerstvo kultury podpořilo v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 (NAKI III) výzkumný projekt *Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice, obdivovaný a odmítaný vzor pro krajinářskou tvorbu 20. století* (identifikační kód projektu: DH23P03OVV026), který společně v letech 2023–2027 řeší Národní zemědělské muzeum a Botanický ústav Akademie věd České republiky. Cílem projektu je identifikovat a interpretovat dosud nepopsané metody tvorby zahradního prostoru podle zásad malířsko-krajinářské kompozice; nalézt nové metody a prakticky uplatnitelné postupy efektivního režimu péče a strategického rozvoje unikátní památky zahradního umění prohlášené za národní kulturní památku a zapsané v Seznamu světového dědictví (Průhonický park) a dalších obdobných, doposud neprozkoumaných nebo jen málo prozkoumaných historických zahrad a parků s podobnými malířsko-krajinářskými scénériemi pro zachování odkazu českého zahradního umění a krajinářské architektury.

Cílem projektu je také nalezení nových metod a prakticky využitelných postupů konzervace a restaurování malířsko-krajinářských scénérií Průhonického parku, vy-

užitečných v obdobných malířsko-krajinářských scénériích historických zahrad a parků na našem území, popř. na území někdejší rakousko-uherské monarchie. Pozadí malířsko-krajinářských scénérií tvoří specifické vegetační prvky – jehličnaté porosty ve tvaru porostních stěn, jež současně jasně vymezují Průhonický park proti svému okolí, uzavírají tak jeho komponovaný prostor a významně se podílejí na zachování jeho integrity.

Stav výzkumu a pramenů, použité metody

Řešený výzkumný projekt logicky navazuje na vědecký úkol *Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění*,¹ který byl řešen také na území Průhonického parku a jehož dílčí výsledky musí být z logiky věci využity při formulaci nyní navrhovaných výsledků. Využití sortimentů dřevin v malířsko-krajinářské kompozici, včetně problematiky stabilizace jehličnatých stěn² (kompozičních clon) projet ale neřešil. V rámci tohoto výzkumného projektu byl mj. uplatněn vědecký výstup typu památkový postup (N_{pam}), a to památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek, který ale problematiku obnovy specifických kompozičních součástí Průhonického parku – koniferových stěn a kompozičních clon a jejich role ve scénériích – neřešil.³

Problematice obnovy⁴ vegetačních prvků v památkách zahradního umění se v různé míře a podrobnosti věnují zejména metodiky certifikované Ministerstvem kultury. Obecnými přístupy aplikovatelnými v procesu obnovy památek zahradního umění se zabývá zejména metodika *Studie obnovy památky zahradního umění – ideová fáze projektové přípravy*.⁵ Do podrobnější úrovně jde metodika *Péče o dřeviny a jejich*

---

1 Projekt byl financován Ministerstvem kultury v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury, identifikační kód projektu DF12P01OVV005.

2 Vegetační, jehličnatou nebo koniferovou stěnou se ve smyslu tohoto článku myslí fyzický vegetační prvek, zpravidla přední okraj porostu. Slouží k zakrytí věcí nebo jevů, jež nemají být ze zahrady vidět. Aby mohla stěna fungovat jako kompoziční clona, musí být dostatečně neprůhledná. Poloprůhledné clony jsou tvořeny řidšími stěny, např. stromořadími, a diváka lákají dále do zahradního prostoru. Vegetační stěny mají vedle použití v kompozici zahrady taky vliv na mikroklima.

3 STAŇA, Ivan – KOHLOVÁ, Jana, Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek, dostupné online: <<https://invenio.nusl.cz/record/203173?ln=cs>> [25. 8. 2024].

4 Termín „obnova“ je použit ve smyslu ustanovení § 14 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

5 PAVLAČKA, Radek, *Studie obnovy památky zahradního umění – ideová fáze projektové přípravy*, Praha 2017.

*zachování v památkách zahradního umění*⁶ a řada jiných.⁷ Žádná z nich ovšem není zacílena na tak vyhraněný kompoziční segment památky zahradního umění, jakým je koniferová clona a její obnova a žádná nevychází ze založeného pokusu, pomineme-li dílčí zkušenosti jednotlivých autorů metodik z obnovných akcí v památkách zahradního umění.⁸

Hlavními výzkumnými metodami projektu jsou analýza, interpretace, verifikace a komparace. S tím souvisí vyhodnocení aktuálního stavu a interpretace (pochopení) malířsko-krajinářské kompozice modelového objektu (Průhonický park) a dalších modelových objektů (např. Lednice, Moravský Krumlov, Mošnice v Kladrubech nad Labem, Konopiště, Velké Březno, Vrchotovy Janovice a zcela jistě i další s dosud neidentifikovanými malířsko-krajinářskými scenériemi). Dílčí výzkumné metody se zaměřují na realizace relevantních archivních průzkumů za účelem interpretace, doložení, či vyvrácení použití těchto principů tvorby. S tím souvisí interpretace ikonografických materiálů (zejména dobové fotografie) a dobové literatury. Analyzována byla v první řadě historická literatura, případně také literatura současná.

Tvorba Arnošta Emanuela hraběte Silva-Tarouca (1860–1936) byla již snad dostatečně popsána.⁹ Snad jen pro připomenutí je zde uvedeno, že podobně jako jiní světově významní tvůrci zahrad (Humpry Repton, Hermann kníže Pückler-Muskau, Eduard Petzold) principy své tvorby popsal v přednáškách, časopisech a knihách.¹⁰

Založení pokusu tedy předcházela realizace archivního průzkumu, který cílil na analýzu autorských textů Arnošta Emanuela hraběte Silva-Tarouca, popř. jeho současníků,¹¹ s cílem objasnit metody jeho tvorby při zakládání malířsko-krajinářských scenérií a zvláště signifikantních jehličnatých stěn v Průhonickém parku. Ve svých textech totiž podrobně popsal způsob zakládání malířsko-krajinářských scenérií i jehličnatých stěn. Jeho dobové popisy byly zásadní pro následné založení pokusu.

Terénní průzkum spočíval ve vytipování polohy vhodné pro založení pokusné vegetační stěny v Průhonickém parku. Určujícími kritérii pro výběr polohy pro založení pokusné plochy byly jednoznačně prokázané kompoziční vztahy a vazby, tzn. že jde o okrajovou plochu parku, která byla historicky koncipovaná výhradně jako jehličnatá stěna s prokazatelnou historickou funkcí – skupinová výsadba konifer uzavírající

---

6 VELEBIL, Jiří a kol., *Péče o dřeviny a jejich zachování v památkách zahradního umění*. Certifikovaná metodika, Průhonice 2016.

7 Např. ZÁMEČNÍK, Roman – ŠIMEK, Pavel, *Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky*, Brno 2017; KREJČÍŘÍK, Přemysl – KŘESADLOVÁ, Lenka, *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění*, Praha 2015; PEJCHAL, Miloš – ŠIMEK, Pavel, *Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče*. Certifikovaná metodika, Brno 2018; ŠIMEK, Pavel – ŠTEFL, Lukáš, *Metodika péče o díla zahradní a krajinářské tvorby z období první republiky*. Certifikovaná metodika, Brno 2017.

8 Ke stavu výzkumu a dostupnosti pramenů k danému tématu podrobně viz NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman – KOHLOVA, Jana – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, *Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice – úvodní studie*, *Prameny a studie*, 2023, 74, s. 85–103.

9 Tamtéž; NOVÁK, Zdeněk, *Předmluva*, in: Křesadlová, Lenka – Zatloukal, Ondřej, *Průhonický park*, Průhonice 2017, s. 11–14.

10 Viz kapitola *Prameny a literatura*.

11 Pro potřeby ověření možných inspiračních zdrojů.

Obr. 2 Typická ukázka koniferové stěny uzavírající perspektivu Průhonického parku. Před homogenní výsadbou smrků ztepilých je komponována scénérie z odlišných dřevin. Zdroj: foto Roman Zámečník (2023).

park vůči svému okolí –, a aktuální stav porostní skupiny. Vybráno bylo místo, které již vzhledem ke svému aktuálnímu stavu rozpadu nemohlo dále plnit v historii stanovené kompoziční vlastnosti coby izolační stěny (clony) parku. Vybrána poloha byla negativně dotčena následky suché periody a s ní spojeným rozvojem tzv. kůrovcové kalamity. Po sérii suchých let tam odumřela část vegetačních stěn. Dosavadní metody výsadeb¹² respektující původní druhové složení (v kombinaci s menšinovým podílem taxonů přihlížejících ke změně klimatu), které pomístně zcela nevhodně mísily do vegetační stěny taxony, jež by rozměňovaly logiku hraběcích scénérií, sice časem vytvoří stěny, ale vzhledem k tomu, že byly vysazovány z běžných lesnických sazenic, nelze na nich ověřit účinnost hraběcí metody. Proto byl v rámci projektu proveden pokus vycházející z níže uvedeného autorského popisu, aby byly údaje uváděné níže ověřeny v současných ekonomických podmínkách.

Po vymezení pokusné plochy byl v podzimním termínu říjen až listopad 2023 na ní založen pokus – jehličnatá stěna respektující principy tvorby Arnošta Emanuela hraběte Silva-Taroucy. Při zakládání pokusné stěny (clony) byly respektovány jak historické spony (počet jedinců na m²), tak historický sortiment. V rámci přípravy

---

12 Výsadby lesních sazenic do oplocenek způsobem praktikovaným v lesnictví.

stanoviště a při zakládání výsadeb byly uplatněny standardní metody a technologické postupy aplikované při zakládání vegetačních prvků v sídle a krajině.¹³

Výsledky

Historický kontext

Arnošt Emanuel hrabě Silva-Tarouca na rozdíl od současníků, zahradních architektů v Německu, Anglii, Francii a jinde, rezignoval na architektonické a sochařské (umělecké) prvky jako dominanty v zahradě (s výjimkou zámku Průhonice a jeho věže) a soustředil se na rozvíjení kompozice založené pouze na uměleckém uchopení přírodních prvků – terénu, skalisek, vodních ploch a toků a zejména vegetace. Na rozdíl od dávných zahradních umělců nepostupoval metodou stylizace (jeho předchůdci kupříkladu stylizovali přírodní peřeje do skvostných kaskád, jako např. ve Wilhelmshöhe u Kasselu nebo Casertě u Neapole), ale použil Brownovu metodu „Capability“, totiž improvement (zdokonalení). Motivace jeho tvorby částečně vycházela z hledání národního výrazu v zahradním umění odpovídajícího atmosféře národního obrození a době bouřlivého rozvoje nezaměnitelné české hudby nebo architektury, která v podobě specifického pražského kubismu svou národní podobu nakonec také našla. Řekl k tomu: „*Mojí myšlenkou bylo vytvořit park odpovídající rázu krajiny; vodítkem při práci byla mi pouze příroda, při čemž zároveň využíval jsem vždy i vlastností terénu. Snažil jsem se docílit mnohotvárných obrazů zapadajících do rámce středočeského kraje.*“¹⁴ Jak sám uvádí, inspirací pro něj byla příroda, ale samozřejmě i jiné parky a dostupná literatura. Z jeho knihovny se dochoval výtisk knihy *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*,¹⁵ v níž si tužkou zatrhával pasáže, např. slavnou Pücklerovu větu, že „*zahrada ve velkém stylu je dokonce obrazová galerie a obrazy vyžadují rámy*“.¹⁶ Dále si zatrl text¹⁷ o výsadbě stromů do shluků (clumps, v němčině Klumpen), které poskytují ochranu cílovým stromům, a transformaci těchto shluků do skupin odstraněním krycích/ochranných stromů po deseti letech.

Z parků můžeme za jeho inspirační zdroj považovat park v rodných Čechách pod Kosířem, který jeho o dva roky starší bratr František Josef II. hrabě Silva-Tarouca (1858–1936) upravoval a rozšiřoval a v roce 1894 vydal ve Vídni knížku *Der Park*.

---

13 Podrobně viz ČSN 83 9021 Technologie vegetačních úprav v krajině – Rostliny a jejich výsadba; ČSN 83 9051 Technologie vegetačních úprav v krajině – Rozvojová a udržovací péče o vegetační prvky aj.

14 SILVA-TAROUCA, Arnošt, Průhonický park. Přednáška prosloušená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926, Praha 1926, s. 11.

15 PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von, *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*, Stuttgart 1834.

16 Tamtéž, s. 35.

17 Tamtéž, s. 85.

*Eine Studie von Franz Graf von Sylva-Tarouca.*¹⁸ Dále znal nepochybně Lednický park, zahradu slavnou od 17. století a od 19. století součást rozsáhlého krajinářsky upraveného areálu zvaného Zahrada Evropy. Jako člověk, který, přestože studoval práva, se od mládí zajímal o přírodu a zahradní umění, musel znát i Čechám pod Kosířem bližší lichtenštejnské krajinářské úpravy u Nových Zámků u Litovle nebo v Moravském Krasu u Adamova. Kdy se osobně setkal s knížetem Janem II. z Lichtenštejna, nevíme. Nicméně Lednický park byl od roku 1801 veřejnosti přístupný a jeho rozšíření na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 19. století se stalo senzací a bylo publikováno v knihách¹⁹ a časopisech. Časopis *Wiener illustrierte Garten-Zeitung* uvedl v čísle ze srpna–září roku 1882 reportáž Hermanna Lichta, který popsal radikální proměnu jižního předzámčí zámku Lednice a unikátní způsob přesazování stovek obrovských stromů. K tomu vedlo přání knížete Jana II. z Lichtenštejna, aby se nová zahrada lišila od staré jen formami, nikoli stářím stromům. Potřeba, aby po přesazení nemusely být redukovány koruny vzrostlých stromů, vedla k tomu, že byly přesazovány stromy s balem o průměru 9 m a hmotnosti 36 tun. Tuto metodu vymyslel vrchní knížecí zahradník Augustin Czullik,²⁰ na její realizaci se podílel Wilhelm Lauche, pozdější vrchní knížecí zahradník (od roku 1883 do roku 1936), člen výboru Rakousko-uherské dendrologické společnosti (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn), jejímž členem – štědrým podporovatelem – byl kníže sám. Hrabě Arnošt Emanuel Silva-Tarouca byl prezidentem této společnosti, která, jak již bylo prokázáno²¹ a dále se prokazuje, byla širitelem principů malířsko-krajinářské zahrady i sortimentu potřebného k jejich realizaci na území celé monarchie.²² Hrabě přirozeně znal i parky vídeňské a krajinářské úpravy v jejím okolí (Laxenburg, Mödling, Graffeneegg). Znal i parky anglické a německé (tvorbu knížete Pücklera-Muskau). Byl v kontaktu s německými zahradními architekty a milovníky a obdivovateli zahradního umění v celé rakousko-uherské monarchii.

Hraběte dále inspirovala tvorba holandských krajinářů, zejména Davida Winckeboonse (1576–1629).²³

---

18 SILVA-TAROUCA, František Josef II., *Der Park. Eine Studie von Franz Graf von Sylva-Tarouca*, Wien 1894.

19 CZULLIK, August, *Eisgrub und seine Parkanlagen*, Wien 1886.

20 Tamtéž.

21 Blíže viz NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, *Stručné dějiny tvorby voluptoáru a krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem*, *Prameny a studie*, 2022, 71, s. 89–105; NOVÁK, Zdeněk, *Krajinářský, přírodně krajinářský, malířsko-krajinářský? Zahrada – park – krajina*, 2023, 2, s. 8–10.

22 Archivní průzkumy prokázaly, že vlastníci parků Konopiště, Velké Březno, Betliar, Smolenice, Esterházy, Eisenstadt, Laxenburg, Dég, Červený Hrádek, Moravský Krumlov aj. či tvůrci parků Mošnice v Kladrubech nad Labem, Esterházy nebo Moravský Krumlov byli členy uvedené společnosti. Terénní průzkumy poté prokázaly, že ti, kteří byli členy této společnosti, používali v parcích obdobný sortiment, z něž byly mj. zakládány typické malířsko-krajinářské scenérie.

23 SILVA-TAROUCA, Arnošt, Emanuel, *Používání stromů a keřů v zahradách i parcích*, *Styl*, 1933–1934, XIII. (XVIII.), tam jsou uvedeny dvě podoby jména malíře: Vinckeboom (patrně překlep) a Vinckeboons a datum úmrtí 1629; obrazy, na které odkazuje, byly stejně jako ostatní mobiliář zámku rozprodány v dražbách v roce 1928. Zda se nacházejí ve veřejných sbírkách, se nepodařilo autorům zjistit.

Metodu „improvement“ dotáhl hrabě Silva-Tarouca k dokonalosti. Zdokonalil vše, co bylo v přírodním základu parku možné. Vylepšil prostorový dojem z údolí potoka Botiče jeho zdánlivým prohloubením výsadbou vysokých a temných smrků a douglasek po jeho okrajích²⁴ (manipulace s prostorem zahrady)²⁵ a založením rybníků, ve skutečnosti zahradních ozdobných jezer, tedy vodních zrcadel, které výšku údolních stěn a porostů na nich dvojnásobí. Porosty a vodními prvky vylepšil mikroklima parku, takže v něm prospívají horské a stálezelené rostliny. Vylepšil rozmanitost terénu odhalením skalního podloží a vyhloubením bočních, plasticky propracovaných údolíček. Ta a výsadby v nich vyvolávají v návštěvníkovi dojem, že prostor zahrady pokračuje někam dál a přispívají tak k posílení iluze, že je park mnohem větší, než umožňuje jeho půdorys.

Během 19. století se rozšiřoval sortiment rostlin pěstovaných v zahradách a parcích introdukcí ze západního pobřeží Severní Ameriky, z Dálného východu a kypícím šlechtěním nových odrůd. Nesmírné bohatství druhů a odrůd rostlin, které jiným zahradám spíše ubližovalo, neboť byly vysazovány spíše jako botanické kuriozity do starších scenérií a bez kompozičního záměru,²⁶ uchopil hrabě Silva-Tarouca tvůrčím způsobem, soustředil se na estetické vlastnosti rostlin, využil jejich tvarů, barev, struktur a textur a každé rostlině stanovil místo, kde vynikala. Sám k tomu uvedl: „*Za těchto okolností mohla by sběratelská činnost býti snadno na úkor zahradního umění. Při své sběratelské činnosti nevěnoval jsem pozornosti jen rostlinám novým neb vzácným, nýbrž hlavně rostlinám krásným; shromažďoval jsem hlavně ty rostliny, jež mohly sloužiti jako vhodný materiál rostlinný k výzdobě parku. Tak povstala poznenáhu myšlenka neshromažďovati rostlinné poklady, v posledních desetiletích do zahrad zaváděné, do sbírek, tj. do arboret a fyto geografických skupin, nýbrž ve velkém slohu využití jich spolu s domácími společenstvy rostlinnými a význačnými pro jednotlivá stanoviště k získání harmonujících skupin a přirozeně a mohutně působících krajinných motivů.*“²⁷

Paleta vlastností vegetace se introdukcemi a šlechtěním pěstovaných rostlin, včetně dřevin, nesmírně rozšířila. Přibyly sivé a modravé tóny smrků pichlavých, smrku sitka, smrku Brewerova, jedlí stejnobarvých, jedlí vznešených a douglasek tisolistých (sivých), cypřišků Lawsonových a nutkajských ze západní poloviny Severní Ameriky, balkánských omorik, přibyly červené odrůdy javorů klenů, mlčců a javorů japon-

---

24 Sám k tomu uvádí: „*Z toho důvodu vysazoval jsem také na nejvyšší místa vždy skupiny bujně rostoucích vysokých stromu, které později měly převyšovati okolí a zvyšovati tak ještě kontrasty mezi vrchem a údolím.*“ SILVA-TAROUCA, A., Průhonický park. Přednáška prosloušená Arnoštem Silva-Taroucou, c. d., s. 11.

25 Nakolik se tadý inspiroval výsadbami v zámeckém parku v Lednici, je třeba ještě zkoumat. Výsadby jedlí na hraně pravobřežní terasy řeky Dyje vytvářely v Lednici zdánlivý pocit dramatického terénu, který tam ve skutečnosti není. Hrabě Silva-Tarouca byl s knížetem Janem II. z Lichtenštejna a s Wilhelmem Lauche v kontaktu a park dobře znal.

26 „... je novodobý veřejný park od poloviny 19. století jen kompromisním útvarem, o němž rozhoduje praktický zahradník bez vedení architekta, a proto závislým na hotových vzorech starších, z nichž postupně přejímá renesanční a barokní motivy, hlavně ovšem květinový parter a květinový koberec a vodní bazén, slučuje je mechanicky se zakořeněným pojmem zahrady jako zušlechtěné přírody a s nově oživenými zálibami botanickými.“ WIRTH, Zdeněk, Pražské zahrady, Praha 1943, s. 17.

27 SILVA-TAROUCA, A., Průhonický park. Přednáška prosloušená Arnoštem Silva-Taroucou, c. d., s. 13 a 14.

Obr. 3 Interiér Průhonického parku v roce 1925. Porostní okraje parku jsou osázeny souvislými porosty smrků ztepilých. Před nimi jsou komponovány jednotlivé malířsko-krajinářské scénérie z odlišných, převážně introdukovaných dřevin. Zdroj: SILVA-TAROUCA, Arnošt, Průhonický park. Přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926.

ských, bělopestře a žlutopestře odrůdy javorů klenů a javorů jasanolistých a další barvy a tvary (smuteční jasanů ztepilých, pyramidální duby letní). Přibyly stálezelené rostliny (pěníšníky, bobkovišně, cesmíny a mamoty).²⁸

Metodu využití principů anamorfózy prostřednictvím malířské perspektivy k vytváření iluze většího prostoru zahrady hrabě rozvinul a čtenářům (členům Rakousko-uherské dendrologické společnosti) vysvětlil.²⁹

„Zkušenosti ukazují, že protože se většina světelných paprsků odráží, světlé vzdálené objekty se zdají být blíže, než ve skutečnosti jsou; tmavý objekt na světlém pozadí vypadá menší než světlý objekt stejné velikosti na tmavém pozadí. Tato zkušenost nám umožňuje v dálkových pohledech, kde není dostupný terén tak rozsáhlý, uvést

28 Citovaný časopis Wiener illustrierte Garten-Zeitung, a nejen on, téměř v každém čísle přinášel novinky, které se objevily na trhu, na výstavách pořádaných zahradnickými společnostmi byly tyto novinky předváděny.

29 V knize SILVA TAROUCA Ernst – SCHNEIDER Camillo, Unsere Freiland-Nadelhölzer; Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Nadelholzer, Wien 1913, popisuje, jak např. lze pomocí promyšlené výsadby na rovném okraji porostu dosáhnout iluze plasticity, totéž popisuje SCHOLZ, Jaromír – MACHOVEC, Jaroslav (edd.), Sadovnická estetika, Praha 1955.

Obr. 4 Interiér Průhonického parku v roce 1925. Porostní výsadby smrků ztepilých uzavírají pohled. Před nimi je vysazena skupina listnatých dřevin se světlými listy. Zdroj: SILVA-TAROUCÁ, Arnošt, Průhonický park. Přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926.

*popředí, střed a pozadí do perspektivně správného vztahu, podpořit účinky vzdušné perspektivy a dosáhnout zdánlivě větší hloubky dálkového pohledu tím, že vysadíme skupiny tmavolistých stromů do popředí, větší masy bílých nebo žlutolistých stromů doprostřed, zatímco pozadí může být v zelených tónech. Zamysleme se například nad rybníkem vzniklým za hrází, jehož přítokem je potok protékající loukou; rybník a luční údolí jsou sevřeny strmými svahy, které se směrem k pozadí zplošťují. Z hráže rybníka, která je lemována starými duby, je vidět zdánlivě široký výhled, orámovaný těžkými, tmavými větvemi dubů, který se ztrácí v pozadí v luční krajině se skupinami olší, vrb, topoly a jasany, zatímco světlý střed tvořený mohutnými skupinami bílých stříbrných topolů při vtékání potoka do rybníka kontrastuje s tmavým pozadím svahů pokrytých jedlemi a buky na zastíněné straně a duby a jinými stromy s hrubou texturou na straně osluněné.*³⁰

Při čtení tohoto textu si dovedeme představit pohled z hráže na rybník Labeška a na jeho pozadí v Průhonickém parku.

---

30 SILVA TAROUCA Ernst – SCHNEIDER Camillo, Unsere Freiland-Laubgehölze, Wien 1912, s. 9, překlad Zdeněk Novák.

Pro českou odbornou veřejnost publikoval své názory později:

„Tím vším má být dosaženo rozlišení splývajícího pozadí od středu a popředí a tím hloubky obrazu. Tento trik, malíři ostatně často používaný, hodí se i při řešení dálkových pohledů v parku. Po obou stranách popředí masivní skupiny tmavých, kompaktních stromů (např. červených buků nebo starých dubů), uprostřed lehké koruny vrb nebo ještě lépe bělolisté nebo žlutolisté stromy (stříbrné topoly, vrby, žlutolisté topoly, jilmy nebo duby), pozadí mezi zelenými křovinami, mizejícími trávníky nebo plochy vodní. Také lze vyřešiti popředí tmavými jedlemi a smrky a střed stříbrobílými, modrými nebo žlutými koniferami.“³¹

Pozadí takových scénérií, tvořené vegetačními stěnami z temných jedlí, smrků a douglasek, bylo důležité pro vnímání popisovaných scénérií a pro to, aby vynikly. Prostě obrazy v galerii, jak psal kníže Pückler-Muskau.

Ve stejné době se proměňovala i divadelní scéna. Dosavadní malovaná jevištní pozadí nahradil Konstantin Sergejevič Stanislavskij (1863–1938) pozadím černým (v divadle se používá termín horizont) a prostor jeviště rozdělil na první, druhý a třetí plán hlavně pro lepší pochopení scénického a scénografického uspořádání.³² Tak se s jevištním prostorem pracuje dodnes a všude na světě, snad s výjimkou „retro“ představení v tzv. barokních divadlech.

Na rozdíl od kukátkových divadel, kde je pozice diváka³³ i scény stabilní a na scéně se „pouze“ proměňují obrazy, je v zahradě (parku) divák pohyblivý a sám se stává součástí scény pro ostatní diváky. Zastavuje se, otáčí se, prochází se v protisměru, někdy (zejména na Britských ostrovech) nerespektuje cesty, a tak mu neslouží jako „němí průvodci“ zahradou, jak je označoval Goethe.

Homogenní pozadí takových zahradních scénérií má pak v programu kompozice celého parku a jeho jednotlivých scénérií významnou hodnotu konstanty, která dává celé zahradě specifický charakter.

Stejně tak důležité bylo zakrýt nevzhledné věci a ploty a přirozeně ovlivnit mikroklima parku.³⁴

„Jak kníže Pückler doporučuje, snažil jsem se zakrýti nehezke oplocení a nevábne sousedství výsázením smrku, jedlí nebo douglasek. Také proti severu a studeným severozápadním větrům vysázel jsem dostatečně ochranné porosty. Také k tomuto účelu použil jsem jehličin, které rychle rostou a při řádném ošetření zůstávají stále neprůhledné. Park nemá účelu lesa; konifery v parku nejsou k tomu, aby vyrůstaly ve vytáhlé a větví prosté kmeny, nýbrž mají zůstatí jen krásné. Takové mohou však býti jen tehdy, poskytne-li se jim dostatek prostoru, slunce, světla a vzduchu.“

31 SILVA-TAROUCA, A. E., Používání stromů a keřů, c. d. XIII. (XVIII.), s. 159–164, z textu je patrné, že dřívější tvůrci (Repton, Loudon, Pückler-Muskau) měli mnohem omezenější škálu dřevin, neboť např. smrk pichlavý (*Picea pungens*) byl do Evropy introdukován v roce 1877 (údaj z ÚRADNÍČEK, Luboš, *Forest Dendrology*, Brno 2014).

32 Jistě by stálo za výzkum, zda jde o náhodnou, nebo vědomou synchronicitu.

33 Otáčivé hlediště v zahradě zámku Český Krumlov je výjimečné.

34 K tomu blíže viz BRŮNA, Josef – KLINEROVÁ, Tereza – KONOPOVÁ, Zdeňka – KALČÍK, Vojtěch – KIRSCHNER, Jan, Mikroklima a introdukce rostlin v zahradním umění, *Zahradnictví* 2023, 11, s. 18–20.

Obr. 5: Červené místo v základní mapě zachycuje místo založeného pokusu v Průhonickém parku. Zdroj: mapy.cz.

Jakou pozornost a obětavost zahradníka vyžaduje vypěstování jehličnatého porostu, ukáže tento příklad:

Zeď parku má být zakryta smrkovým porostem, pro nějž jest rezervovaná plocha 200 m dlouhá a 50 m široká. Vysadí-li se mladé 1,50 m až 2 m vysoké smrčky tak, aby docílilo se jimi požadovaného zakrytí zdi, ale vzájemně si nepřekážely ve vývinu, jest potřebí na 1 ha 1 500 takových smrčků. Je-li pak tento porost vždy zavčas probírán, zbude z něho po 40 letech nejvýše 50 nebo 60 stromů, které však vyrostly jako solitéry a zakrývají pak trvale a dokonale zeď.³⁵

Založení pokusu

Pokusná vegetační stěna byla založena v severozápadní II. části Průhonického parku (tzv. Oboře, viz Obr. 5.) v linii rovnoběžné s oplocením tvořeným kamennou ohradní zdí. Umístění bylo voleno na místě původní porostní stěny, která odumřela vlivem sucha a následného napadení kůrovcem a musela být odstraněna. Jejím cílem bylo optické odclonění vnějšího okolí. Vegetační stěna byla založena na totožném místě pro ověření výše popisované metody hraběte Silva-Taroucy, tedy tak, aby efektu odclonění bylo dosaženo co nejrychleji a neefektivněji pomocí rychle rostoucích jehličnatých stromů, které při řádné péči zůstávají nízce zavětvené, a tedy při správném zápoji neprůhledné. Vzhledem k jiným ekonomickým, realizačním a údržbovým podmínkám, než jakými disponoval hrabě Silva-Tarouca (měl jiné personální kapacity, využití

35 SILVA-TAROUCO, A., Průhonický park. Přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou, c. d., s. 12.

Obr. 6 Stav historické smrkové stěny před založením pokusu. Výsadby byly plošně napadeny kůrovcem a musely být odstraněny. Místo po odstranění porostní skupiny bylo využito pro založení pokusu. Zdroj: foto Jiří Šmída (2022).

mechanizace bylo sporé, chemická ochrana nebyla využívána), byl ověřovací pokus založen ve dvou verzích.

Sortiment pro založení vegetační stěny se skládá z hrabětem Silva-Taroucou preferovaného smrku ztepilého (*Picea abies*) a dále jím zmiňovaných jedlí bělokorých (*Abies alba*) a douglasek tisolistých v původní formě (*Pseudotsuga menziesii*). Tato skladba vychází jednak z výše popsané metody a dále také z potřeby ověření vhodnosti sortimentu jehličin při probíhajících klimatických změnách a v návaznosti také pro ověření vzájemného porovnání taxonů z pohledu ujmavosti, rychlosti růstu, tvorby zápoje a celkové vhodnosti pro stanovený účel.

S ohledem na současné ekonomické, realizační a údržbové podmínky byly provedeny dvě verze pokusu:

- 1 – pokus využívající vzrostlejší výpěstky velikosti 150–200 cm (přesně respektující metodu hraběte Silva-Taroucy);
- 2 – pokus využívající lesní sazenice velikosti 30–40 cm.

Cílem použití sazenic těchto dvou velikostí je porovnat, za jak dlouho, jak úspěšně a s jakou péčí dokážou lesní sazenice docílit stejného efektu jako vzrostlejší výpěstky,

Obr. 7 Příprava stanoviště pro založení jehličnaté stěny v roce 2023. Zdroj: foto Jiří Šmída (2023).

Obr. 8 Zakládání pokusné části vegetační stěny ze školkařských výpěstků douglasek tisolistých velikosti 150–200 cm. Zdroj: foto Jiří Šmída (2023).

Obr. 9 Zakládání pokusné vegetační stěny ze školkařských výpěstků smrků ztepilých, jedle bělokoré a douglasky tisolisté velikosti 30–40 cm. Zdroj: foto Jiří Šmída (2023).

zda vůbec a který způsob je efektivnější a ekonomičtější. Výsledkem bude srovnání výhod a nevýhod obou způsobů výsadby a následné doporučení.

Pokusná výsadbová plocha byla zvolena v rozměrech 80 x 20 m, které poměrově vycházejí z metody popsané hrabětem Silva-Taroucou a zároveň nejlépe korespondovaly s prostorovými podmínkami vybraného místa. Plocha byla rozdělena na dvě poloviny. Na severozápadní polovině byly vysazeny školkařské výpěstky velikosti 150–200 cm se zemním balem v počtu 128 ks ve sponu 2,5 x 2,5 m. Zastoupení smrku ztepilého v počtu 48 ks, jedle bělokoré 40 ks a douglasky tisolisté 40 ks.

Na jihovýchodní polovině byly vysazeny lesní obalované sazenice v počtu 400 ks ve sponu 2 x 1 m. Tento spon byl zvolen na základě dlouhodobé zkušenosti z pohledu péče o výsadby lesních sazenic v Průhonickém parku v rámci optimalizace při vyžínání. Zastoupení smrku ztepilého v počtu 160 ks, jedle bělokoré 120 ks a douglasky tisolisté 120 ks.

Konkrétní umístění výsadeb jednotlivých druhů na ploše bylo určeno podle nároků jednotlivých taxonů, především s ohledem na světelné podmínky a rychlost růstu v korelaci s polohou pokusné plochy vůči světovým stranám a vůči pohybu Slunce během dne. Zvolené umístění taxonů smrk – jedle – douglaska ve směru SV–JV vycházelo především ze stínomilnosti jedle bělokoré a předrůstavosti douglasky tisolisté, která vyrostе rychleji a zastíní stanoviště jedle bělokoré proti jihovýchodnímu až jižnímu slunci. Z druhé strany vysázený smrk ztepilý upraví světelné podmínky jedle bělokoré ze západní až severozápadní strany. Analogicky jsou takto vysazeny obě dvě

Obr. 10 Probíhající práce na ověření Památkového postupu pro zakládání, stabilizaci a zajištění vegetačních stěn v krajinářských parcích – zakládání vegetační stěny v Průhonickém parku. Zdroj: foto Jiří Šmída (2023).

poloviny pokusné plochy. Výsadby výpěstků smrku ztepilého o výšce 150–200 cm jsou od západu částečně chráněny a stíněny stávajícím vzrostlým porostem, stejně tak jsou lesní sazenice smrku ztepilého chráněny vzrůstnou douglaskou tisolistou na přelomu ploch větších výpěstků a lesních sazenic.

Před výsadbou byla celá plocha mechanicky (vyžínáním) zbavena buřeneš³⁶ a plošně urovnána. Následovalo rozměření plochy, vytyčení jednotlivých řad pro výsadbu výpěstků o výšce 150–200 cm a naměření patřičných sponů. Místa pro výsadbu stromů byla označena dřevěnými kolíky. Analogicky byly rozměřeny a vytyčeny řady včetně sponu pro výsadbu lesnických sazenic a označeny dřevěnými kolíky. V místech kolíků byly dle velikosti balu ručně vyhloubeny výsadbové jámy (pro zachování stanoveného sponu byly případné staré kořeny ve výsadbové jámě odstraněny), do kterých byly vysazeny školkařské výpěstky a kolem zhotovena výsadbová mísa. Lesní sazenice byly v místech označených kolíky vysazeny do vrтанých nebo ručně kopaných jamek.

Do výsadbových jam bylo pro podporu výživy přidáváno umělé hnojivo Silvamix forte, pro vylepšení vláhových poměrů také hydrogel. Po výsadbě byla provedena zálivka veškerého vysazeného materiálu.

---

36 Plevelná vegetace (např. tráva, ostružiník, maliní, keře), která konkuruje výsadbám, utlačuje je a omezuje v příjmu vody, živin a světla.

Obr. 11 Ukázka založeného pokusu – vegetační clony v Průhonickém parku. Zdroj: foto Jiří Šmída (2023).

V rámci ochrany pokusné výsadby před okusem a jiným poškozením zvěří byla osázená plocha oplocena lesnickou drátěnou oplocenkou.

Na základě veřejné zakázky byla pokusná výsadba realizována externí zahradnickou firmou Gardenline s.r.o. Náklady na výsadbu dosáhly 491 786,48 Kč. Přepokládaná roční péče o výsadby, zahrnující především zálivku, vyžínání a odplevelování výsadbových mís, bude prováděna v režii správy Průhonického parku.

Závěr

Dosavadní stav poznání ve vytčené oblasti výzkumu potvrdil, že řada našich památek zahradního umění byla zakládána za hojného uplatnění jehličnatých dřevin. Ty byly nezdědka používány k vymezení zahradního prostoru vůči svému okolí. Bohužel řada těchto vegetačních prvků se nachází ve fázi rozpadu, popřípadě je obnovována prostřednictvím neautentického sortimentu dřevin. Tím dochází ke ztrátě kulturně-historických hodnot konkrétních zámeckých parků. Ve většině případů se nedaří realizovat obnovu prostřednictvím historicky vhodného sortimentu dřevin. Hlavními argumenty pro nemožnost použití smrků zteplých bývá klimatická změna. Výzkumný

projekt se snaží získat relevantní údaje mj. prostřednictvím in situ založeného pokusu tak, aby bylo možné tyto domněnky potvrdit nebo vyvrátit. K založení pokusu byly využity oborově specializované zahradnické metody zakládání vegetačních prvků. S tím souvisela analýza proveditelnosti historického postupu při tvorbě vegetačních stěn v památce zahradního umění, jako první etapa prací na památkovém postupu. Následovalo založení vegetační stěny podle Silva-Taroucových principů a pro ověření standardními lesnickými sazenicemi. Tento princip cílí především na optické odclonění vnějšího okolí podél hranice parku tak, aby tohoto efektu bylo dosaženo co nejefektivněji, a to pomocí rychle rostoucích jehličnatých stromů, které při řádné péči zůstávají nízce zavětvené, a tedy při správném zápoji neprůhledné.

Informace získané v souvislosti se zakládáním pokusu dokládají, že výzkum v této oblasti je opodstatněný a má také důležitou oborovou podporu.

Prameny a literatura

Literatura

- BRŮNA, Josef – KLINEROVÁ, Tereza – KONOPOVÁ, Zdeňka – KALČÍK, Vojtěch – KIRSCHNER, Jan, Mikroklima a introdukce rostlin v zahradním umění, *Zahradnictví* 2023, 11, s. 18–20.
- CZULLIK, August, *Eisgrub und seine Parkanlagen, Gartenbau-Gessellschaft, Wien 1886.*
- ČSN 83 9021 Technologie vegetačních úprav v krajině – Rostliny a jejich výsadba.
- ČSN 83 9051 Technologie vegetačních úprav v krajině – Rozvojová a udržovací péče o vegetační prvky.
- KREJČÍŘÍK, Přemysl – KŘESADLOVÁ, Lenka, Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění, Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži 2015.
- NOVÁK, Zdeněk, *Krajinářský, přírodní krajinářský, malířsko-krajinářský? Zahrada – park – krajina*, 2023, 2, s. 8–10.
- NOVÁK, Zdeněk, Předmluva, in: KŘESADLOVÁ, Lenka – ZATLOUKAL, Ondřej, *Průhonický park*, Průhonice: Botanický ústav Akademie věd ČR 2017, s. 11–14.
- NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman – KOHLOVA, Jana – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, *Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice – úvodní studie*, *Prameny a studie*, 2023, č. 74, s. 85–103.
- NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, *Stručné dějiny tvorby voluptoáru a krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem*, *Prameny a studie*, 2022, č. 71, s. 89–105.
- PAVLAČKA, Radek, *Studie obnovy památky zahradního umění – ideová fáze projektové přípravy*, Praha: Národní památkový ústav 2017.
- PEJCHAL, Miloš – ŠIMEK, Pavel, *Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče. Certifikovaná metodika*, Brno: Mendelova univerzita v Brně 2018.
- PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von, *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*, Stuttgart: Hallberger'sche Verlagshandlung 1834.
- SCHOLZ, Jaromír – MACHOVEC, Jaroslav (edd.), *Sadovnická estetika*, Praha: SPN 1955.
- SILVA TAROUCA Ernst – SCHNEIDER Camillo, *Unsere Freiland-Laubgehölze*, Wien: Hölder-Pichler-Tempsky A. G. 1912.
- SILVA TAROUCA Ernst – SCHNEIDER Camillo, *Unsere Freiland-Nadelhölzer; Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Nadelholzer*, Wien: Hölder-Pichler-Tempsky A. G. 1913.
- SILVA-TAROUCA, Arnošt, Emanuel, *Používání stromů a keřů v zahradách i parcích*, *Styl*, 1933–1934, XIII. (XVIII.).
- SILVA-TAROUCA, Arnošt, *Průhonický park. Přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926*, Praha: Ministerstvo zemědělství 1926.
- SILVA-TAROUCA, František Josef II., *Der Park. Eine Studie von Franz Graf von Sylva-Tarouca*, Wien: K. u. k. Hofhandlung Wilhelm Frick 1894.
- STAŇA, Ivan – KOHLOVÁ, Jana, *Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek*, dostupné online: <<https://invenio.nusl.cz/record/203173?ln=cs>> [25. 8. 2024].
- ŠIMEK, Pavel – ŠTEFL, Lukáš, *Metodika péče o díla zahradní a krajinářské tvorby z období první republiky. Certifikovaná metodika*, Brno: Mendelova univerzita v Brně 2017

ÚRADNÍČEK, Luboš, Forest Dendrology, Brno: Mendelova univerzita v Brně, Lesnická a dřevařská fakulta 2014.

VELEBIL, Jiří a kol., Péče o dřeviny a jejich zachování v památkách zahradního umění. Certifikovaná metodika, Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví 2016.

WIRTH, Zdeněk, Pražské zahrady, Praha: Václav Poláček 1943.

ZÁMEČNÍK, Roman – ŠIMEK, Pavel, Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky, Brno: Mendelova univerzita v Brně 2017.

Historie zahradnických výzkumných ploch v Průhonicích v dobových souvislostech a s ohledem na vznik Dendrologické zahrady

The history of horticultural research areas in Průhonice in contemporary context and in relation to the foundation of the Dendrological Garden

---

Markéta Šantrůčková, Lucie Medková, Eva Sojková, Jiří Velebil

Abstrakt: Článek se zaměřuje na analýzu vzniku a vývoje Dendrologické zahrady Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. v Průhonicích, a to včetně období, jež předcházelo samotnému založení Dendrologické zahrady. Shrnuje činnosti, které se na ploše dnešní Dendrologické zahrady odehrávaly před i po jejím založení, a uvádí instituce, které zde působily. Pozornost je věnována zejména spolkové zahradě Československé dendrologické společnosti, ale zmíněny jsou i ostatní rozsáhlejší zahradnické plochy v Průhonicích (Průhonický park, Michovky, botanická zahrada na Chotobuzi) a stručně je představena rovněž historie VÚKOZ jakožto zřizovatele Dendrologické zahrady.

Abstract: This article presents an analysis of the foundation and development of the Dendrological Garden of Silva Tarouca Research Institute for Landscape and Ornamental Gardens in Průhonice, including the period that preceded the establishment of the Dendrological Gardening as such. The authors summarise activities that took place within the area of the current Dendrological Garden both before and after its foundation and takes note of the institutions that had been active there. Special attention is paid especially to the garden of the Czechoslovak Dendrological Society, but mentioned are also other sizeable horticultural areas in Průhonice (Průhonice Park and the Chotobuz Botanical Garden). On top of that, we present a brief history of the Silva Tarouca Research Institute for Landscape and Ornamental Gardening as the founder of the Dendrological Garden.

Klíčová slova: dendrologická zahrada, zahradnický výzkum, historie, Průhonice

Keywords: dendrological garden, horticultural research, history, Průhonice

Příspěvek vznikl s podporou projektu NAKI III – Dendrologická zahrada jako pokračovatelka zahradnické a krajinářské tradice v Průhonicích (DH23P03OVV072).¹

---

1 Za pomoc se zpracováním článku a přípravou archivních podkladů děkujeme PhDr. Věře Vávrové.

Úvod

Průhonice jsou malou obcí v okrese Praha-západ, ležící v těsném sousedství jihovýchodní hranice Prahy, která se ve 20. století stala centrem zahradnického výzkumu a na jejím území i v přilehlých katastrech vzniklo několik parkově upravených a/nebo zahradnický využívaných ploch. Obec se stala světově proslulou díky Průhonickému parku, založenému Arnoštem Emanuelem Silva Taroucou. Park je významnou památkou zahradního umění zapsanou na seznam světového dědictví UNESCO. Oprávněně se těší zájmu badatelů různých oborů, který se projevuje četnými publikacemi.² Nicméně není jedinou plochou v této obci, která je zasvěcena zahradnímu umění a výzkumu. V tomto příspěvku se zaměříme na další lokality, které jsou nebo byly využívány pro zahradnický výzkum a souvisely s činností výzkumného ústavu, který v Průhonících vznikl v roce 1927. Nejvíce pozornosti je věnováno Dendrologické zahradě coby pokračovatelce výzkumu v oblasti zahradní a krajinářské tvorby.

Stručná historie zahradnických výzkumných institucí v Průhonících

V roce 1927 odkoupil československý stát (Ministerstvo zemědělství) od manželů Arnošta Emanuela Silva Taroucy a Marie Antonie Silva Taroucy (rozené Nostiz-Rieneck) pozemky průhonického velkostatku, nacházející se na katastrech Průhonic, Hole, Újezdu a Křeslic, spolu se zámkem, zámeckým parkem, včetně pomocných pozemků a zahrad, a průhonický statek. Stát koupil průhonický velkostatek od Silva Tarouců finančně výhodně za podmínky, že v Průhonících bude pokračovat zahradnický výzkum a péče o park. Tento majetek byl převeden do nově vzniklých Státních pokusných objektů zemědělských (viz tab. 1 a 2), jejichž řízením byl pověřen Bohumil Kavka (1901–1977). V rámci tohoto subjektu byly řešeny úkoly v oborech ovocnářství, zelinářství a okrasného zahradnictví.³

Zpočátku ředitel Státních pokusných objektů zemědělských Bohumil Kavka úzce spolupracoval s A. E. Silva Taroucou a navazoval na něj jak ve tvorbě parku, tak výzkumnou činností, která se formovala již na půdě Československé dendrologické společnosti (viz níže). Zelinářský výzkum zaštiťoval prof. František Landovský a ovocnářství doc. Karel Kamenický. Zahradnický výzkum se v prvních desetiletích své činnosti soustředil především na pěstování rostlin, zejména dřevin, a jejich šlechtění. Byly šlechtěny i zkoumány introdukované rostliny jak z hlediska podmínek pěstování (důraz byl kladen především na mrazuvzdornost), tak z hlediska potřeb zahradní a krajinářské tvorby (druhy a odrůdy zajímavé svou barvou a habitem). Důležité bylo

---

2 V loňském roce byl publikován poměrně obsáhlý článek o Průhonickém parku i na stránkách Pramenů a studií, viz NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman – KOHLOVÁ, Jana – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice – úvodní studie, Prameny a studie (dále jen PaS), 2023, 74, s. 85–103.

3 Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé do konce roku 1924, Praha 1927.

zázemí Průhonického parku a dalších ploch bývalého velkostatku, kde byly zkoušeny zahradnické postupy a technologie.⁴

Tabulka 1 Instituce zahradnického výzkumu v Průhonících a jejich zřizovatelé⁵

Rok	Výzkumná zahradnická instituce v Průhonících	Zřizovatel
1927	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní pokusná zahrada ovocná v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1928	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní pokusná zahrada ovocná v Průhonících Státní pokusná zahrada zelinářská v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1929	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní výzkumná stanice ovocnářská a pokusná zahrada ovocná v Průhonících Státní pokusná zahrada zelinářská v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1930–1936	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonících Státní výzkumná stanice ovocnářská a pokusná zahrada ovocná v Průhonících Státní výzkumná stanice a pokusná zelinářská zahrada v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1936–1946	Státní výzkumné ústavy zahradnické v Průhonících	Ministerstvo zemědělství
1946–1951	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ) Výzkumný ústav ovocnářský (roku 1951 přestěhován do Holovous) Výzkumný ústav zelinářský (roku 1951 přestěhován do Olomouce)	Československé státní statky, šlechtitelský podnik Oseva
1951–1955	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Ministerstvo zemědělství
1955–1962	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Československá akademie zemědělských věd
1962–1964	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Ministerstvo zemědělství, lesní- ho a vodního hospodářství
1964–1977	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Česká akademie zemědělská
1977–1991	Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví v Průhonících (VŠÚOZ)	VHJ Sempra Praha
1991–2000	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Ministerstvo životního prostředí
2000–2006	Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví (VÚKOZ)	Ministerstvo životního prostředí
2006–2024	Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VÚKOZ, v. v. i.)	Ministerstvo životního prostředí

4 BAROŠ, Adam a kol., Květiny v zahradnické tradici Průhonice, Průhonice 2020, s. 25.

5 Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1927, Praha 1928; STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1928, Praha 1929; Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1929, Praha 1930; Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1930, Praha 1931; STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1931, Praha 1931; KAVKA, Bohumil, Vývoj, organizace a činnost Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonících, in: Vědecké práce Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví ČSAZV v Průhonících, Praha 1961, s. 7–34; DOSTÁL, Josef, Současné zaměření ústavu a výhled do budoucna, in: 70 let zahradnického výzkumu v Průhonících, Průhonice 1997, s. 5–12; SUCHARA, Ivan, Historie a činnost ústavu v kontextu devíti desetiletí společenského vývoje (1927–2017), Acta Pruhoniana, 2016, s. 5–18; TÁBOR, Ivo, Historie, současnost a budoucnost Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i., in: Strom a květina – součást života, Průhonice 2007, s. 7–22.; TÝŽ, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. a jeho 85 let tvořivé práce, Acta Pruhoniana, 2012, 100, s. 5–27.

Tabulka 2 Přehled ředitelů či osob pověřených řízením Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., a jeho předchůdců⁶

Jméno ředitele	Funkční období
Prof. Ing. Dr. Bohumil Kavka	1927–1971
Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc.	1971–1991
Ing. Josef Dostál	1991–1998
Ing. Miloš Šnytr	1998–2000
Doc. Ing. Ivo Tábor, CSc.	2000–2012
Doc. RNDr. Ivan Suchara, CSc.	2012–2022
Ing. Libor Hort	2022–dosud

V první polovině 20. století měla v Průhonicích své pokusné a pěstební plochy také Československá dendrologická společnost, která byla nástupkyní Rakousko-uherské dendrologické společnosti (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn), vzniklé ve Vídni v roce 1908. Posláním obou společností byl rozvoj zahradního umění, zkoumání nových vhodných sortimentů rostlin, jejich pěstování a prodej. Ačkoliv v názvu společnosti je použito slovo dendrologická (dendrologie je nauka zkoumající dřeviny), zájem se neomezoval pouze na dřeviny, ale zahrnoval i zkoumání bylin.⁷ Důležitými cíli byly introdukce, šlechtění a šíření cenných a vzácných dřevin a bylin, včetně jejich bezplatného předávání zainteresovaným členům. Rakousko-uherská dendrologická společnost také finančně podporovala botanické expedice za účelem sběru a introdukce rostlin. Úspěšná byla zejména cesta sekretáře společnosti Camilla Schneidera na Kavkaz v roce založení společnosti (1908). Druhou expedici, která byla vypravena roku 1914 do Číny, silně poznamenalo vypuknutí první světové války. Pro naplnění cíle Rakousko-uherské dendrologické společnosti inicioval roku 1909 její prezident a zároveň majitel průhonického velkostatku A. E. Silva Tarouca založení spolkové zásobní zahrady v Průhonicích. Spravoval ji vrchní zahradník František Zeman.⁸ Rakousko-uherská dendrologická společnost fungovala v plném rozsahu jen šest let. V roce 1914, po vypuknutí první světové války, byla její činnost utlumena, až pozastavena. Ani po válce společnost svoji činnost neobnovila a formálně zanikla v roce 1920. Spolkovou zahradu převzala s veškerým inventářem a sbírkami rostlin za úhradu dluhů společnost František Zeman a spol., dendrologické zahradnictví v Průhonicích.⁹

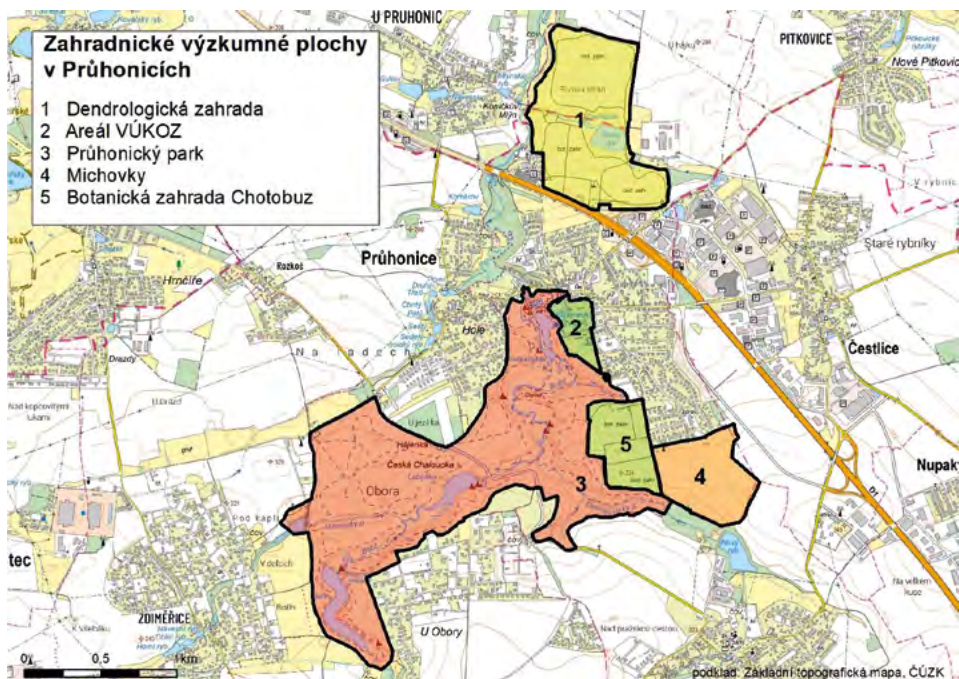
V roce 1922 navázala na činnost zaniklé Rakousko-uherské dendrologické společnosti nově založená Československá dendrologická společnost. Obě společnosti spojovaly mnohé významné osobnosti, především osoba hraběte A. E. Silva Taroucy,

6 SUCHARA, I., Historie a činnost, c. d., s. 5–18. Od roku 2006 může podle zákona o veřejných výzkumných institucích ředitel zastávat svoji funkci maximálně dvě pětiletá funkční období po sobě.

7 BAROŠ, A., Květiny, c. d., s. 15–19.

8 VIERLE, Claudia, Camillo Schneider – Dendrologe und Gartenbauschriftseller. Eine Studie zu seinem Leben und Werk, nepublikovaná disertační práce. Berlin: Technische Universität Berlin 1998, dostupné online: <<https://www.paeo.de/h1/schneider/vierle/inhalt.html>> [12. 10. 2024].

9 SCHNEIDER, Camillo, Aus den Vereinen, Zeitschrift für Garten und Obstbau, 1920, 1, 4, s. 46.

Obr. 1 Zahradnické výzkumné plochy v Průhonících. Zdroj: Podklad Základní topografická mapa ČÚZK, zakresl. autoři.

který se opět stal předsedou společnosti a byl jím až do roku 1929, kdy se předsednictví vzdal a stal se čestným předsedou. Československá dendrologická společnost převzala zpět spolkovou zahradu v Průhonících, která byla do té doby v péči F. Zemana. Hlavní důraz v činnosti společnosti byl kladen na teoretické a praktické studium rostlin. Československá dendrologická společnost se věnovala množení rostlin, jejich rozšiřování (ať již prodejem nebo výměnou), osvětě, introdukci, aklimatizaci rostlin, zahradnickým pokusům a šlechtění. Sbírkové rostliny byly rozšiřovány a doplňovány výměnou s botanickými zahradami a arborety v Československu i v zahraničí. Stále byl množen materiál z různých expedic, především z Číny, Tibetu, Japonska a Severní Ameriky. Další materiál se nakupoval z evropských školek, část se také získávala z domácích školek a zahradnických podniků. Rostliny vypěstované dendrologickou společností byly velmi rychle šířeny nejen přímo do nově zakládaných objektů pomocí zahradních architektů, ale taktéž putovaly k dalšímu množení a produkci do mnoha zahradnických podniků po celém Československu i v zahraničí. Do Německa odebíral rostliny pěstitel trvalek Hermann Brumund, k Vídní putovaly rostliny do trvalkové školky Helenium, dále do velkozahradnictví v holandském Haarlemu. Z československých významných podniků můžeme jmenovat zahradnický velkozávod Viléma Julínka v Olomoučanech, školku Antonína Horáka v Bystřici pod Hostýnem, školkařský velkozávod Josefa Mazánka v Soudné u Jičína, lesní školky pod vedením Rudolfa Hackera v Hradci Králové, Jaroslava Veselého ze školkařského velkozávodu Molitorov u Kouřimi, Jana Böhma, pěstitele růží z Blatné, Emanuela Mazánka ze školkařství

ZÁKLADNÍ VÝZKUMNÉ SADOVNICKÉ A DENDROLOGICKÉ PRACOVÍŠTĚ

VÝZKUMNÝ A ŠLECHTITELSKÝ ÚSTAV OKRAS. ZAHRADNICTVÍ V PRŮHONICÍCH

1:2880

Obr. 2 Základní vymezení nově zakládané Dendrologické zahrady, osmdesátá léta 20. století. Zdroj: Archiv VÚKOZ, Dendrologická zahrada.

Soudná u Jičina, Emila Dokoupila ze zahradnictví ve Velkých Opatovicích, Jindřicha Vaňka, majitele semenářství v Praze, Antonína Vejtasu ze zahradnictví Jaroměřice nad Rokytnou a mnoho dalších.¹⁰ Za druhé světové války byla činnost společnosti omezena a část kultur ve spolkové zahradě zlikvidována v souvislosti se stavbou dálnice. Československá dendrologická společnost zanikla v roce 1954 a její majetek včetně kultur byl převeden do Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonících.

Od roku 1954 sídlila v průhonickém zámku kromě Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví také Geobotanická laboratoř Československé akademie věd (ČSAV), která

¹⁰ BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: STEINOVÁ, Šárka (ed.), Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha 2017, s. 8–21; STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Zahradní umění první československé republiky a její zahradníci, Praha 2017.

byla roku 1962 transformována na Botanický ústav ČSAV. Do majetku Botanického ústavu byl ve stejném roce převeden i Průhonický park, kdežto Výzkumný ústav okrasného zahradnictví musel rozšířit své pokusné plochy na místě bývalé spolkové zahrady Československé dendrologické společnosti, tj. dnešní Dendrologické zahrady VÚKOZ.

Vývoj plochy Dendrologické zahrady v souvislostech

Dendrologická zahrada se dnes rozkládá na katastrech Průhonic a Křeslic. Původně převážná část její dnešní plochy sloužila jako panská pole. Na mapách stabilního katastru je doloženo jejich vlastnictví rodinou Nostitz-Rieneck, v osmdesátých letech 19. století je sňatkem získal A. E. Silva Tarouca. Pozemek na západě vymezoval potok Botič a jeho niva, na severozápadě byla panská milíčovská bažantnice. Pozemek přetínala kaskáda rybníčků; největší byl rybník Černý, nad ním Prostřední a pod ním směrem k Botiči další dva menší, z nichž západní byl zvaný Trávníček. Na sousedním katastru Čestlic bylo také několik mokřin a rybníčků. Z Průhonic vedla cesta mezi Černým a Prostředním rybníkem ke Křeslicím. Další cesta z Průhonic lemovaná stromy a doložená na 2. vojenském mapování směřovala kolem Trávníčku přes potok ke vsi Újezd. Třetí cesta, která je zakreslena na 1. vojenském mapování, vedla kolem rybníku Prostředního k Pitkovicím.

Po převzetí pozemků v Průhonicích A. E. Silva Taroucou byl především intenzivně budován Průhonický park, a to hned od roku 1885, kdy Silva Tarouca do Průhonic přišel. Záhy po založení Rakousko-uherské dendrologické společnosti byla, jak již bylo zmíněno výše, založena spolková zahrada. Ta se nejprve od roku 1909 rozkládala v rámci dnešního Průhonického parku, v místě zvaném U Zlatého bažanta. Tato tzv. dolní zahrada měla rozlohu 1 ha. Jejím pozůstatkem jsou dva cedry libanonské (*Cedrus libani*) a lípa japonská (*Tilia japonica*). Odtud byla spolková zahrada roku 1911 přesunuta za zeď parku a nově založena na ploše 2 ha nad alpinem za budovou bývalého ovčína. Nově založená plocha byla nazývána horní zahradou a dodnes v těchto místech vedle skleníků roste krásný exemplář korkovníku amurského (*Phellodendron amurense*) a několika dalších dřevin.

Po první světové válce byla část pozemků dnešní Dendrologické zahrady zahrnuta do pozemkové reformy a drobné pozemky byly přidělovány obyvatelům okolních obcí nebo byly také prodávány na stavební parcely, zejména v Křeslicích. Když v roce 1927 A. E. Silva Tarouca prodal nemovitý majetek v Průhonicích státu a ujal se ho včetně parku, zahrad a statku nově zřízené Státní pokusné objekty zemědělské, musely být upraveny také vztahy ke spolkové zahradě Československé dendrologické společnosti, která část těchto pozemků využívala.

V letech 1931 až 1932 byly kultury dendrologické společnosti přestěhovány na nový pozemek (tzv. Štípenku), který se nachází na místě části dnešní Dendrologické zahrady. Přesun inicioval inspektor spolkové zahrady F. Zeman, jenž v ní působil až do roku 1937. Stěhování se neobešlo bez problémů ve vztahu ke Státním pokusným objektům zemědělským. Řešily se zejména finanční záležitosti v souvislosti s účtováním rostlin a práce se stěhováním.¹¹ Záležitost byla ukončena až v roce 1934, kdy byla uzavřena pachtovní smlouva na pozemek o velikosti 15 ha mezi československým státem, reprezentovaným Ministerstvem zemědělství, a Československou dendrologickou společností, kterou podepsali ředitel Státních pokusných objektů zemědělských B. Kavka a předseda Dendrologické společnosti, prof. Karel Domin. Na začátku třicátých let 20. století se Československá dendrologická společnost zároveň potýkala s mnoha problémy, které plynuly především z velké hospodářské krize. Velká část zahradnických firem navíc viděla ve spolkové zahradě dendrologické společnosti konkurenci a kritizovali její činnost. V roce 1935 proto vzniklo Nákupní, pěstitelské a prodejní družstvo při Československé dendrologické společnosti, pod vedením rady Bohumila Nováka, jakožto subjekt zajišťující obchodní činnost s rostlinami vypěstovanými ve spolkové zahradě dendrologické společnosti.¹² Po odstoupení F. Zemana v roce 1937 převzal vedení spolkové zahrady Otto Jirásek.¹³

V roce 1939 přišla spolková zahrada o část pozemků a kultur v souvislosti se stavbou silnice (později dálnice) z Prahy do Benešova. Druhá světová válka poznamenala i obor okrasného zahradnictví. Stejně jako u dalších firem se i na pozemcích spolkové zahrady přeorientovala výroba na pěstování užitkových rostlin. Celkově byly plochy užívané dendrologickou společností postupně vyklíženy. Rovněž poválečné období nebylo příznivé pro další existenci jak dendrologické společnosti, tak její spolkové zahrady. Po několikaleté stagnaci byla Československá dendrologická společnost v roce 1954 zrušena a pozemky, sbírky a rostlinný materiál převzal Výzkumný ústav okrasného zahradnictví.¹⁴

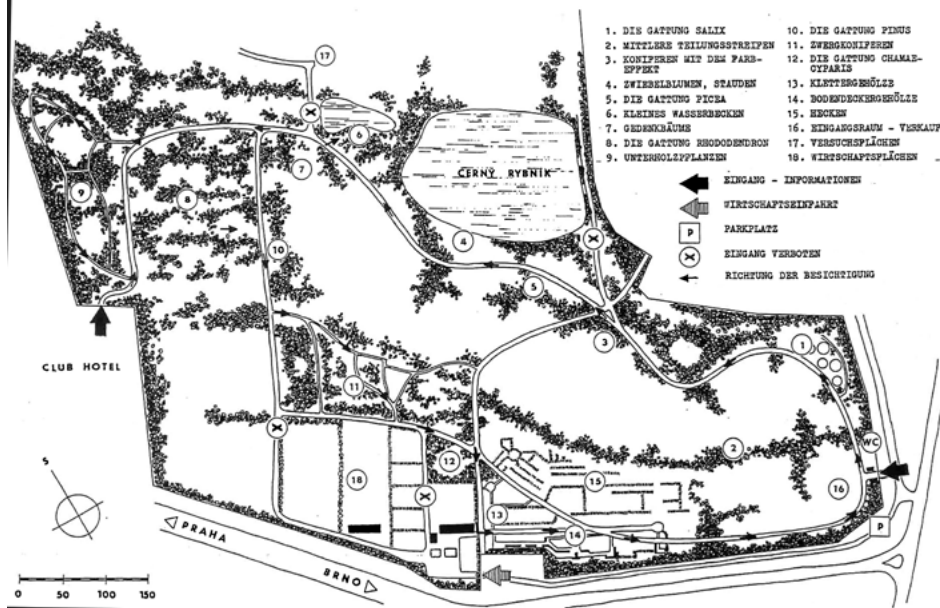
11 VÚKOZ Průhonice, Starý archiv I, k. č. 1, Pozemkové záležitosti 1931, 23. leden. Podle příkazu MZ z r. 1930 bylo jednáno s gen. sekretářem DS prof. A. Bayerem o podmínkách převzetí majetku DS do majetku českosl. státu (Pokusných objektů) a o podmínkách převzetí pozemků dosavadních tzv. Dendrologické zahrady kat. č. 63, 65/1, 65/2, 311, 312/2, 313, 413/1 o celkové výměře 5.4906 ha a pronájem pozemků u Černého rybníka kat. č. 167, 174/1, 177, 178, 179, 180, 181, 183/2, 185, 186, 187, 188–192, 194–196 v celkové výměře 15 ha. DS dále předložila ocenění majetku včetně skleníků a různých zařízení.

12 ANONYM, Ceník spolkových zahrad Č. dendrologické společnosti, Praha, b. d.

13 KIESENBAUER, Zdeněk, Dendrologická zahrada, Acta Pruhoniana, 2016, s. 75.

14 VÚKOZ Průhonice, Starý archiv II, Protokol sepsaný MNV v Průhonicích o převzetí pozemků a rostlinného materiálu z r. 1953, výpisy z pozemkových knih, soupisy rostlin, 1953, 4. května. V roce 1953 měla DS celkem pronajaté pozemky v rozloze: louky a pastviny 1 ha – 19 a – 57 m², zahrady 12 ha – 12 a – 21 m², zastavěná plocha 0 ha – 3 a – 47 m².

VERSUCHSARBEITSSTÄTTE FÜR GARTENGESTALTUNG UND DENDROLOGIE

Obr. 3 Plán přední části Dendrologické zahrady z počátku devadesátých let 20. století. Zahrada byla od počátku prezentována i v zahraničí, zde verze v němčině. Zdroj: Archiv VÚKOZ, Dendrologická zahrada.

Zahrada Štípenka byla spojena se sousední zahradou, kterou již dříve užíval Výzkumný ústav okrasného zahradnictví a jež se rozkládala od Remízku k Stráním.¹⁵ Připojena k ní byla i sousední vrbovna u Černého rybníka, rovněž patřící výzkumnému ústavu. Mimo dřevin pěstovaných v rámci výzkumných úkolů se zde pěstovaly i nově introdukované dřeviny pro výsadbu do Průhonického parku. Odborně byly výsadby vedeny B. Kavkou a dalšími spolupracovníky. Vedoucím zahrady byl Antonín Stržínek.¹⁶

Důležitým mezníkem ve vývoji nejen Dendrologické zahrady byla reorganizace, kdy byl Průhonický park předán do správy Československé akademie věd (ČSAV) na základě rozhodnutí politického byra ÚV KSČ ze dne 13. 2. 1962.¹⁷ Delimitace představovala pro Výzkumný ústav okrasného zahradnictví vedle ztráty pozemku Průhonického parku se zámek také podstatné snížení počtu odborných pracovníků.

Myšlenka založit samostatnou Dendrologickou zahradu při Výzkumném ústavu okrasného zahradnictví se zrodila na začátku sedmdesátých let 20. století. Podnět předložil vědecké radě ředitel Jiří Mareček hned v roce svého nástupu do funkce (1971). Zvažovány byly dvě lokality, obě v majetku výzkumného ústavu. Jednou byly

15 TÁBOR, Ivo – SOUČKOVÁ, Marie, Dendrologická zahrada, Průhonice 1995, s. 11.

16 KIESENBAUER, Z., Dendrologická zahrada, c. d., s. 75–76.

17 Národní archiv, fond: VÚKOZ Průhonice, k. č. 24, Delimitace parku a zámku v Průhonících na Botanický ústav ČSAV, 1962–1963.

Obr. 4 Letecký snímek Dendrologické zahrady z roku 2008 od jihovýchodu. Nejstarší část zahrady je v popředí.
Zdroj: Foto M. Lehocký.

tzv. Michovky jižně od zástavby Průhonice, kde byly a stále jsou pokusné plochy.¹⁸ Druhou lokalitou, která byla nakonec vybrána pro své rozmanitější přírodní podmínky, byly pozemky bývalé Štípenky a přilehlých zahrad na sever od Průhonice za dálnicí. Velkorysé založení počítalo více méně se současnou rozlohou Dendrologické zahrady.¹⁹

Autorem studie celého území a koncepce budoucí Dendrologické zahrady se stal Drahošlav Šonský. Realizací byl pověřen rovněž D. Šonský jako vedoucí nově ustanoveného oddělení školkařství a dendrologie VÚOZ. Zahrada měla být podle návrhu rozdělena na 29 tematických skupin podle sortimentů okrasných rostlin. V každé skupině měl být soustředěn co největší počet druhů a kultivarů rostlin, které měly

18 Michovky téměř sousedí s dalším významným zahradnickým objektem, a to botanickou zahradou na Chotobuzi. Zahrada na Chotobuzi byla založena v roce 1941 jako ovocná zahrada tehdejších Státních výzkumných ústavů zahradnických v Průhonících. Botanická zahrada zde byla založena po delších jednáních dne 1. ledna 1963 dohodou mezi ČSAV a Ministerstvem zemědělství, kdy i tato lokalita byla převzata Botanickým ústavem ČSAV. JEHLÍK, Vladimír – LHOTSKÁ, Marie, Příspěvek k rozšíření a karpobiologii některých synantropních rostlin z Průhonického parku, Průhonice a z údolí Botiče, in: SLAVÍK, Bohumil (ed.), Některé fytogeografické a fytoecologické problémy Československa, Praha 1970, s. 45–95; SEKERKA, Pavel – BLAŽEK, Milan – BLAŽKOVÁ, Uljana – CASPERS, Zuzana – MACHÁČKOVÁ, Markéta – ŽLEBČÍK, Jiří – POLESNÝ, Vladimír, Průvodce po sbírkách Průhonické botanické zahrady na Chotobuzi, Průhonice 2013, s. 4–6.

19 TÁBOR, I. – SOUČKOVÁ, M., Dendrologická zahrada, c. d., s. 13.

Obr. 5 Popínavé rostliny jsou jednou ze starých sbírek v Dendrologické zahradě, 2014. Zdroj: Foto Z. Kiesenbauer.

být následně podrobeny dlouhodobému hodnocení. První výsadby začaly v roce 1976 v dnešní jižní části. Nejprve byla osázena plocha o rozloze cca 40 ha na místě již několikrát zmíněné Štípenky a mezi Remízem a Stráněmi. Od roku 1982 bylo upraveno dalších 32 ha kolem Černého rybníka a potoka, který jím protéká. Vedením zahrady byl pověřen Jan Petr, který stál v čele její správy od roku 1974 do roku 1989. V tomto období byly výsadby podle plánů D. Šonského postupně realizovány především v přední části zahrady mezi dálnicí a Černým rybníkem.²⁰

Do dalšího vývoje zahrady výrazně zasáhly politické události v roce 1989. VÚKOZ byl zařazen do resortu Ministerstva životního prostředí. V roce 1991 byla zahrada otevřena veřejnosti. Následujícího roku byl přijat zákon 114/1992 Sb., podle kterého byla v roce 1994 Dendrologická zahrada registrována jako významný krajinný prvek. V devadesátých letech 20. století se realizovalo množství dalších výsadeb, byl rozšiřován

²⁰ ŠONSKÝ, Drahoslav, Poslání a cíle základního sadovnického a dendrologického pracoviště Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonících a jejich uplatnění z hlediska komplexní tvorby zeleně, Sborník ÚVTIZ – Zahradnictví, 1985, 15, 12, s. 11–21; KIESENBAUER, Z., Dendrologická zahrada, c. d., s. 76–78; STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman, I za totality vznikaly krásné zahrady, Zdiaby 2022, s. 91–93.

genofond rostlin²¹ a pokračovalo budování zahrady zejména na křeslickém katastru, kde byly nově založené výsadby. V roce 1995 nastoupil na post vedoucího zahrady Zdeněk Kiesenbauer a zastává jej dodnes. Dendrologická zahrada se stala nejen významným sbírkovým a vědeckým pracovištěm, kde je realizována řada pokusů, ale také vyhledávaným rekreačním cílem v zázemí Prahy.²²

Závěr

Příspěvek dokumentuje vznik a vývoj Dendrologické zahrady VÚKOZ Průhonice. Dává jej do souvislosti s průhonickými tradicemi – Rakousko-uherskou dendrologickou společností, Československou dendrologickou společností, hrabětem Arnoštem Emanuelem Silva Taroucou a jeho Průhonickým parkem a dalšími osobnostmi, které se zasloužily o rozvoj zahradní a krajinářské tvorby v Československu, respektive České republice. Nastiňuje vývoj zahradnických výzkumných institucí s důrazem na Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., a jeho předchůdce a ukazuje, jak jej ovlivňovaly dobové politické okolnosti. Dendrologická zahrada je dnes hlavním zahradnickým pracovištěm VÚKOZ, které v sobě spojuje jak výzkum, tak popularizační a edukační funkci.

Od devadesátých let 20. století do současnosti byly zahradnické ztvárněné plochy rozšířeny po celé ploše zahrady, včetně vzdálenějších ploch na křeslickém katastru. Zahrada se stala velmi významnou sbírkovou institucí. Zároveň v ní probíhají aktuální pokusy, např. budování stezky sucha s rostlinami vhodnými do klimaticky ztížených podmínek měst nebo výsadby rostlin vhodných pro opylovače, které reagují na aktuální trendy a zároveň poskytují podmínky pro dlouhodobé vyhodnocení. Zahrada je rovněž stále atraktivnějším návštěvnickým cílem pro laické návštěvníky, pro něž je pořádáno mnoho akcí (výstavy rostlin, pozorování ptáků, slavnostní otevírání a uzavírání návštěvnické sezóny v zahradě). Tyto aktivity budou vyhodnoceny v některém z dalších příspěvků.

---

21 TÁBOR, I. – SOUČKOVÁ, M., Dendrologická zahrada, c. d., s. 176.

22 KIESENBAUER, Z., Dendrologická zahrada, c. d., s. 78–79.

Prameny a literatura

Prameny

Národní archiv

- fond VÚKOZ Průhonice

VÚKOZ Průhonice

- Starý archiv I.
- Starý archiv II.

Literatura

ANONYM, Ceník spolkových zahrad Č. dendrologické společnosti, Praha: Nákupní, pěstitelské a prodejní družstvo při Č. dendrologické společnosti z. s. s r. o. v Průhonicích, b. d.

BAROŠ, Adam a kol., Květiny v zahradnické tradici Průhonic, Průhonice: VÚKOZ, v. v. i., 2020.

BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: STEINOVÁ, Šárka (ed.), Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017, s. 8–21.

DOSTÁL, Josef, Současné zaměření ústavu a výhled do budoucna, in: 70 let zahradnického výzkumu v Průhonicích, Průhonice: Výzkumný ústav okrasného zahradnictví – Ministerstvo životního prostředí 1997, s. 5–12.

JEHLÍK, Vladimír – LHOTSKÁ, Marie, Příspěvek k rozšíření a karpobiologii některých synantropních rostlin z Průhonického parku, Průhonic a z údolí Botiče, in: SLAVÍK, Bohumil (ed.), Některé fytogeografické a fytoecologické problémy Československa, Praha: Academia 1970, s. 45–95.

KAVKA, Bohumil, Vývoj, organizace a činnost Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích, in: Vědecké práce Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví ČSAZV v Průhonicích, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1961, s. 7–34.

KIESENBAUER, Zdeněk, Dendrologická zahrada, Acta Pruhoniciana, 2016, s. 75–79.

NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman – KOHLOVÁ, Jana – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice – úvodní studie, Prameny a studie, 2023, č. 74, s. 85–103.

SEKERKA, Pavel – BLAŽEK, Milan – BLAŽKOVÁ, Uljana – CASPERS, Zuzana – MACHÁČKOVÁ, Markéta – ŽLEBČÍK, Jiří – POLESNÝ, Vladimír, Průvodce po sbírkách Průhonické botanické zahrady na Chotobuzi, Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i., 2013.

SCHNEIDER, Camillo, Aus den Vereinen, Zeitschrift für Garten und Obstbau, 1920, 1, č. 4, s. 46.

STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1928, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1929.

STÁDNÍK, Jaroslav (ed.), Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1931, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1931.

STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman, I za totality vznikaly krásné zahrady, Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i., 2022.

STEINOVÁ, Šárka – ZÁMEČNÍK, Roman – OTTOMANSKÁ, Stanislava, Zahradní umění první československé republiky a její zahradníci, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.

- SUCHARA, Ivan, Historie a činnost ústavu v kontextu devíti desetiletí společenského vývoje (1927–2017), *Acta Pruhoniana*, 2016, s. 5–18.
- ŠONSKÝ, Drahošlav, Poslání a cíle základního sadovnického a dendrologického pracoviště Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích a jejich uplatnění z hlediska komplexní tvorby zeleně, *Sborník ÚVTIZ – Zahradnictví*, 1985, 15, č. 12, s. 11–21.
- TÁBOR, Ivo – SOUČKOVÁ, Marie, *Dendrologická zahrada*, Průhonice: Naše vojsko 1995.
- TÁBOR, Ivo a kol., Historie, současnost a budoucnost Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., in: *Strom a květina – součást života*, Průhonice: VÚKOZ, v. v. i., 2007, s. 7–22.
- TÁBOR, Ivo a kol., Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. a jeho 85 let tvořivé práce, *Acta Pruhoniana*, 2012, č. 100, s. 5–27.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé do konce roku 1924, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1927.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1927, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1928.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1929, Praha: Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1930.
- Zpráva o činnosti státních výzkumných ústavů, stanic a ostatních pokusných objektů zemědělských v Republice československé za rok 1930, Praha, Ministerstvo zemědělství Republiky československé, 1931.

Internetové zdroje

- VIERLE, Claudia, Camillo Schneider – Dendrologe und Gartenbauschriftsteller. Eine Studie zu seinem Leben und Werk, nepublikovaná disertační práce. Berlin: Technische Universität Berlin 1998, dostupné online: <<https://www.paeo.de/h1/schneider/vierle/inhalt.html>> [12. 10. 2024].

KOLEGOVÉ PhDr. PAVLU NOVÁKOVĚ, CSc.

Laudatio ad Pavel Novák

Pavel Douša

Aktuální číslo Pramenů a studií je věnované PhDr. Pavlu Novákovi, CSc., který v letošním roce téměř po čtyřech desetiletích uzavírá svou kurátorskou činnost v rámci Národního zemědělského muzea. Nadále se ještě externě věnuje dvěma výzkumným úkolům (Stopy tradičního hospodaření a Prezenzační strategie pro muzea a sbírky). Aktuální číslo našeho časopisu vzdává hold jeho odborné a především muzejní práci, věrně spjaté s jedinou institucí. Pavel Novák je výraznou postavou nejen v muzejním světě napříč republikou, badatelem v oboru agrárních dějin, aktivním hybatelem kulturního dění regionu a díky svému rozsáhlému záběru vědeckého a aktivního působení mezi historií, geologií, mineralogií, muzeologií či pomologií též uznávaným polyhistorem a mentorem mladších kolegů.

Narodil se 3. března 1960 v Kutné Hoře a od prvotních zájmů v oblasti geologie se přiklonil k historii, kdy jeho vědeckou činnost otevírá práce o kutnohorských mlýnech. Studium historie ukončil v roce 1984 na katedře československých dějin FF UK a shodou náhod byl zaměstnán na Kačíně, s kterou spojil svou celou profesní dráhu. Zde mu byl prvotně přidělen úkol zpracovat muzejní archiv. Za jeho působení byl archiv vědecky a provenienčně uspořádán. Výstavní činnost nebyla v tehdejší době v zemědělském muzeu příliš v kurzu, přesto si Pavel Novák prosadil svou první progresivní expozici „Technické prostředky řízení“. Na konci osmdesátých let zvládl aspirantu na katedře československých dějin a nastoupil na rozšiřující studium muzeologie na brněnské Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Po roce 1989 byl jmenován do vedoucí pozice a začal obměňovat zastaralé expozice a otevírat muzeum veřejnosti. Průkopnický se podílel na formování pohledu na muzejní expozice v historickém interiéru. V roce 1998 byla „chotkovská expozice“ otevřena veřejnosti a Kačina začala připravovat pod jeho vedením návštěvnické akce. Pavel Novák stál u významné reorganizace muzejních sbírek a v devadesátých letech neustále manažersky řešil a sháněl pro muzeum depozi-tární prostory, což se podařilo vyřešit umístěním technických sbírek v rámci bývalého vojenského areálu v Čáslavi.

V roce 2004 dokázal udržet stabilitu muzea, kdy byl po odvolání tehdejšího ředitele Ing. Hájkou pověřen řízením celé muzejní instituce a uspořádal první velkou multioborovou výstavu NZM s názvem Půda a život, která odkazovala k přelomové výstavě Národního muzea Voda a život. V následujícím období připravil na Kačíně experimentální (co se týká architektonického řešení) expozici s názvem Český a moravský venkov v proměnách staletí, na které se podílel architekt Zdeněk Fránek. Ve spolupráci

Obr. 1 PhDr. Pavel Novák, CSc.

s novým generálním ředitelem NZM Ing. Zdeňkem Novákem pak pokračoval v rozvíjení šlechtického tématu v podobě Downstairs, které zaplnilo celý suterén Kačiny. Poté, co se v roce 2014 vzdal funkce ředitele pobočky NZM Kačina, vydal v rychlém sledu tři odborné publikace, řadu dílčích článků a připravil větší množství výstav, velmi často na aktuální, či dokonce provokativní téma (např. Genetika). Stal se nositelem celé řady vědeckých a výzkumných úkolů zejména v oblasti sociálních a hospodářských dějin, které byly jeho stěžejními tématy, přibyl však zájem o krajinu a o rod Chotků. V rámci sbírkotvorné činnosti Pavel Novák dlouhodobě a inovativně prosazoval zapojení modelů – venkovských staveb či zemědělských výrobních objektů. Jeho snem bylo dobudovat miniskanzen, tj. soubor modelů lidových staveb zhotovených pro Národopisnou výstavu, rozšířit ho o bývalé německé oblasti a rovnoměrně tak pokrýt celou republiku. Zbývá již jen několik modelů a soubor, který nemá v ČR obdoby, bude hotov.

Pavel Novák je výraznou a svéráznou postavou muzejního světa. Přestože působil takřka na periferii, dokázal zaujmout pozornost centra a svým nadšením a zarputilostí strhnout kolegy a často pohnout balvanem. Přichází s nápady, které inspirují. Připomeňme jeho projekt Sada historických a krajových odrůd, který získal ocenění v rámci soutěže Gloria Musaealis. Pavel Novák je odborníkem, který se podílel na transformaci muzea v nelehké době a dokázal zemědělskému muzeu, přestože nikdy nestál v jeho čele, zformovat obě tváře – na jedné straně odbornou a na druhé široké veřejnosti srozumitelnou a přístupnou.

Bibliografie PhDr. Pavla Nováka, CSc.

- NOVÁK, Pavel, K vývoji zemědělského plakátu, *Muzejní vlastivědná práce* 25 1987, s. 143–151.
- NOVÁK, Pavel, Vývoj spolku Všezahradnického muzea a zahradnických sbírek zemědělskému muzea, *Vědecké práce Zemědělského muzea* 27 (1988), s. 255–272.
- NOVÁK, Pavel, Ústřední hospodářská společnost v letech 1867–1920, *Vědecké práce Zemědělského muzea* 28 (1989/90) s. 25–46.
- NOVÁK, Pavel, Životopisy osobností spojených se zemědělským muzejnictvím, *Vědecké práce Zemědělského muzea* 30 (1993), s. 93–104.
- NOVÁK, Pavel, Zemědělské muzeum Kačina, *Vědecké práce Zemědělského muzea* 30 (1993), s. 105–116.
- NOVÁK, Pavel, Klenot empiru, in: *Kutná Hora. Lesk a stíny stříbrného města*, Praha: Orbis 1996, s. 37–38.
- NOVÁK, Pavel, Vývoj struktury pozemkové držby a zemědělské velkovýroby na okrese Kutná Hora, in: *Kutnohorský sv. 2*. 1999, s. 1–26.
- NOVÁK, Pavel, Černínští a miskovičtí sedláci v druhé polovině 19. a počátkem 20. století, *Studie k sociálním dějinám* 3, Kutná Hora: Cleo, pracoviště historické sociologie 1999, s. 107–133.
- NOVÁK, Pavel, Hlavní "bramborářské" organizace a jejich přínos k rozvoji zemědělských závodů na Německobrodsku, in: *Havlíčkobrodsko: vlastivědný sborník* 15, Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum (1999) s. 182–221.
- NOVÁK, Pavel, Východočeský venkov očima Terezy Novákové (pokus o sociálněekonomickou interpretaci), *Studie k sociálním dějinám* 4, Kutná Hora: Cleo, pracoviště historické sociologie 1999, s. 135–168.
- NOVÁK, Pavel, Josef Holeček – jak u nás žijí a umírají, (sonda sociální situace na jihočeské vesnici druhé poloviny 19. století), in: *Studie k sociálním dějinám* 5, Kutná Hora: Cleo, pracoviště historické sociologie 2000, s. 61–92.
- NOVÁK, Pavel, Kutná Hora 1849–1989, in: *Kutná Hora*, ŠTROBLOVÁ, Helena – ALTOVÁ, Blanka (eds.), Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000, s. 178–290.
- NOVÁK, Pavel, Boj o venkov, (Zemědělské organizace a politické strany na Kutnohorském území ve 20. letech 20. století), *Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století*, Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 17–18. 5. 2000, *Studie Slovákého muzea* 5, Uherské Hradiště: Slováké muzeum 2000, s. 302–311.
- NOVÁK, Pavel, K podobě českého aktivismu a kolaborace za druhé světové války na malém městě, in: *Pocta Zdeňku Jelínkovi – sborník k nedožitým 65. narozeninám PhDr. Zdeňka Jelínka*, CSc. (1936–1994), Kolín: Regionální muzeum Kolín 2001, s. 118–126.
- NOVÁK, Pavel, Černínští a miskovičtí sedláci v letech 1918–1948, *Studie k sociálním dějinám* 7, Kutná Hora: Cleo, pracoviště historické sociologie 2001, s. 96–131.
- NOVÁK, Pavel, Hospodářské spolky a artikulace hospodářských zájmů, in: *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*, ŠOUŠA, Jiří – MILLER, Daniel, E. – HRABÍK SAMAL, Mary (eds.), Praha, Karolinum 2001, s. 31–38.

- NOVÁK, Pavel, K podobě českého aktivismu a kolaborace za druhé světové války na malém městě, in: Pocta Zdeňku Jelínkovi. Sborník k nedožitým 65. narozeninám PhDr. Zdeňka Jelínka, CSc. Práce muzea v Kolíně – řada společenskovední VII, Kolín: Regionální muzeum v Kolíně 2001, s. 118–126.
- MICHÁLEK, Vladimír – NOVÁK, Pavel – RUŽIČKOVÁ Vladimíra, Traktory, motorové pluhy a parní stroje ve sbírkách Národního zemědělského muzea, katalog, Praha: Národní zemědělské muzeum 2002.
- NOVÁK, Pavel, Vyšší a střední vrstvy na malém městě (na příkladu Kutné Hory), Studie k sociálním dějinám 10/1, Opava 2002, s. 137–145.
- NOVÁK, Pavel, Pozapomenutá kapitola o veřejném stravování ve středověku, in: Dobrou chuť. České Budějovice: Jihočeské muzeum 2003, s. 4–8.
- NOVÁK, Pavel, Strava chudých na přelomu 19. a 20. století, in: Dobrou chuť. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2003, s. 45–50.
- NOVÁK, Pavel a kol., Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století, Praha: Národní zemědělské muzeum 2005.
- NOVÁK, Pavel, Vesniční Židé na Kutnohorsku za okupace, Práce muzea v Kolíně, řada společenskovední, č. 9 (2005), s. 149–162.
- NOVÁK, Pavel, Rolník z Českomoravské vysočiny: příklad rodů Richlých a Steinbachů a rodin z Mirošova, Jedlové a Dušejova, in: Člověk na Moravě v první polovině 20. století, FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří – VYKOUPILO, Libor (eds.), Brno: CDK 2006, s. 79–103.
- NOVÁK, Pavel, Zbytkový statkář – Případ rodiny Milíkových, in: Člověk na Moravě v první polovině 20. století, FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří – VYKOUPILO, Libor (eds.): Brno: CDK 2006, s. 365–377.
- NOVÁK, Pavel, Modely zemědělských usedlostí (Podsírka modelů staveb), Prameny a studie 38 (2006), 115 let Národního zemědělského muzea, s. 57–59.
- NOVÁK, Pavel, Soubor hoblíků, Prameny a studie 38 (2006), 115 let Národního zemědělského muzea, s. 39–41.
- NOVÁK, Pavel, NZM Kačina – Muzeum českého venkova, Prameny a studie 38 (2006), 115 let Národního zemědělského muzea, Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 22–29.
- NOVÁK, Pavel, Josef Borovička, zemědělský dělník ve víru malé i velké komunální politiky, in: Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století, RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.–25. května 2006, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2006, s. 253–258.
- NOVÁK, Pavel, Architektura a urbanismus první poloviny 20. století v obcích chráněné památkové krajinné zóny Žehušicko, Odborný seminář památek lidového stavitelství 2007, s. 15–27, dostupné online: <<http://www.npu.cz/ke-stazeni/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/sborniky/gallery/sborniky-pamatky-lidoveho-stavitelstvi---seminare/gallery/>>.
- NOVÁK, Pavel, Obchod se zemědělskými usedlostmi na meziválečném venkově na příkladu Kutnohorska. Prameny a studie 39, Obchod (2007), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 166–180.
- NOVÁK, Pavel, Rolník – Vysočina – Příklad Viléma Richlého a rodin z Dušejova a Mirošova, in: Člověk na Moravě 19. století, FASORA, Lukáš (ed.), Brno: CDK 2008, s. 202–221.
- NOVÁKOVÁ, Drahomíra – NOVÁK, Pavel, Předsedové jednotných zemědělských družstev na Kutnohorsku – pokus o kolektivní biografii, Prameny a studie 41 (2008), Zemědělství a 50. léta. Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 60–72.
- NOVÁK, Pavel, Profesionalizace místních národních výborů na přelomu 40. a 50. let 20. století, Prameny a studie 41, Zemědělství a 50. léta, Praha: Národní zemědělské muzeum, 2008, s. 73–84.
- NOVÁK, Pavel, Výkonnost československého zemědělství v mezinárodním srovnání v 50. letech 20. století, in: Kolektivizace venkova Michal v Československu 1948-1960 a středoevropské

- souvislosti, BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.), Praha: Česká zemědělská univerzita, Dokořán 2008, s. 136–155.
- NOVÁK, Pavel, Rok na vsi, in: Československé jaro 1968. Naděje, sny, realita. Praha: Národní muzeum, 2008, s. 38–50.
- NOVÁK, Pavel, Velkostatkář – Případ majitelů velkostatku Mirošov, in: FASORA, Lukáš (ed.): Člověk na Moravě – druhá polovina 18. století, Brno: CDK 2008, s. 192–207.
- NOVÁK, Pavel, Stavby pro ukládání brambor v 19. a v první polovině 20. století, Prameny a studie 40 (2008), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 61–73.
- NOVÁK, Pavel, Československé zemědělské muzeum a Republikánská strana rolnického lidu, in: Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami, RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2008, s. 181–188.
- NOVÁK, Pavel, Sekularizace na kutnohorském venkově ve druhé polovině 19. a počátkem 20. století, in: Sekularizace venkovského prostoru v 19. století, Brno: Matice moravská 2009 s. 225–231.
- NOVÁK, Pavel, Podíl vody na historických proměnách genia loci okolí zámku Kačina, in: XXIV setkání vodohospodářů v Kutné Hoře: příprava až kolaudace staveb po připravené novele zákona o vodách, Kutná Hora: Oblastní sdružení vodohospodářů Kutná Hora 2009, s. 46–51.
- NOVÁKOVÁ, Drahomíra – NOVÁK, Pavel, Od kočího k traktoristovi (a zase zpátky), Prameny a studie 43 - Koně (2009), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 33–46.
- NOVÁK, Pavel, Mezi podkovářem a kopytářem, Prameny a studie 43, Koně (2009), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 127–136.
- NOVÁK, Pavel, Ze selského jezdce jezdcem z povolání Prameny a studie 43, Koně. Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 104–116.
- NOVÁKOVÁ, Drahomíra – NOVÁK, Pavel, Stravování na venkově za socialismu (na příkladu Kutnohorska), Prameny a studie 44 (2010), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 62–77.
- NOVÁK, Pavel, Zemědělské muzeum a jeho program, in: Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace, (eds.), Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2010, s. 213–218.
- NOVÁKOVÁ, Drahomíra – NOVÁK, Pavel, Stravování na venkově za socialismu (na příkladu Kutnohorska). Prameny a studie 44 - Alchymie v kuchyni (2010), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 62–77.
- NOVÁK, P.: Společné stravování, Prameny a studie 44, Alchymie v kuchyni, Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 78–92.
- NOVÁK, Pavel, Jak dál s parkem u zámku Kačina, Ingedere hospes: sborník NPÚ Kroměříž 2010, s. 143–147.
- NOVÁK, Pavel, Úvod, Kapitoly od josefinských reforem do roku 1989, in: Historický atlas měst 22 - Kutná Hora, Praha: Historický ústav AV ČR 2010, s. 13–25, popisy mapových listů s. 19–25.
- NOVÁKOVÁ, Drahomíra – NOVÁK, Pavel, K proměnám českého venkova v období 1948–1989 (na příkladu Kutnohorska), Prameny a studie 45 (2010), Trvale udržitelný rozvoj, Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 129–163.
- NOVÁK, Pavel, Udržitelnost profese zemědělec v českých zemích v letech 1948–1989 (na příkladu Kutnohorska), Prameny a studie 45 - Trvale udržitelný rozvoj (2010), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 100–128.
- NOVÁK, Pavel, Mimoškolní výchova v internátech zemědělských škol jako předpoklad úspěšné kolektivizace, in: Vyjděte ze školních světnic, ŠMERAL, Jiří (ed.), Prostějov: Muzeum Komenského 2011, s. 66–76.
- NOVÁK, Pavel, Encyklopedie náradí, strojů a pomůcek. Venkovská řemesla, Praha: Národní zemědělské muzeum 2011.

- NOVÁK, Pavel, Historické medailony v publikaci: Vývoj krajiny Novodvorska a Žehušicka ve středních Čechách, LIPSKÝ, Zdeněk – ŠANTRUČKOVÁ, Markéta – WEBER, Martin a kol., Praha: Karolinum 2011.
- NOVÁK, Pavel, Předseda jednotného zemědělského družstva – Případ Petra Lexy, in: Člověk na Moravě – druhá půlka 20. století, FASORA, Lukáš (ed.), Brno: CDK, 2011, s. 152–173.
- NOVÁK, Pavel: Mimoškolní výchova v internátech zemědělských škol jako předpoklad úspěšné kolektivizace, in: Vyjděte ze školních světnic, ŠMERAL, Jiří (ed.), Přerov: Muzeum Komenšského, 2011, s. 66–76.
- NOVÁK, Pavel, Agrární strana na Kutnohorsku v meziválečném období, in: Studie Slovákckého muzea Uherské Hradiště 17/2012, HARNA, Josef – RAŠTICOVÁ, Blanka (eds.), Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky, Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum 2012. s. 147–154.
- NOVÁK, Pavel, Cesta k JZD, Prameny a studie 48 (2012), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 76–91.
- NOVÁK, Pavel, Zemědělské stavby z 50. let 20. století, Prameny a studie 49, Z historie zemědělství II. (2012), Praha: Národní zemědělské muzeum, 2012, s. 185–213.
- NOVÁK, Pavel, Němci na kutnohorském venkově v letech po druhé světové válce. Prameny a studie 50, Z dějin zemědělství III. (2013), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 30–42.
- NOVÁK, P.: České Eldorado. Chotkovské krajinářské úpravy na Kutnohorsku, Prameny a studie 51, Z dějin zemědělství IV (2013), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 90–102.
- NOVÁK, Pavel, Kačinský park a Chotkové v druhé polovině 19. a první polovině 20. století, Prameny a studie 51, Z dějin zemědělství IV. (2013), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 103–110.
- NOVÁK, Pavel, Zapomenutá Chotkovská krajinářská úprava u Radvančic na Kutnohorsku, Prameny a studie 51, Z dějin zemědělství IV (2013), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 111–121.
- NOVÁK, Pavel, Chotkovská obora – plány a skutečnost. Prameny a studie 53, Obory a bažantnice v kulturní historii (2014), Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014, s. 152–160.
- NOVÁK, Pavel, Ekonomické reformy v českém zemědělství za socialismu – úvod do problematiky. Prameny a studie 52. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014, s. 20–52
- NOVÁK, Pavel, Venkovské stavby na Novodvorsku a Žehušicku 1848–2014, Prameny a studie 52, (2014), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 66–93.
- NOVÁK, Pavel, Kačinská zámecká konírna. Prameny a studie 52 (2014), Praha: Národní zemědělské muzeum, s.94–104.
- NOVÁK, Pavel, Mlýny vesnické a městské na Kutnohorsku – shody, rozdíly, podobnosti. Prameny a studie 54. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014. s. 193–202.
- NOVÁK, Pavel, Stavby na Novodvorsku a Žehušicku v průběhu staletí, Praha: Národní zemědělské muzeum 2014.
- NOVÁK, Pavel, Modely lidových staveb vystavených na NVČ a současný stav jejich vzorů, Prameny a studie 56 (2015), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 107–120.
- Koně hrbat Chotků ve dny všední a sváteční, Prameny a studie 57 (2015), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 80–85.
- NOVÁK, Pavel, Chotkovské konírny na zámčích Kačina a Ve ltrusy v kontextu dalších zámeckých koníren, Prameny a studie 57 (2015), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 61–79.
- NOVÁK, Pavel, Meziválečná oprava Kačiny ve světle výnosů velkostatku Nové Dvory, Antiqua Cuthna 5-11, Chotkové a Kutnohorsko, Kutná Hora: Státní okresní archiv Kutná Hora 2015, s. 99–105.
- NOVÁK, Pavel, Léta zlomu (zemědělské podniky na Kutnohorsku v letech 1963-1967), Prameny a studie 55 (2015), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 25–51.

- NOVÁK, Pavel – JAKUBSKÁ, Jana, Lidová architektura na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895, Praha: Národní zemědělské muzeum 2016.
- NOVÁK, Pavel, Pozapomenutá kapitola z dějin sociálního podnikání v zemědělství na příkladu hospodářských spolků Kutná Hora a Čáslav, *Prameny a studie* 58 (2016), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 87–95.
- NOVÁK, Pavel, Na pomezí sociální péče a (a)sociálního podnikání – sirotci a další handicapované děti na Čáslavsku počátkem 20. století, *Prameny a studie* 58 (2016), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 76–86.
- NOVÁK, Pavel, Lovecké objekty šlechty na Kutnohorsku, *Prameny a studie* 59, Aristokratická lovecká sídla (2016), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 89–108.
- NOVÁK, Pavel, Agrární strana na Kutnohorsku v meziválečném období, in: Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky, *Studie Slovákého muzea* 17/2017, s. 147–154.
- NOVÁK, Pavel, Modely jako prostředek dokumentace lidové architektury na příkladu modelů z Národopisné výstavy ze sbírek Národního zemědělského muzea, *Národopisný věstník* 2017/1, s. 129–135.
- NOVÁK, Pavel – LUKÁŠOVÁ, Eva – PETRÁŠ, Stanislav – HUTĚANOVÁ, Jana: Zahrady a parky hraběcího rodu Chotků, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.
- NOVÁK, Pavel, Učitel a regionální dějepisec Josef Ledr, (1849–1934), in: *Zprávy Včely čáslavské* 2 (2017), s. 57–66.
- NOVÁK, Pavel, Ekonomická reforma druhé poloviny 60. let v zemědělství, in: *Jaro 68 a nástup normalizace, Československo v letech 1968–1971*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2017, s. 354–367.
- NOVÁK, Pavel, Milionářská dávka a postavení zemědělců v letech po druhé světové válce na Kutnohorsku, *Prameny a studie* 61 (2017), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 9–18.
- NOVÁK, Pavel, Parky a zahrady v životě hraběcího rodu Chotků, *Prameny a studie* 60 (2017) Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 59–96.
- NOVÁK, Pavel, Rok 1866 na Novodvorském velkostatku rodu Chotků. Využití deníku jako pozoruhodného pramene doby, *Prameny a studie* 60 (2017), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 111–124.
- NOVÁK, Pavel, Bernardovští zemědělci za druhé světové války, in: *Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku*, BALCAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (eds.), Praha: Národní zemědělské muzeum 2017, s. 83–92.
- NOVÁK, Pavel, Zemědělství okresu Kutná Hora v letech 5. a 6. pětiletky, in: „Bezčasí“ Československo v letech 1972–1977, PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2018, s. 444–470.
- NOVÁK, Pavel, Kutnohorský okres za třicetileté války, in: *Zprávy Včely čáslavské* 3 (2018), s. 79–90.
- NOVÁK, Pavel, Zruč nad Sázavou v letech 1948–1989, in: *Zruč nad Sázavou*, VANĚČKOVÁ, Jana (ed.), Město Zruč nad Sázavou 2018, s. 277–352.
- NOVÁK, Pavel, Vývoj krajiny na Novodvorskou a Žehušicku od závěru 18. do poloviny 20. století, in: *Historická sídla v kulturní krajině – seminář 13.-15. září 2017 v Hořovicích*, Praha: Národní památkový ústav 2018, s. 98–106.
- NOVÁK, Pavel, Hospodářské družstvo Kutná Hora na přelomu 19. a 20. století, *Prameny a studie* 64 (2019), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 95–104.
- NOVÁK, Pavel, Případová studie 4: Katalog lidových staveb, Případová studie 5: Modely jako předmět výzkumu, in: *Metodologie řízení výzkumu v muzeu*, OCHRANA, František PŮČEK, Milan Jan a kol., Praha: Národní zemědělské muzeum 2019, s. 74–80.

- NOVÁK, Pavel, K historii českého vrbařství, in: "Učiňte zkoušku a jistě zůstanete stálým odběratelem!" Proutěná kultura v kontextu času a prostoru, Mělník: SOA Praha – SOkA Mělník 2019, s. 52–61.
- NOVÁK, Pavel, Zemědělství okresu Kutná Hora v letech 7. pětiletky, in: Znormalizováno: Československo v letech 1978–1985, PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor Svoboda (eds.), Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2020, s. 213–241.
- NOVÁK, Pavel, Voda v areálu parku a obory zámku Kačina, Prameny a studie 68, Voda v krajině (2021), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 73–92.
- NOVÁK, Pavel, Ovocnictví na choťkovském panství Nové Dvory u Kutné Hory ve třetí čtvrtině 19. století, Prameny a studie 70 (2022), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 89–110.
- NOVÁK, Pavel, Vliv chovu hospodářského zvířectva na proměny krajiny, Prameny a studie 72 (2022), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 73–84.
- NOVÁK, Pavel, Přírodní krajinářský „park“ Kamajka se stejnojmenným gloriem na choťkovském panství Nové Dvory, Prameny a studie 74 (2023), Praha: Národní zemědělské muzeum, s. 47–68.

Sestavili Jana Jakubská a Miloš Hořejš

Bibliografie PhDr. Pavla Nováka, CSc., v kutnohorském kulturně-historickém čtvrtletníku Krásné město

- Kutná Hora na Jubilejní výstavě, Krásné město, 1991, č. 1, s. 10–12, foto.
- Kronika. Josef Obr 31.7.1887–13.6.1965, Krásné město, 1992, č. 1, s. 20, foto.
- Sedlecký klášter po roce 1812, Krásné město, 1992, č. 2, s. 14–15, foto.
- Stříbrné údolí, Krásné město, 1992, č. 3, s. 11–12.
- Exkurse do dějin a současnosti kutnohorského živnostenstva, Krásné město, 1992, č. 4, s. 4–5, obr.
- Malý průvodce kutnohorskými hospodami za c. k. Rakouska, Krásné město, 1992, č. 4, s. 10–13, obr.
- Veřejné zdravotnictví ve staré Kutné Hoře, Krásné město, 1993, č. 2, s. 7–8, obr.
- Kronika. Rok 1993 na Kačině, Krásné město, 1993, č. 4, s. 23.
- Internační tábory pro Němce v Kutné Hoře. Krásné město, 1994, č. 1, s. 8–9, foto
- Výhled z městských hradeb na kutnohorskou ekonomiku přelomu století. Krásné město, 1994, č. 2, s. 8–11, foto.
- Jak vzniká Krásné město, Krásné město, 1994, č. 2, s. 23–24
- Tylovo divadlo uvádí: Proces s J. Němečkem a jeho pomahači. Tragikomédie o dvou dějstvích. Krásné město, 1994, č. 3, s. 8–11, obr., foto.
- Proces s Josefem Němcem aneb Jak to v Kutné Hoře všechno začalo (Kutná Hora v letech 1948–1951). Krásné město, 1994, č. 4, s. 15–18.
- Pohled na posledních padesát let života Kutné Hory. Krásné město, 1995, č. 1, s. 3–8, foto
- Tempora mutantur et nos mutamur in illis (Proměny kulturněspolečenského klimatu Kutné Hory po druhé světové válce), Krásné město, 1995, č. 1, s. 9–12, foto.
- Proměny kutnohorské samosprávy v meziválečném období, Krásné město, 1995, č. 3, s. 5–8, foto.
- Od Choťků po dvouhlavé tele a zase zpátky, Krásné město, 1995, č. 4, s. 14–17, foto.
- Před sto lety ještě cestovní ruch nebyl průmyslovým odvětvím, přesto změnil životní styl města. Krásné město, 1996, č. 1, s. 8–9, foto.
- Třetí velmoc v našem městě od počátku svého do počátku století dvacátého, Krásné město, 1996, č. 2, s. 8–9, obr.
- Krásné město nenavštěvují prezidenti často, Krásné město, 1996, č. 3, s. 3, foto.

Dolní Žižkov, Krásné město, 1997, č. 1, s. 18–19, foto.

Druhý život sídla králů, Krásné město, 1997, č. 2, s. 10–14, foto.

O Oslu a těch druhých (dolech), Krásné město, 1997, č. 3, s. 3–9, foto.

Regulovat se dá nejen potok... (Z historie regulačních plánů), Krásné město, 1998, č. 1, s. 6–12, foto.

Velký rybník (od trampské osady po chatové velkoměsto), Krásné město, 1998, č. 2, s. 4–7, foto.

Stavitel vzdušných zámků (Z historie územních plánů II), Krásné město, 1999, č. 2, s. 7–11, mapy.

Já jsem horník, kdo je víc!!! (aneb Hádala se Praha s Kutnou Horou), Krásné město, 1999, č. 3, s. 10–12, obr.

Proměny kutnohorského obyvatelstva v 18. až 20. století, Krásné město, 2000, č. 1, s. 12–14, foto.

Počátky restaurování kutnohorských památek aneb Jak Krásné město ke svému názvu přišlo, Krásné město, 2000, č. 1, s. 21–22.

Století památkové péče, Krásné město, 2000, č. 2, s. 4–7, foto.

Exegi(t) monumentum (Kutnohorská dlažba včera, dnes a pro zítřek), Krásné město, 2000, č. 2, s. 17–18, foto.

Romové? Romové v Kutné Hoře v průběhu staletí, Krásné město, 2000, č. 3, s. 3–4, foto

Romové a svět práce. Krásné město, 2000, č. 3, s. 7–8, foto.

Na prahu dvacátého století..., Krásné město, 2001, č. 1, s. 12–15, foto.

Kutná Hora „stověžatá“ aneb Jak město o své věže také přišlo. Proměny kostelů a náboženského života v kutnohorských dějinách, Krásné město, 2001, č. 1, s. 3–17, foto, obr.

Ohlédnutí za Krásným městem 1/2002, Krásné město, 2002, č. 2, s. 27.

Sport v Kutné Hoře, Krásné město, 2002, č. 3, s. 3–27, foto.

Ještě asanace, Krásné město, 2003, č. 2, s. 6–8, foto.

Zaniklé kutnohorské továrny, Krásné město, 2003, č. 2, s. 10–17, foto, obr.

Kam se chodilo na úřady, do špitálu a leckam jinam, Krásné město, 2003, č. 2, s. 19–20, foto.

Kutnohorští kantoři a historiografie Kutné Hory, Krásné město, 2003, č. 3, s. 7–13, foto.

Druhé kutnohorské kino, Krásné město, 2004, č. 2, s. 16–18, foto.

Policie a četnictvo v Kutné Hoře, Krásné město, 2004, č. 3, s. 9–12, foto.

Michal Dlouhý, Kutnohorská pátračka na stopě - recenze. Krásné město, 2004, č. 4, s. 22.

Na cestách aneb Formanským vozem, železným ořem, s koňmi pod kapotou a po vlastní ose, Krásné město, 2005, č. 2, s. 3–7, foto, obr.

Genius loci nejsou jenom památky..., Krásné město, 2005, č. 3, s. 3–5, obr.

Pozapomenutá kapitola o veřejném stravování ve středověké Kutné Hoře, Krásné město, 2005, č. 3, s. 5–6.

Jak se slavili v Kutné Hoře v 19. a ve 20. století, Krásné město, 2006, č. 1, s. 15–20, foto.

Voda pro Kutnou Horu aneb Kam císaře pána radní nezavedli, Krásné město, 2006, č. 2, s. 17–18, foto.

Židovští podnikatelé v Kutné Hoře, Krásné město, 2006, č. 3, s. 6–8, foto.

Nová expozice ve Vlašském dvoře, Krásné město, 2006, č. 3, s. 17.

Tatíček Masaryk? Krásné město, 2007, č. 1, s. 9–12, foto.

Stránky z historie předměstí Kutné Hory, Krásné město, 2007, č. 3, s. 3–10, foto.

Ora et labora (O podnikatelských aktivitách kutnohorských jezuitů), Krásné město, 2009, č. 1, s. 8–11, foto.

Obnova vinic na Kačině, Krásné město, 2009, č. 3, s. 10, obr.

Kutnohorská bonbonka Lidka, Krásné město, 2010, č. 1, s. 6–11, foto, obr.

Jindřich hrabě Chotek z Chotkova a Vojnína (1802–1864), Krásné město, 2010, č. 3, s. 11–12

Zaniklé vodní toky a plochy v Kutné Hoře, Krásné město, 2011, č. 3, s. 7–13, foto, obr.

Kde domov můj, Krásné město, 2012, č. 1, s. 17–19, foto.

Budovy podniku Avia Kutná Hory, Krásné město, 2012, č. 3, s. 13–15, foto.

Měnová reforma v roce 1953 na Kutnohorsku, Krásné město, 2013, č. 1, s. 3–5, obr.

Stavební aféry Kutné Hory (I. část), Krásné město, 2013, č. 2, s. 13–14, foto.

Stavební aféry Kutné Hory (II. část), Krásné město, 2013, č. 3, s. 12–13, foto.
Stavební aféry Kutné Hory (III. část), Krásné město, 2014, č. 1, s. 13–14, obr.
Hornicko-historický spolek Barbora, Krásné město, 2014, č. 2, s. 6.
110 let železnice Kutná Hora – Zruč nad Sázavou aneb Co nám železnice dala a vzala, Krásné město, 2015, č. 2, s. 16–18, foto, obr.
Kutnohorské vily (I) – Špahovka, Krásné město, 2017, č. 1, s. 3–4.
Střípky z archivu (VIII) – Okrašlovací spolek, Krásné město, 2018, č. 2, s. 10–13, foto
Tři kutnohorští lékaři 19. století, a navíc jeden vesnický, Krásné město, 2021, č. 4, s. 6–8, foto.

Sestavil Lukáš Provaz
červen 2024

Od války k „dvouletce“. Plány na rozvoj Kutné Hory 1945–1948

From the war to the Two-Year Plan: Plans for the development of Kutná Hora, 1945–1948

Michal V. Šimůnek

Abstrakt: Během krátkého poválečného období (1945–1948) se lze setkat s řadou představ o rozvoji tzv. Velké Kutné Hory, jak se dobově také označovalo souměstí, jež mělo vzniknout přičleněním Sedlce a Kaňku. Tyto plány časově konvenují období dvouletého plánu („dvouletky“) z let 1946–48, v němž se významná pozornost soustředila na výstavbu. V případě tzv. upravitelského plánu se jedná o souvislost příčinnou. V novém administrativně-správním rámci došlo k úzkému propojení s novým typem plánování jako takového na úrovni okresu, disponujícího kromě jiného i vlastním rozpočtem. Cílem studie je poskytnutí širší kontextualizace.

Summary: During a short immediately postwar period (1945–1948), one can encounter numerous plans for the development of so-called ‘Great Kutná Hora’, which was a contemporary name for an agglomeration that was to be created by adding the municipalities of Sedlec and Kaňk to the town of Kutná Hora. These plans in terms of time coincide with the Two-Year Plan (1946–1948), which largely focused on housing construction. In case of the so-called ‘adjustment plan’, this connection was causal: the new administrative framework enabled a close connection with a new type of planning on the district level, which had among other things also its own budget. The aim of this study is to provide a broader context of these developments.

Klíčová slova: Kutná Hora, urbanistické plánování, dvouletý plán

Keywords: Kutná Hora, urbanistic planning, Two-Year Plan

Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., RVO: 68378114.

Krátké období zhruba tří let následující po skončení druhé světové války a označované někdy též jako tzv. třetí republika bylo obecně charakterizováno mnoha zásadními politickými, politicko-hospodářskými i sociálními změnami.¹ Vedle zjišťování rozsahu

1 Obecně nejnověji srov. GJURIČOVÁ, Adéla – NODL, Martin – POSPÍŠIL, Stanislav (edd.), *Město jako laboratoř změny. Mezioborové výzvy*, Praha 2024. K období tzv. třetí republiky viz KOCIAN, Jiří, *Československo mezi dvěma totalitami (1945–1948)*, in: PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich (edd.), *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 365–386; TÝŽ, *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*, Praha 1993, a také KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945–1948*, Praha 1990. K situaci v Kutné Hoře v přehledu viz KAMENÁŘ, Jan, *Slunečno, přes den taje, večer mráz. 50. léta v Kutné Hoře*, nepublikovaná diplomová práce. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK 2016, s. 14–16; TÝŽ, *Kutná Hora v období Třetí Československé republiky*, nepublikovaná bakalářská práce. Praha: Katedra dějin didaktiky dějepisu PedF UK 2013, a také NOVÁK, Pavel, *Léta 1945 až 1948*, in: ŠTROBLOVÁ, Helena – ALTOVÁ, Blanka (edd.), *Kutná Hora*, Praha 2000, s. 251–259.

nenahraditelných lidských ztrát, které např. Jiří Voskovec (1905–1981), jenž měl ke Kutné Hoře dosti blízko, v korespondenci s Janem Werichem (1905–1980) z USA komentoval ve smyslu, že „vybití elity ve všech vrstvách a oborech, jako i zhoršení situace, co do intenzity sviní, je [...] velmi smutné“², šlo v první řadě zejména o odstranění bezprostředních následků války, repatriaci pronásledovaných či totálně nasazených osob z doby okupace a péči o ně.³ Ve vnitrozemí českých zemí, kterého se v podstatě nedotkla zásadní změna skladby obyvatelstva, k níž docházelo v pohraničních oblastech či někdejších německých jazykových ostrovech, historicky soustředěných v českém a moravském vnitrozemí (Jihlava, Brno či Olomouc), se v letech 1945–46 jednalo především o zvládnutí agendy tzv. národních hostů, respektive Němců sem přesunutých jako internovaných po květnu 1945. Zatímco v červnu 1945 bylo na území okresu evidováno 707, v březnu 1946 to bylo 1 726 takových osob.⁴ Ty zůstávaly v Kutné Hoře a řadě přilehlých obcí přinejmenším do 16. dubna 1946.⁵

Zároveň se začaly objevovat i úvahy a posléze též propracovanější plán, které se týkaly možností dalšího rozvoje města, respektive jeho bezprostředního zázemí.⁶ Ty se mísily s často nerealistickými očekáváními a skutečným či předstíraným budovatelským nadšením, jež mělo zároveň politické i hospodářské konotace a z bezprostředně poválečné euforie postupně přecházelo do méně jásavé reality všedních dnů. Ostatně právě na toto nadšení se apelovalo i při vyhlášení tzv. dvouletého budovatelského plánu pro výstavbu a obnovu hospodářského života, jehož směrnice byly obsaženy v projevu tehdejšího předsedy vlády Klementa Gottwalda (1896–1953) za Komunistickou stranu Československa (KSČ) před Ústavodárným národním shromážděním (ÚNS) z pondělí 8. července 1946 a pro který se vžilo spíše označení „dvouletka“: „*Těšili jsme se na svobodu. Slibovali jsme pracovat pro vlastní stát. Jsme zbaveni cizáků, nahradíme odešlé pracovní síly. Splňme slib, který jsme si v době nesvobody dali. Zlepšeme život nových dětí a všech pracujících.*“⁷

„Krásné město“ přitom po prvním administrativním přiřazení Sedlce a Kaňku (1945), které ovšem bylo jen krátkého trvání⁸, mělo jako tzv. Velká Kutná Hora sice

---

2 MATĚJKA, Ladislav (ed.), Jiří Voskovec & Jan Werich. Korespondence I. Praha 2008, s. 24 (dopis J. Voskovce J. Werichovi z 26. 11. 1945).

3 NOVÁK, P., Léta 1945 až 1948, c. d., s. 258.

4 Přehled činnosti ONV v Kutné Hoře za uplynulý rok, Krásné město (dále jen Km), 1946, 4, s. 37–42, zde s. 37.

5 CULEK, Filip – PROVAZ, Lukáš, Tzv. národní hosté a internovaní Němci v Kutné Hoře 1945–1946, Km, 2020, 2, s. 8–11, a také NOVÁK, Pavel, Pohled na posledních padesát let života Kutné Hory, Km, 1995, 1, s. 3–8, zde s. 5. Dobové viz Odsun prvých Němců, Kutnohorský kraj (dále jen Khk), 1946, 16, s. 3, a pro odsouzené Němce také Pracovní tábor pro kárance v Kutné Hoře, in: Tamtéž, 1946, 9, s. 3. K odsunu Poláků, který proběhl z území kutnohorského okresu 18. 6., viz Odsun Poláků z Kutnohorska, Tamtéž, 1946, 25, s. 3.

6 K jejich dobové kategorizaci blíže závěrečná část této studie. V přehledu především NOVÁK, Pavel, Regulovat se dá nejen potok... Za Kutnou Horu krásnější. Z historie regulačních plánů, Km, 1998, 1, s. 6–12.

7 Provolání ONV a stran Národní fronty, Khk, 1946, 51–52, s. 1.

8 K dosti spletité administraci Sedlce v období 1945–48 srov. PROVAZ, Lukáš, Poslední starosta Josef Bittner (1877–1956) aneb jak se Sedlec neubráníl připojení ke Kutné Hoře, Km, 2024, 2, s. 6–10, zde s. 9. S definitivní platností byl Sedlec – spolu s Kaňkem a Pernštejnecem – připojen ke Kutné Hoře až roku 1950.

prostorově překračovat svůj dosavadní rámec, zároveň se ale stále potýkalo s úbytkem obyvatel, což zase bylo úzce provázáno s nedostatečným a zastaralým bytovým fondem.⁹ Pro představu uvedme několik základních čísel: V září 1946 bylo v Kutné Hoře hlášeno 11 870, v Sedlci 1 730 a na Kaňku 1 125 obyvatel, celkem tedy čítala ona proponovaná Velká Kutná Hora 14 725 obyvatel; k nim pak přibylo ještě 2 405 příslušníků opětně dislokované vojenské posádky.¹⁰ V zásadě se tak nedařilo zvrátit negativní bilanci obyvatel, probíhající po celé období okupace. Ta byla v letech 1945–46 ještě umocněna odchodem několika set osob do pohraničí.¹¹ Některé dobové články udávaly až 2 500 osob, což se nezdá příliš reálné.¹² Pokud jde o bytový fond, vykazovala Kutná Hora v roce 1946 1 721, Sedlec 358 a Kaňk 260 obytných domů.¹³

Současně došlo k redefinování postavení města coby centra příslušné jednotky státní správy, tzn. okresu. A právě nový administrativně-správní rámec sehrál v přípravě i možnostech prosazení jednotlivých plánů, respektive v zavedení nového způsobu plánování, jež se stalo příznačné pro celé období 1948–89, klíčovou úlohu.

Administrativně-správní rámec

Od května 1945 představovala nejen administrativní, ale též nezanedbatelný kompetenční rámec všech kroků samosprávy nová forma národních výborů (NV), prezentovaná jako „revoluční“. V zásadě měla odstranit letité rozpory státní správy a samosprávy, a to při nikoli nepodstatném přesunu výdajů ze strany státu na samosprávu.¹⁴ Na úrovni města se stal hlavní figurou předseda městského NV, jímž byl v případě Kutné Hory poštovní úředník a někdejší ruský legionář, politicky reprezentující Československou stranu národně socialistickou (ČSNS) Josef Hornych (1891–1974).¹⁵

---

9 Dobově např. SEMELKA, František, Velká Kutná Hora, Km, 1946, 8, s. 1.

10 Kolik má Kutná Hora obyvatel?, Khk, 1946, 5, s. 3. Srov. také KAMENÁŘ, J., Kutná Hora v období Třetí Československé republiky, c. d., s. 20. V širším dobovém záběru srov. NOVÁK, Pavel, Proměny kutnohorského obyvatelstva, Km, 2000, 1, s. 12–14.

11 Údaje jsou v tomto ohledu dosti nepřesné, respektive ze své podstaty neporovnatelné, v neposlední řadě také kvůli rozdílnému administrativnímu procesu podávání přihlášek k dosídlení. Přes ONV se mělo přihlásit na 555 osob a bez přihlášek procesovaných ONV pak mělo odejít do pohraničí 150 zemědělských rodin, viz Přehled činnosti ONV v Kutné Hoře za uplynulý rok, c. d., s. 37.

12 Zprávy z Kutné Hory v kostce, Khk, 1946, 36, s. 2. Srov. NOVÁK, P., Léta 1945 až 1948, c. d., s. 257.

13 Několik dat k Velké Kutné Hoře, Khk, 1946, 39, s. 3.

14 HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, Dějiny správy v českých zemích. Od počátků po současnost, Praha 2007, s. 435–437 a 453–454. Srov. též NOVÁK, P., Léta 1945 až 1948, c. d., s. 259. Ke změnám v postavení městské samosprávy v letech 1918–38 viz TÝŽ, Proměny kutnohorské samosprávy v meziválečném období, Km, 1995, 3, s. 5–8. Dále srov. především JELÍNEK, Jan – PROVAZ, Lukáš, Historie Městského národního výboru Kutná Hora 1945–1990, Kutná Hora 2003, s. 7–13.

15 Biograficky srov. MAJERČÍKOVÁ, Růžena, Můj dědeček Josef Hornych, Km, 2020, 2, s. 11–13, zde s. 13. Viz též Životní jubileum předsedy MNV, Khk, 1946, 30–33, s. 2. K politické situaci v letech 1945–45 srov. NOVÁK, P., Léta 1945 až 1948, c. d., s. 251–253.

Obr. 1 J. Hornych po r. 1945. Zdroj: soukromá sbírka R. Majerčíkové.

Ten před koncem války nejprve inicioval ustavení Revolučního národního výboru a následně byl zvolen předsedou Městského národního výboru (MNV);¹⁶ tuto funkci zastával od 5. června 1945 do 25. února 1948.¹⁷ Současně byl též vedoucím tzv. všeobecného referátu, do něhož spadala kromě jiného též ústřední správa a záležitosti turistického ruchu.¹⁸ Hornych přitom již od roku 1945 razil poněkud chytlavé heslo: „Ve starobylé Kutné Hoře chceme moderně a krásně žít“.¹⁹ Dosti úzce přitom spolupracoval se Spolkem rodáků a přátel Kutné Hory „Kutná Hora v Praze“, ustanoveným 16. prosince 1945, který býval také označován jako „konsulát Kutné Hory v Praze“,²⁰

---

16 Používáme tuto dobovou zkratku, která byla ovšem později vyhrazena pro Místní národní výbory.

17 HORNYCH, Josef, O přípravě k vytvoření místního národního výboru v Kutné Hoře, Km, 1946, 4, s. 34–35. K převzetí výkonné moci v Kutné Hoře v květnu 1945 viz též VANĚK, Lubomír, Květnové dny roku 1945, Úder, 1965, 6, 18, s. 2–3. K politickému obsazení na základě voleb viz Výsledky voleb na politickém okrese Kutná Hora, Khk, 1946, 22, s. 2. Dále srov. též JELÍNEK, J. – PROVAZ, L., Historie Městského národního výboru, c. d., s. 7–13, a také KAMENÁŘ, J., Kutná Hora v období Třetí Československé republiky, c. d., s. 17–18, 22.

18 Tamtéž, s. 18.

19 Srov. HORNYCH, Josef, Kutná Hora – krásné město, in: První ročenka Spolku rodáků a přátel Kutné Hory, Praha 1947, s. 15–17.

20 Zpravodajství rodáckého spolku „Kutná Hora v Praze“, Khk, 1946, 13, s. 2. Srov. také Spolek rodáků a přátel „Kutná Hora v Praze“, Km, 1946, 2–3, s. 28.

nicméně jistou roli ve vztahu k mocenskému centru v české metropoli mohl sehrát.²¹ V něm mj. prezentovali své kompetentní představy zasloužilí rodáci, jako např. architekt a předseda pražské regulační komise ing. Eustach Mölzer (1878–1953).²²

Pokud jde o první revoluční Okresní národní výbor (ONV), ten nebyl ustanoven v Kutné Hoře, ale 5. května 1945 v Uhlířských Janovicích; Kutná Hora následovala až 7. května 1945. Jelikož však podle dekretu prezidenta republiky z 5. května 1945 mohly ONV existovat toliko v sídlech někdejších okresních úřadů, získal primát kutnohorský ONV a podle dohody z 29. května 1945 pak byla zřízena v Uhlířských Janovicích jeho expozitura.²³ V daném období nicméně původní okres doznal výrazného zmenšení, neboť se vydělil správní okres Čáslav; na počet obcí tehdy byly oba obvody ONV v podstatě srovnatelné – 125 (Kutná Hora) ku 120 (Čáslav).²⁴ Současně ale byla přítomna i tendence opačná, když bylo rozhodnuto o zřízení tzv. krajského svazu polabských okresů, jenž vedle okresů Kutná Hora a Čáslav zahrnoval též okresy Kolín, Český Brod, Poděbrady a Nymburk.²⁵ I nadále přitom zůstával kutnohorský okres převážně zemědělský, v roce 1946 zde mělo fungovat pouze 94 výrobních provozů zaměstnávajících celkem 2 530 pracovníků.²⁶ Celkový počet obyvatel české národnosti se v červnu 1945 udával 60 473 a v březnu 1946 52 637.²⁷ ONV, který přebíral značnou část nové agendy, disponoval okresním rozpočtem a zřídil mj. i nový plánovací referát. Co se vedení týče, byl ovšem značně rozkolísaný. Ještě před prvními poválečnými parlamentními volbami k 8. lednu 1946 rezignoval jeho již třetí předseda²⁸ a po něm nastoupil člen KSČ a dřívější člen rady MNV v Kutné Hoře Bohumil Čihák (nar. 1905), který ho vedl až do voleb do NS v roce 1948; nový ONV se ustanovil po květnových volbách 1946.²⁹ Právě do období pod jeho vedením tak spadá i administrace dvouletého plánu na okresní úrovni.³⁰

---

21 Tento spolek byl založen v roce 1945 a oficiálně existoval až do roku 1953. Viz Archiv hl. města (dále jen AHMP) Prahy, fond: 30, sig. č.: XXII/3006, Spolek rodáků a přátel Kutné Hory Kutná Hora v Praze, 1945–53.

22 O budoucnost Kutné Hory, Khk 1946, 21, s. 3.

23 Národní archiv (dále jen NA), fond: ZÚ-ZNV, k. č. 127, ONV K. Hora ZNV Praha, 4. 6. 1945 a tamtéž, ONV K. Hora ZNV Praha, 29. 5. 1945. Srov. též KAPAVÍKOVÁ, Marie, Květen 1945 na Uhlířskojanovicku, Úder, 1965, 6, 12, s. 3.

24 NA, fond: ZÚ-ZNV, k. č. 2, přehled počtu obcí v údobí červenec–říjen 1945, 1945.

25 Přehled činnosti ONV v Kutné Hoře za uplynulý rok, c. d., s. 4.

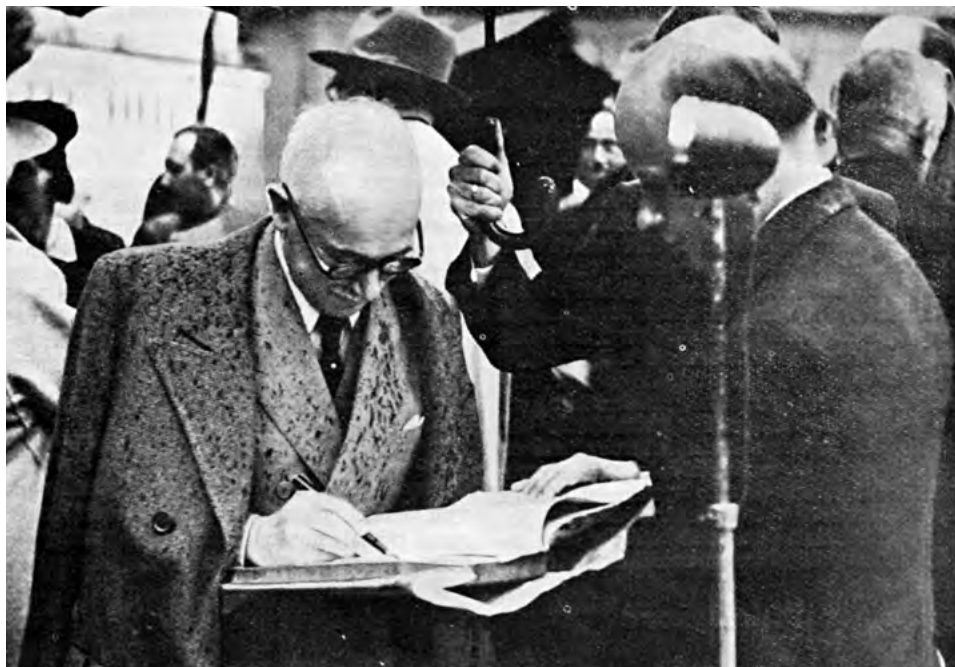
26 Průmysl na Kutnohorsku, Khk, 1946, 27, s. 2. Retrospektivně s propagandistickým podtextem k vývoji okresu viz Kutnohorsko: 35. K 35. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou, Kutná Hora 1980.

27 Přehled činnosti ONV v Kutné Hoře za uplynulý rok, c. d., s. 37.

28 Předseda ONV odstoupil, Khk, 1946, 2, s. 3. Pavel Vrána založil 5. 5. 1946 revoluční ONV v Uhlířských Janovicích.

29 JELÍNEK, J. – PROVAZ, L., Historie Městského národního výboru, c. d., s. 68. Dobově srov. Ustavení ONV v Kutné Hoře, Středočeské hlasy (dále jen Sh), 1946, 10, s. 4.

30 Srov. ČIHÁK, Bohumil, Do druhého roku dvouletky, in: Druhá ročenka Spolku rodáků a přátel Kutné Hory Kutná Hora v Praze, Praha 1948, s. 8–9.

Obr. 2 B. Čihák (za mikrofonem) při návštěvě prezidenta republiky E. Beneše v Kutné Hoře v roce 1946.
Zdroj: Km 1948.

Finance

Jak je nepsaným pravidlem, podloženým nezvratitelnou zkušeností, všechny plány a zhmotněné představy jsou závislé na adekvátních finančních prostředcích. A zde nastala vskutku zásadní potíže: Jak městský, tak i okresní rozpočet, jež byly odděleny, totiž vykazovaly hluboké schodky. V případě města schodek za rok 1945 dosáhl výše 2 920 673 Kčs a o rok později se vyšplhal až na 14 791 830 Kčs.³¹ Výrazně tak pokračoval i měnící komuna, které roku 1946 vykazovalo výši 11 897 896 Kčs.³² Navíc se do budoucna mohl jen prohlubovat, neboť v rámci znárodnění obec přišla bez náhrady o elektrárnu a plynárnu, které do té doby patřily k nejdůležitějším a největším městským podnikům.³³ Otázkou bylo též postavení tradiční Městské spořitelny, založené roku 1861, která hrála do té doby při rozvoji a investicích města klíčovou úlohu.³⁴

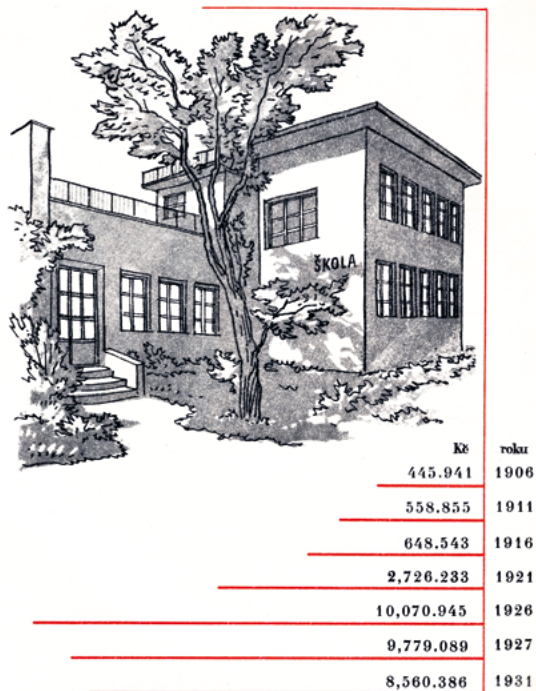
31 Cit. dle KAMENÁŘ, J., Kutná Hora v období Třetí Československé republiky, c. d., s. 20, 21.

32 Finanční stav Kutné Hory, Khk, 1946, 6, s. 1, a HORNYCH, Josef, Rok práce, Km, 1946, 6, s. 62. Jednalo se především o pivovar, jatka, pohřební ústav, stavební kancelář, obecní dům, městské zahradnictví, záchrannou stanici, cizineckou kancelář, devadesát domů, lesy a rybníky.

33 V přehledné prezentaci z období okupace viz Kutná Hora, Naše Praha, 1940, 7–8, s. 18–36, zde s. 31–33.

34 Jednalo se především o komunální a hypoteční zápůjčky, důležitý byl též rezervní fond.

KOMUNÁLNÍ ZÁPŮJČKY

Obr. 3 Výše komunálních zápůjček Spořitelny města K. Hory v letech 1906–31. Zdroj: Sedmdesát let Spořitelny města Kutné Hory, Kutná Hora 1931.

Vedlejším efektem tohoto dosti zoufalého stavu bylo, že se rozproudily debaty o cílené industrializaci města, čímž se rozumělo přilákání menších firem do města. Již v únoru tak např. byla zřízena v rámci spolku Kutná Hora v Praze hospodářsko-sociální komise, jež měla v tomto ohledu sbírat příslušné podněty.³⁵ První firma sem měla z Vejprtu předsídlit roku 1948 a následně se počítalo s třemi dalšími.³⁶

Taktéž finance nového okresu byly v zásadě v tristním stavu. Rozpočet ONV vykazoval trvalý deficit, a to 6 153 000 Kčs pro rok 1946 při schodku 3 527 000 Kčs z roku předchozího.³⁷ Pro rok 1948 se počítalo se schodkem ve výši 10 185 050 Kčs, který měl být ovšem umořen tzv. mimořádným rozpočtem.³⁸ S výhledem na dvouletý plán to interní materiál nadřízeného Zemského národního výboru (ZNV) v Praze celkem bez obalu glosoval takto: „Pokud jde o politiku rozpočtovou, nutno uvážiti, že nové

35 Zpravodajství rodáckého spolku „Kutná Hora v Praze“, Khk, 1946, 6, s. 2.

36 Nový průmysl do Kutné Hory, Havlíčkovovo slovo, 1948, 3, s. 2. Dále srov. také Zpravodajství rodáckého spolku „Kutná Hora v Praze“, Khk, 1946, 5, 1. 2. 1946, s. 2.

37 Okresní rozpočet na rok 1946 okresu kutnohorského, Khk, 1946, 4, s. 1.

38 NA, fond: ZÚ-ZNV, k. č. 112, zápis z 38. schůze rady ONV Kutná Hora, 14. 5. 1947.

uspořádání veřejné správy a poměry válečné doby přinesly obcím a okresům celou řadu nových úkolů, čímž stoupla enormně potřeba těchto svazků, kdežto na druhé straně omezením či dokonce odnětím jednotlivých přejímaných zdrojů úhrada jejich rozpočtů značně se zmenšila. Důsledkem toho je obrovské stoupnutí výše neuhrazených schodků obecních a okresních rozpočtů [...]“³⁹

„Dvouletka“

Cílem tzv. dvouletého plánu byla primárně obnova válkou zničeného hospodářství, a to při současném zvýšení průmyslové výroby o 10 % oproti předválečnému stavu. Důraz se kladl především na rozvoj průmyslu v hospodářsky méně rozvinutých oblastech republiky, kam mj. spadal i kutnohorský okres vzhledem ke „krásnému, ale chudému“ Posázaví. Tento plán ještě na rozdíl od pozdějšího období tzv. pětiletok nezahrnoval veškerá hospodářská a výrobní odvětví a také respektoval existenci soukromého sektoru; obecně se ale s prohloubením státního plánování již počítalo.⁴⁰ Každopádně se ale jednalo o vůbec první zásah tohoto typu nejen do chodu státu, ale i samosprávy, který dostal v říjnu 1946 podobu zákona.⁴¹ Značným paradoxem přitom bylo, že právě v oblasti veřejné správy halasně volal po její decentralizaci, modernizaci, zjednodušení a zhospodárnění, ačkoli generoval další agendu. Můžeme-li věřit dobovým údajům, nebyla v listopadu 1946 očekávání veřejnosti ohledně úspěšnosti „dvouletky“ nijak ohromující: 31 % dotázaných mělo soudit, že dopadne úspěšně, 38 % z části úspěšně, 8 % neúspěšně a 23 % nevědělo.⁴²

Z hlediska situace měst a obcí byl bezesporu klíčový § 1 daného zákona, v němž se mj. uvádělo, že *„ve stavebnictví [je] opatřiti potřebný počet bytů, provésti velké stavby pro průmysl a zemědělství, obnovovati a doplňovati veřejné komunikace a zařízení, zahrnujíc v to zařízení k účelům zdravotním, provésti a zlepšiti vodohospodářské stavby a zařízení asanační a zajistiti provedení naléhavých staveb samosprávních“*.⁴³ Tento leitmotiv pak byl dosti odvážně konkretizován v § 4, kde se stanovilo, že se má *„a) obnoviti, po případě nově postaviti 125 000 bytových jednotek nákladem 14 miliard Kčs; b) odstraniti škody na veřejných budovách nákladem 1 300 milionů Kčs; dokončiti a nově postaviti veřejné a jiné budovy nákladem 2 370 milionů Kčs; c) obnoviti, po případě dokončiti rozestavěné státní i nestátní silnice a mosty nákladem 3 980 milionů Kčs; d) provésti vodní a vodohospodářské stavby nákladem 2 550 milionů Kčs; e) poříditi stavby pro průmysl nákladem 7 530 milionů Kčs; f) poříditi stavby pro zemědělství nákladem 1 540 milionů Kčs; g) odstraňovati na železnicích stavební škody, způsobené v souvislosti s válečnými událostmi, a poříditi a obnoviti železniční stavby nákladem*

39 Tamtéž, k. č. 2, náměty a návrhy oddělení I k budovatelskému programu Gottwaldovy vlády, 14. 8. 1946.

40 Viz např. Provádění dvouletého plánu, Sh, 1946, 14, s. 3, či Splnit dvouletku, přejít do pětiletky, Tamtéž, 1948, 10, s. 1.

41 Zákon č. 192/46 Sb. z. a n. z 25. 10. 1946.

42 Co lidé soudí o dvouletce, Khk, 1946, 44, s. 2.

43 Zákon č. 192/1946 Sb. z. a n. z 25. 10. 1946.

Obr. 4 Dobová propagandistická publikace KSČ k dvouletému hospodářskému plánu. Zdroj: soukromá sbírka autora.

4 470 milionů Kčs; h) pokračovati v rozestavěných stavbách železničních, po případě je dokončiti, nákladem 1 150 milionů Kčs; i) provésti stavby pro dopravu silniční, vodní, leteckou a poštovní nákladem 840 milionů Kčs⁴⁴

Jak již bylo uvedeno, základní obrysy „dvouletky“ byly obsaženy v projevu K. Gottwalda před ÚNS z 8. července 1946. Ještě na konci téhož měsíce vyzvalo prezidium Ministerstva vnitra (MV) ZNV v Praze a Brně, stejně jako další instituce k předkládání návrhů.⁴⁵ V detailu ovšem není zcela jasné, jak byly jednotlivé kapitoly vlastně finančně kryty, neboť ZNV Praha měl mít k dispozici též 2 miliardy Kčs na investice, které nebyly zařazeny do dvouletého plánu.⁴⁶ „Dvouletka“ nicméně položila základy pro pozdější dlouholeté okresní plány a výhledy až dvacetileté,⁴⁷ neboť plánovací referát ONV poprvé navrhl tzv. plán úživnosti okresu a měl začít i s plánováním krajinným.⁴⁸ V případě města Kutné Hory se jednalo o tzv. upravovací plán, který začal být připravován právě v jejím rámci.⁴⁹

44 Tamtéž.

45 NA, fond: ZÚ-ZNV, k. č. 2, prezidium MV ZNV Praha, 30. 7. 1946.

46 Tamtéž, zápis o 25. schůzi rady ONV Kutná Hora, 13. 2. 1947.

47 Tak např. roku 1969 byla vypracovaná dlouhodobá koncepce rozvoje okresu s výhledem do roku 1980. Srov. Jak dál. K současným urbanistickým problémům Kutné Hory, Km, 1969, 1, s. 10–13, zde s. 10. Srov. Též ŠLECHTA, Josef, Do dalších dvacetilet, Úder, 1965, 6, 19, s. 2.

48 ČIHÁK, B., Do druhého roku dvouletky, c. d., s. 9.

49 Blíže viz v následující části této studie.

Na konci roku 1946 byly plány ONV přijímány návrhy dvouletého plánu, které musel schválit ZNV. V případě kutnohorského ONV byl projednán na schůzi 17. ledna 1947.⁵⁰ Jednalo se o návrh vypracovaný KSČ a schválený okresní plánovací komisí.⁵¹ Řešení bytové nouze, které vyzdvihla např. technická služba ZNV, vyslovující se pro větší ingerenci státu v této otázce, bylo i zde klíčové.⁵² Přitom se ještě jednalo o období předcházející zglajchšaltovaným poměrům po únoru 1948, kdy „se dědicem všech dochovaných stavebních hodnot a výrobních prostředků stal všechen náš lid. Stal se zároveň autorem historicky nové masové společenské objednávky,“ respektive kdy se všichni „museli učit nově žít v nových vztazích, překonávat mnoho návyků i zlovyků, učit se plánovat, řídit i budovat v celospolečenských dimenzích“.⁵³ Materiálově se pak jednalo o dobu před masivním rozšířením prefabrikovaných dílů, především betonových panelů, a rozsáhlou typizací staveb.⁵⁴

Během prvního roku nicméně nebylo možné vykázat na úrovni okresu žádné spektakulární výsledky. Navíc se ukázalo, že i ve stavebním sektoru existovala silná šedá zóna.⁵⁵ Pro druhý rok měly být především „vyjasněné věci finanční, přiděly materiálů“ a bylo zdůrazněno, že „operativní plány jsou nám známy od počátku roku“.⁵⁶ Největší pozornost se tak pravděpodobně soustředila na zlepšení stavu silnic. Naproti tomu bytová výstavba byla velmi chabá, což ale v zásadě korelovalo s nesplněnými zadáními „dvouletky“ v této oblasti, jež byly s ohledem na nedostatek materiálu, pracovních sil a koneckonců i financí od počátku nerealistické. Na celém okresu bylo vystavěno pouze 22 bytových jednotek, z toho v Kutné Hoře 8; jednalo se o byty u nemocnice, jež byly určeny pro ošetřovatelky.⁵⁷ Ne všechny ovšem byly vykazovány v rámci „dvouletky“, neboť podle jiných pramenů bylo v roce 1947 na území okresu vybudováno celkem 311 nových bytů a 107 bylo rekonstruováno.⁵⁸ Počátkem roku 1947 tak byl deficit bytů ve městě i nadále odhadován kolem 300 a jejich přidělování představovalo v podmínkách maloměsta značné politikum.⁵⁹ V dlouhodobější perspektivě to nicméně znamenalo značný posun oproti dřívější praxi, kdy výstavba nových obytných domů probíhala z prostředků a garancí Městské spořitelny. Od roku 1897 se tak dělo z rezervního fondu Městské spořitelny (dělnické domky na předměstích Hlouška a Karlov), na což

---

50 NA, fond: ZÚ-ZNV, k. č. 112, pozvánka na schůzi ONV Kutná Hora 17. 1. 1947, bod 2, 9. 1. 1947. K jeho přípravám srov. Budovatelský dvouletý plán Kutné Hory, Sh, 1946, 19, s. 1, 3. Např. v sousedním kolínském okresu se tak stalo již v listopadu 1946, viz Dvouletý plán ONV v Kolíně schválen, Sh, 1946, 25, s. 1.

51 NA, fond: ZÚ-ZNV, k. č. 112, zápis o plenární schůzi ONV v Kutné Hoře, 17. 1. 1947.

52 Tamtéž, k. č. 2, náměty zaměstnanců technické služby ZNV k budovatelskému programu, 1946.

53 NOVÝ, Otakar, Úvod, in: VEBR, Jaroslav, Soudobá architektura ČSSR, Praha 1980, s. 7–16, zde s. 13, 15.

54 K dobovým potížím ve stavebnictví srov. Současné problémy stavebnictví, Sh, 1948, 1, s. 1

55 Stavební dvouletka se sabotovala, Tamtéž, 1948, 9, s. 4.

56 ČIHÁK, B., Do druhého roku dvouletky, c. d., s. 8.

57 Tamtéž, s. 8–9. Srov. také Do dvouletého stavebního plánu, Sh, 1948, 5, s. 3.

58 NA, fond: ZÚ-ZNV, k. č. 112, zápis 35. schůze rady ONV K. Hora, 23. 4. 1947.

59 KAMENÁŘ, J., Kutná Hora v období Třetí Československé republiky, c. d., s. 26. Srov. Jak se v Kutné Hoře přidělují byty?, Khk, 1946, 47, s. 3.

navázala další zástavba z roku 1927 (Karlov), jež byla ve dvacátých letech rozhojněna o chudobinec a Masarykovu školu, respektive roku 1931 o městské Tylovo divadlo.⁶⁰

Zároveň s „dvouletkou“ ale dále běžely investice v gesci jednotlivých ministerských rezortů. V případě Kutné Hory byla na prvním místě bezesporu subvence Ministerstva zdravotnictví ve výši 2 572 000 Kčs, určená na dostavbu nemocnice.⁶¹ ONV pak mělo přislíbeno i asi 1 200 000 Kčs pro stavbu letiště v prostoru Poličan, s nímž počítal i tzv. upravitel plánu města.⁶² Dalšími paralelními záměry byla novostavba Krajského soudu, na niž měly být uvolněny prostředky poté, co Ministerstvo spravedlnosti potvrdilo setrvání této instance ve městě.⁶³ Konečně se plánovala též výstavba rozhlasového vysílače pro kutnohorský okres či trolejbusového spojení Kutná Hora – Kolín.⁶⁴

„Upravitel plánu“

Práce na něm byly zahájeny již v polovině roku 1947 a byly vykazovány v rámci „dvouletky“.⁶⁵ Vědomě přitom navazoval na mezitím dokončený plán ochrany vnitřního (historického) města, jež vypracoval Státní památkový úřad v Praze. Jeho autorem byl Ing. arch. Břetislav Petránek (1918–1981),⁶⁶ který na něm pracoval v součinnosti s plánovací komisí ZNV v Praze.⁶⁷ Již v lednu 1946 ovšem předseda MNV v Praze pod mottem, že Kutná Hora „musí nezbytně vyraziti ze svých bran směrem ke dráze a hlavní silnici“, představil priority dalšího rozvoje; mezi ně patřily:⁶⁸

- výstavba nové radnice;
- výstavba nových kasáren;
- výstavba nové budovy Krajského soudu;
- výstavba nové železniční trati z Kutné Hory do Kostelce nad Černými Lesy;
- přestavba Vlašského dvora na centrum cestovního ruchu;

60 POŠVA, Jaromír, Sedmdesát let Spořitelny města Kutné Hory pobočky Národní banky československé 1861–1931, Kutná Hora 1932, s. 47, 62, 63.

61 NA, fond: ZÚ-ZNV, k. č. 112, zápis o 30. schůzi rady ONV v K. Hoře, 19. 3. 1947.

62 Tamtéž, zápis z 38. schůze rady ONV K. Hora, 14. 5. 1947.

63 Krajský soud v Kutné Hoře zůstane, Havlíčkovo slovo, 1948, 3, s. 2.

64 Kutná Hora bude mít svůj vysílač, Khk, 1946, 8, s. 2, a Trolejbusy Kutná Hora – Kolín, Khk, 1946, 35, s. 3.

65 HORNÝCH, Josef, První rok dvouletky, Km, 1947, 6, s. 66; CHMELÍK, Vladimír, Kutná Hora v dvouletém budovatelském plánu, Tamtéž, 1946, 6, s. 62–64, a Občanstvo Kutné Hory hovořilo již po třetí s Městským národním výborem, Tamtéž, 1946, 6, s. 67.

66 K jeho osobě, odbornému působení a významu pro poválečný urbanismus Hradce Králové viz biografické heslo Břetislav Petránek, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Břetislav_Petránek> [28. 10. 2024]. Dále srov. také Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2010, sv. 11, Ostrava 2010, s. 149; POTŮČEK, Jakub, Architektura a urbanismus 1895–2009, Hradec Králové 2009, s. 115–127, a VEBR, J., Soudobá architektura ČSSR, c. d., s. 30.

67 PETRÁNEK, Břetislav, K novému upravitelmu plánu města Kutné Hory, Km, 1948, 6, s. 73–77 (in extenso viz Příloha 1 této studie). Originál plánu viz Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Kutná Hora, fond: MNV, bez signatury, mapa č. 35, Kutná Hora – plán dnešního stavu, 1948. K dobové veřejné prezentaci modelů ve Vlašském dvoře srov. VEPŘEK, Josef, Budujeme novou Kutnou Horu, Tamtéž, 1949, 1, s. 4–6.

68 Zpravodajství rodáckého spolku „Kutná Hora v Praze“, Khk, 1946, 4, s. 2.

- přestavba Jezuitské koleje na hornické muzeum;
- zřízení Památníku dekretu kutnohorského;⁶⁹
- zřízení pedagogické fakulty.⁷⁰

Paralelně probíhaly práce na zajištění zásobování města pitnou vodou, respektive výstavbu vodovodu z devíti vrtů mezi Starým Kolínem a Veletovem.⁷¹ Dále byl rozpracován plán údolní nádrží na Vrchlici. Ta tehdy ovšem nebyla koncipovaná pro zajištění dostatku pitné vody, nýbrž měla plnit úlohu regulační a zavlažovací. Konkrétně měla 1. vyrovnávat a zvětšovat průtok kvůli zředění odpadních vod a proplachování koryta Vrchlice, 2. získat dostatek vody pro závlahy, 3. získat vodu pro průmyslové podniky, jejichž výstavba se plánovala mezi Kutnou Horou a Kolínem, 4. umožnit výstavbu pro vodní elektrárny, 5. ochránit dolní tok před náhlými povodněmi a 6. zajistit velkochov ryb.⁷² Generální projekt měl být vypracován Technickou službou ZNV v Praze a se zahájením stavby se počítalo na konci první pětiletky.⁷³

V rozpočtu pro rok 1946 se počítalo např. s výstavbou koupaliště, domu pro železniční zaměstnance, veřejných WC, domu pro vojenské gážisty, vodovodem a kanalizací, předlažbou ulic, úpravou restaurace u sportovního hřiště, zřízením řezbářské školy, pedagogické fakulty. Výjimkou byla výstavba zmíněné údolní nádrže.⁷⁴ Svůj počátek v tomto období pak mají i plány na výstavbu reprezentativního hotelu v centru města, díky němuž se měla začít rozvíjet kongresová turistika. Jeho realizace ovšem byla cílena až na první pětiletku, během níž byly též prezentovány výsledky architektonické soutěže.⁷⁵ To samé se týkalo i již zmíněného letiště, o němž město uvažovalo společně s pobočkou Českého národního aeroklubu. Souběžně byl vypracován např. i plán kolumbária a urnového háje nad silnicí z Kutné Hory do Hořan.⁷⁶

69 Tento návrh vycházel od místní pobočky Českobratrské jednoty, srov. Památník Kutnohorského dekretu, Khk, 1946, 11, s. 3.

70 Srov. také František Semelka, Dostane Kutná Hora pedagogickou fakultu?, Khk, 1946, 9, s. 1–2.

71 POKORNÝ, Antonín, Nový kutnohorský vodovod, Khk, 1946, 5, s. 1.

72 VEPŘEK, Josef, O kutnohorskou údolní přehradu, in: Druhá ročenka Spolku rodáků a přátel Kutné Hory Kutná Hora v Praze, Praha 1948, s. 11–16, zde s. 14.

73 Tamtéž.

74 Finanční stav Kutné Hory, Khk, 1946, 6, s. 1.

75 ŠIF, Julius – ZÁRUBA, V., Zhodnocení diskuse o soutěži na návrh cizineckého hotelu v Kutné Hoře, Architektura ČSR, 1950, 9, s. 331–335.

76 Kolumbárium a urnový háj – obraz, Khk, 1946, 7, s. 3.

Obr. 5 Návrh umístění a stavby tzv. cizineckého hotelu na Havlíčkově náměstí v centru Kutné Hory od Ladislava Machoně, 1950. Zdroj: Architektura ČSR, 1950, 9.

Převážná část těchto záměrů se v poněkud modifikované podobě očividně dostala i do dvouletého plánu. Předseda MNV Horných je roku 1947 shrnul takto:⁷⁷

- oprava Vlašského dvora;
- výstavba domů pro gážísty;
- výstavba vodovodu a kanalizace;
- výstavba údolní nádrže;
- výstavba koupaliště;
- výstavba autobusových garáží;
- výstavba hřiště v Lorci;
- výstavba nových skleníků v městském zahradnictví;
- zalesnění 17 hektarů;
- oprava dvou hájenek;
- vydláždění šesti ulic;
- zakoupení sanitního automobilu a objednání kropicího vozu.

Upravovací plán, vykazovaný jako součást „dvouletky“, v zásadě nenavazoval na úvahy z meziválečného období, protože Petránek považoval jejich východiska za překonaná, respektive dosti chaotická.⁷⁸ Nový plán představoval v podstatě novou kvalitu, neboť paralelně s ním byl proveden také pečlivý geologický průzkum⁷⁹ a populační rozklad.⁸⁰ Kalkulace pracovala s počtem asi 16 000 obyvatel v roce 1980, pro něž mělo být zapotřebí vybudovat 500 nových bytů.⁸¹ Jen pro upřesnění uvedme, že po něm následoval tzv. směrný územní plán z roku 1950, který byl revidován roku 1968. Autor byl veden zásadou zachování unikátnosti historického centra a dodržení čistoty panoramatických pohledů.⁸² Usiloval o charakter tzv. zahradního města, které bylo umožněné mj. zeleným pásem lesů a lesoparků. Doprava měla být vyvedena z města po novém okruhu a pro průmysl bylo vyčleněno území nad Karlovem; do prostor Poličan bylo plánováno letiště. Na základě geologických rozborů se nedoporučovala výstavba obytných zón v oblasti dolního toku Vrchlice u Sedlce, která zůstávala vyčleněna pro zemědělství a zelinářství. Jako zástavbová území byla určena oblast pod Kaňkem,

---

77 HORNYCH, Josef, První rok dvouletky, Km, 1947, 6, s. 66.

78 PETRÁNEK, B., K novému upravovacímu plánu, c. d., s. 75. K soutěži vypsané městem Kutnou Horou z 20. let 20. století blíže srov. Soutěžní návrhy na regulaci města Kutné Hory, Časopis československých architektů, 1925, 3–4, s. 39–60. Dále srov. také ŠEBEK, Josef, Regulační plán staré Kutné Hory, Tamtéž, 1948, 6, s. 71–72, a dále VEVERKA, Lukáš, Odbor Klubu Za starou Prahu při městském osvětovém sboru v Kutné Hoře, Km, 2023, 1, s. 3–15, zde s. 8, a POSPÍŠIL, Aleš, Zmizelá Kutná Hora. Stavby první republiky, Kutná Hora 2019, s. 8–12.

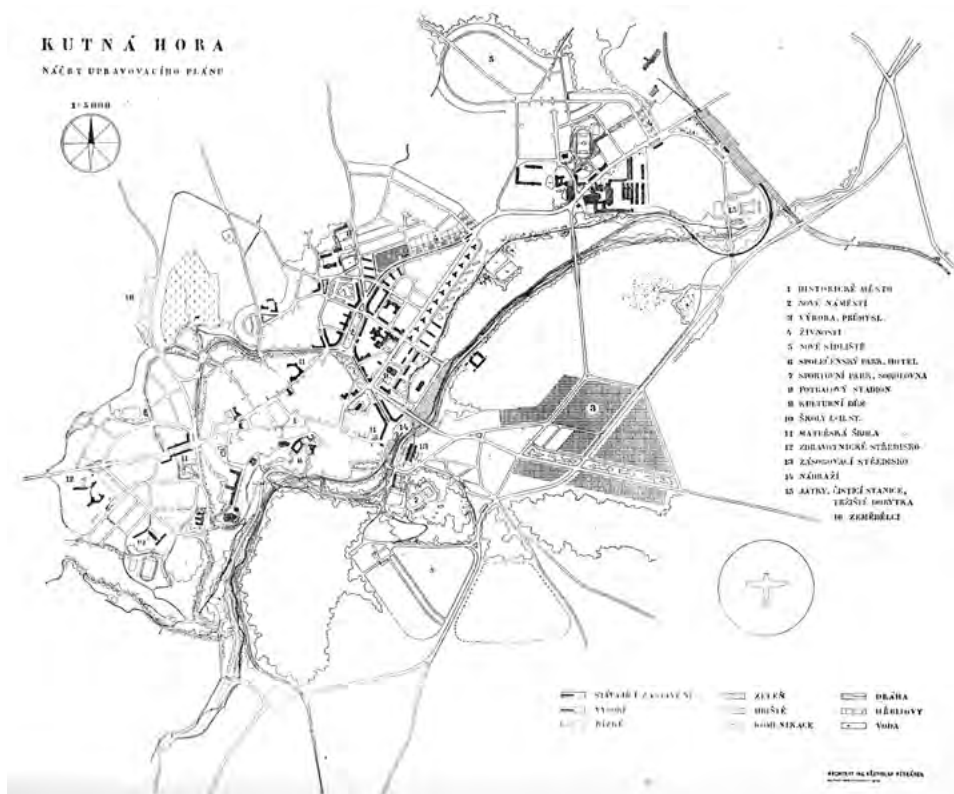
79 URBÁNEK, Ladislav, Na okraj pedologického průzkumu sídelního prostoru Kutné Hory, Km, 1947, 5, s. 58–61. Odborně se na něm podílel profesor ČVUT v Praze Quido Záruba (1899–1993).

80 JETEL, Václav, Naše vztahy k plánování měst, Km, 1948, 6, s. 66–71.

81 Celkem se jednalo o 600 bytů, avšak 100 z nich se plánovalo získat rekonstrukcemi v historickém centru města. Srov. PETRÁNEK, B., K novému upravovacímu plánu, c. d., s. 75.

82 Panoramatické perspektivy měl zpracovat pozdější docent Miroslav Chalupníček (1911–1976), který se již předtím věnoval např. rozpracování projektu budovy pracovního úřadu v Kutné Hoře. Srov. PETRÁNEK, B., K novému upravovacímu plánu, c. d., s. 77.

Obr. 6 Skica tzv. upravovacího plánu Kutné Hory od B. Petránka. Zdroj: Krásné město, 1948, 6.

prostor Na Rovinách, horní Sedlec a Karlov ve směru na Čáslav.⁸³ Tzv. vzorné sídliště byla plánovaná Na Rovinách.⁸⁴

Shrnutí

Během poválečného období (1945–48), jež se vyznačovalo značnou politickou a sociální dynamikou, je možné identifikovat řadu představ a návrhů o rozvoji města Kutné Hory, které se mělo rozvíjet v novém, geograficky širším rámci. Stejně tak se proměnil rámec administrativní (ONV), který umožňoval užší kooperaci při vytváření dlouhodobých plánů. Ty představovaly oproti meziválečnému období skutečné novum, i když byly vzhledem k dlouhodobým finančním deficitům jak městského, tak i okresního rozpočtu v zamýšleném rozsahu v podstatě neuskutečnitelné. První z nich, který po urbanistické stránce v podobě tzv. upravovacího plánu vypracoval Břetislav Petránek (1908–1981) ve spolupráci s Miroslavem Chalupníčkem (1911–1976) a na němž

83 Tamtéž, s. 75.

84 Podrobně viz Příloha 1 této studie.

se začalo pracovat v polovině roku 1947, byl ve své přípravné podobě zahrnut do tzv. dvouletého hospodářského plánu, jakkoliv se jeho realizace předpokládala až v období pozdějším. I když se nikdy nerealizoval, lze vytušit jisté ideové a prostorové návaznosti rozvoje města v období komunistické diktatury (1948–89), jako např. u oblastí určených pro vybudování nových výrobních provozů či výstavbu sídlišť.

Prameny a literatura

Archiv hl. města Prahy

- fond: 30

Národní archiv

- fond: ZÚ-ZNV

Státní okresní archiv Kutná Hora

- fond: MNV

Literatura

CULEK, Filip – PROVAZ, Lukáš, Tzv. národní hosté a internovaní Němci v Kutné Hoře 1945–1946, Krásné město, 2020, č. 2, s. 8–11.

ČIHÁK, Bohumil, Do druhého roku dvouletky, in: Druhá ročenka Spolku rodáků a přátel Kutné Hory Kutná Hora v Praze, Praha: vlastním nákladem 1948, s. 8–9.

GJURIČOVÁ, Adéla – NODL, Martin – POSPÍŠIL, Stanislav (edd.), Město jako laboratoř změny. Mezioborové výzvy, Praha: Argo 2024.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, Dějiny správy v českých zemích. Od počátků po současnost, Praha: NLN 2007.

HORNYCH, Josef, Kutná Hora – krásné město, in: První ročenka Spolku rodáků a přátel Kutné Hory, Praha: vlastním nákladem 1947, s. 15–17.

JELÍNEK, Jan – PROVAZ, Lukáš, Historie Městského národního výboru Kutná Hora 1945–1990, Kutná Hora: Kuttna 2003.

KAMENÁŘ, Jan, Kutná Hora v období Třetí Československé republiky, nepublikovaná bakalářská práce. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK 2013.

KAMENÁŘ, Jan, Slunečno, přes den taje, večer mráz. 50. léta v Kutné Hoře, nepublikovaná diplomová práce. Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK 2016.

KAPLÁN, Marie, Květen 1945 na Uhlířskojanovicku, Úder, 1965, 6, č. 12, s. 3.

KAPLAN, Karel, Pravda o Československu 1945–1948, Praha: Panorama 1990.

KOČIAN, Jiří, Československo mezi dvěma totalitami (1945–1948), in: PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich (edd.), Dějiny českých zemí, Praha: Karolinum 2008, s. 365–386.

KOČIAN, Jiří, Poválečný vývoj v Československu 1945–1948, Praha: SPN 1993.

Kutnohorský 35. K 35. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou, Kutná Hora: ONV 1980.

MAJERČÍKOVÁ, Růžena, Můj dědeček Josef Hornych, Krásné město, 2020, č. 2, s. 11–13.

MATĚJKA, Ladislav (ed.), Jiří Voskovec & Jan Werich. Korespondence I, Praha: Akropolis 2008.

NOVÁK, Pavel, Léta 1945 až 1948, in: ŠTROBLOVÁ, Helena – ALTOVÁ, Blanka (edd.), Kutná Hora, Praha: NLN 2000, s. 251–259.

NOVÁK, Pavel, Pohled na posledních padesát let života Kutné Hory, Krásné město, 1995, č. 1, s. 3–8.

NOVÁK, Pavel, Proměny kutnohorské samosprávy v meziválečném období, Krásné město, 1995, č. 3, s. 5–8.

NOVÁK, Pavel, Proměny kutnohorského obyvatelstva, Krásné město 2000, č. 1, s. 12–14.

NOVÁK, Pavel, Regulovat se dá nejen potok... Za Kutnou Horu krásnější. Z historie regulačních plánů, Krásné město, 1998, č. 1, s. 6–12.

NOVÝ, Otakar, Úvod, in: VEBR, Jaroslav, Soudobá architektura ČSSR, Praha: Panorama 1980, s. 7–16..

POSPÍŠIL, Aleš, Zmizelá Kutná Hora. Stavby první republiky, Kutná Hora: IB Books 2019.

- POŠVA, Jaromír, Sedmdesát let Spořitelny města Kutné Hory pobočky Národní banky československé 1861–1931, Kutná Hora: vlastním nákladem 1932.
- POTŮČEK, Jakub, Architektura a urbanismus 1895–2009, Hradec Králové: Muzeum Východních Čech a Garamon 2009.
- PROVAZ, Lukáš, Poslední starosta Josef Bittner (1877–1956) aneb jak se Sedlec neubráníl připojení ke Kutné Hoře, Krásné město, 2024, č. 2, s. 6–10.
- Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé 1946
- Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2010, sv. 11, Ostrava: Výtvarné centrum Chagall 2010.
- Soutěžní návrhy na regulaci města Kutné Hory, Časopis československých architektů 1925, č. 3–4, s. 39–60.
- ŠÍF, Julius – ZÁRUBA, V., Zhodnocení diskuse o soutěži na návrh cizineckého hotelu v Kutné Hoře, Architektura ČSR, 1950, 9, s. 331–335.
- ŠLECHTA, Josef, Do dalších dvaceti let, Úder, 1965, 6, č. 19, s. 2.
- VEPŘEK, Josef, O kutnohorskou údolní přehradu, in: Druhá ročenka Spolku rodáků a přátel Kutné Hory Kutná Hora v Praze, Praha: vlastním nákladem 1948, s. 11–16.
- VEVERKA, Lukáš, Odbor Klubu Za starou Prahu při městském osvětovém sboru v Kutné Hoře, Krásné město, 2023, 1, s. 3–15.

Seznam použitých zkratk

- ČKD – Českomoravská Kolben-Daněk
- ČSNS – Československá strana národně socialistická
- ČSSR – Československá socialistická republika
- Kčs – koruna československá
- Khk – *Kutnohorský kraj*
- Km – *Krásné město*
- KSČ – Komunistická strana Československa
- MNV – Městský národní výbor
- MV – Ministerstvo vnitra
- NF – Národní fronta
- ONV – Okresní národní výbor
- Sh – *Středočeské hlasy*
- SÚP – Směrný územní plán
- SÚRPMO – Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů
- SVA – Státní výroby autodílů
- ÚNS – Ústavodárné národní shromáždění
- USA – Spojené státy americké
- ZNV – Zemský národní výbor
- ZÚ – Zemský úřad

K novému upravovacímu plánu města Kutné Hory⁸⁵
Ing. arch. Břetislav Petránek

Nový upravovací plán Kutné Hory vzniká od poloviny minulého roku a práce na něm pokročily do té míry, že je možno zveřejnit prvé výsledky. Současně, pokud rozsah časopisu dovoluje, předkládáme veřejnosti část zpracovaného průzkumného materiálu, týkajícího se hlavně obyvatelstva města a nejbližšího okolí.

Nutnost nového plánu vyvolalo poznání nedostatků výstavby některých, hlavně novějších částí města, a konkrétní soudobé úkoly, volající po uskutečnění. Ukázala se nemožnost jejich řešení v rámci starého plánu, nemělo-li dojít k torsovitě roztržitosti nikdy nedokončeného města, stavu stejně neblahému, ne-li horšímu než náhodná neřízená výstavba. Objevil se tak nejzákladnější prohřešek starého plánu, totiž jeho půdorysná rozsáhlost. Generelní plán počítal dokonce s šesti novými centry, rozloženými kolem starého města, vzájemně propojenými množstvím komunikací. Při tom jejich náplň byla neurčitá a základní komunikační problém nebyl rozřešen do důsledků. Celá čtvrtina města byla situována v území s nevhodnou základovou půdou.

Abychom se při své práci vyvarovali podobných chyb, bylo přirozené seznámit se nejprve co nejdříve s přítomným stavem, s jeho vlastnostmi, potřebami a možnostmi a z toho vyvodit pak závěry jako základ pro architektonicko-urbanistické ztvárnění.

Zjistili jsme především organickou jednotnost a vázanost celého prostoru kutnohorského-sedleckého a nutnost jednotného plánu nerozděleného nepřekročitelnou katastrální hranicí.

Pak byla zkoumána základní funkce města, jeho charakter a přítomná hospodářská základna. Je známou skutečností, že Kutná Hora vznikla jako hornické město a hornictvím dosáhla vrcholu svého rozkvětu a své kulturně historické jedinečnosti. Tato vlastnost spolu s krásnou polohou činí z ní dnes vyhledávané turistické místo. Zhodnocením této skutečnosti a praktickým přínosem je právě budovaný hotel u Vlašského dvora.

Po ztrátě rudního bohatství vykazuje vývoj ještě určitou dobu setrvačný vzestup, asi do r. 1910, načež se nutně dostavila tendence sestupná, protože město shodou některých nepříznivých okolností a nedostatkem přirozených podmínek neindustrialisovalo. V posledních letech pozorujeme pak jakési uklidnění a vyrovnání sil. Není žádoucí a bylo by ilusorní počítat do budoucna s umístěním nějakého velkého průmyslu ve městě, když tendence plánovaného hospodářství jest řídit průmysl za přirozenými zdroji. Vnukala se spíše myšlenka vytvořit z Kutné Hory pro její zvláštní vlastnosti kulturně-správní centrum pro průmyslovou oblast kolínskou a zemědělskou Čáslav. Tato teorie zůstává však zatím za daného nedorozřešeného stavu romantickou. Nezbyvá tedy než vyjít ze skutečného stavu, který vypadá asi takto: Kutná Hora je nyní městem smíšeného charakteru jako většina regionálních středisek neutrálních oblastí. Převládající třídou obyvatelstva je dělnictvo. Kromě specifické vlastnosti, asi 25 % pensistů,

---

85 PETRÁNEK, B., K novému upravovacímu plánu, c. d.

celých 41 % obyvatelstva nalézá obživu v místním drobném průmyslu. Přes to asi 300 osob odjíždí denně za prací jinam. V Sedlci jest zaměstnáno průmyslem dokonce 80 % obyvatelstva, značná část v místní tabákové továrně, část odjíždí do Kolína. Drobná výroba zůstane tedy nadále hlavním zdrojem výživy obyvatelstva a jest jí dát všechny podmínky rozvoje. Obnovení důlních prací je pak další nadějí města do budoucna.

Průzkum možností vývoje dovedl nás k následujícím závěrům, důležitým pro stanovení potřebných nových osidlovacích ploch. Podle vývojových diagramů, i při optimistickém pohledu do budoucna, měla by mít Kutná Hora a Sedlec v roce 1980 asi 16 000 obyvatel. Při dnešním počtu asi 14 000 znamená to usídlit nově 2 000 obyvatel, tj. při hustotě 100 obyvatel na 1 ha asi 20 ha potřebné osidlovací plochy. Při tom však přítomná potřeba bytů není uspokojena, zvláště bytů větších. Číslem vyjádřeno jde asi o 600 bytových jednotek. Protože je v našem zájmu udržet životnost historického jádra, počítáme, že část této potřeby bylo by lze nasytit úpravou nevyhovujících bytů ve starých domech. Zbývajících asi 500 bytů lze získati doplněním dnešního zastavění, jak bylo výzkumem potvrzeno. Pro přítomnou dobu nepotřebuje tedy město zvláštních nových ploch na rozšíření, jest jen opatřit sídliště pro 2 000 lidí pro vývoj do budoucna.

S přirozenými vlastnostmi půdy seznámil nás půdoznalecký průzkum, provedený minulého roku prof. Dr. Quidem Zárubou z Prahy. Ten vyloučil ze zastavění širokou oblast aluviálních náplavů Vrchlice v sedlecké rovině pro její neúnosnost a vysokou spodní vodu a doporučil ji naopak pro zemědělsko-zelinářské využití. Z důvodů národohospodářských nedoporučuje dále zastavění úrodných sprašových území na úbočí Kaňkovských vrchů. Jako nejvhodnější půdy pro zastavění označil štěrkovité terasy Na Rovinách, svahovitý pruh při Čáslavské silnici, rozestřené škvárové haldy na Karlově a území pod lesem v horním Sedlci při kaňkovské silnici. Zastavění vyhne se dále místům poddolovaným, ne tolik z důvodů bezpečnostních, nýbrž hlavně proto, aby nepřekáželo případnému obnovení důlních prací. Stará povrchová důlní díla doporučuje zalesnit.

Přístupujeme k problému komunikačnímu, který je v Kutné Hoře pro terénní poměry velmi obtížný. Jde tu zásadně o odstranění závad způsobených dálkovou dopravou vnitřkem města. Vždyť do nedávna procházel tento obousměrný tok vozidel spolu s místní dopravou uličním hrdlem 4,50 m širokým včetně chodníků. Ani jednosměrným systémem a projektovaným loubím nelze situaci mnoho zlepšit. Druhou závadou byla ztráta výšky při projíždění na Čechtice.

Nový plán zhostil se této úlohy v zásadě takto: Nejdůležitější tah Hradec Králové – Čechtice – Tábor, součást základní zemské sítě, po dohodě se silničním oddělením ZNV, byl přeložen za Vrchlici, přetíná Karlov a vystoupí na Rovina, zachytiv pohledově mohutné panorama města a Kaňkovských vrchů. Druhý směr dopravy Čáslav – Praha po černokostelecké silnici překročí mostem Vrchlici a nádraží a zapojí se na dobudovaný okruh kolem starého města vně hradeb. Místní čilejší doprava od sedleckého nádraží vjíždí rozšířeným uličním profilem na nové náměstí a odtud zmíněným okruhem se rozdělí po všech čtvrtích města.

Proti některým původním projektům vylučujeme z dopravy zásadně údolí Vrchlice pro její typické přírodní obyvatelné hodnoty. Po zbudování přehradu omezí se i její regulace nejvýše na místní zúžení omáčeného koryta. Zbourání pobřežních zdí a nevhodných staveb vrátí jí charakter a půvab přírodního potoka v celém průtoku městem.

Zbývá ještě vyzvednout a objasnit hlavní urbanistické zásady, na nichž je založeno pořádací schéma nového plánu. Především neopouštíme historický střed města. Jeho kvality historické, kulturní a společenské snažíme se využít i v nových prostorách sídliště. Středem zůstává nadále historický střed. Při výstavbě nových částí dbáme o čistotu typických panoramatických pohledů. Osvoobuzujeme město od podniků, které soustřeďujeme v novém výrobním úseku na Karlově, vhodně situačně a nezávadně klimaticky položeném. Dokončujeme výstavbu novější části města přebudováním pravé strany Stalinovy třídy ryze obytným zastavěním. Zdá se, že zde je jediné místo, které snese zastavění vyššími budovami.⁸⁶ Zahrady a parky kolem bývalých hradeb spojujeme v celistvý zelený pás. Parku pod Vlašským dvorem přiřkli jsme účel reprezentační a společenský, vytváříme nový sportovní a rekreační park u nového koupaliště. Zásobování města (družstvo, tržnice atd.) soustřeďujeme v místě starého cukrovaru. Doplňujeme okrajové zastavění, ponechávající mu charakter zahradního města, vymezili jsme pozemky pro výstavbu škol horního obvodu. Konečně pro budoucí potřebu, po nasycení rozestavěných částí, navrhujeme vzorné sídliště v lese Na Rovinách a pod Kaňkem. Zásobování vodou těchto dvou míst, které se dnes zdají překážkou, bude vyřešeno novým vodovodním systémem z Polabí s vodojemem na Kaňku.

Na konec chtěl bych ještě zdůraznit jednu vlastnost moderního plánu města, bez níž by nebyl dílem živým. Musí být pružný. Vycházejí z poznání potřeb současného stavu, řeší organismus města jen zásadně, v obrysech. Detailní řešení, t. j. na příklad zastavovací způsob jednotlivých bloků, architektura hmot atd., bude vyvoláno teprve konkrétními úkoly a provedeno v možnostech a cítění té které doby, v níž dílo vznikne a již bude nekompromisním výrazem.

Na vzniku plánu podílejí se spoluprací všechny složky veřejné správy a odborných kruhů, jimž výstavba města leží na srdci, a v mnohých otázkách bylo zkoumáno stanovisko zástupců jednotlivých složek obyvatelstva. Jako stálé spolupracovníky našich pracovních schůzek, v nichž byly prodiskutovány a řešeny jednotlivé problémy, jmenuji Ing. arch. Václava Jetela, zástupce plánovacího oddělení ZNV v Praze, Dr. Josefa Šebka, zástupce Státního památkového úřadu a autora úpravy historické části, konzervátora Josefa Vepřka a arch. Antonína Pokorného, přednostu městského stavebního oddělení. Děkuji všem jmenovaným i ostatním, kteří upřímnou spoluprací mi pomáhali i jinak k vytvoření díla přispěli.

---

86 Oprávněnost tohoto názoru a vůbec komponování význačných nových hmot do obrazu města bude možno si ověřit zakreslením do fotografických panoramatických perspektiv, jichž vypracování pro celé město bylo svěřeno arch. Miroslavu Chalupníčkovi z Prahy.

Důlní dílo Bylanka 4 v Kutné Hoře. Báňsko-historický rozbor a interpretace jeho vývoje.

Mining works Bylanka 4 in Kutná Hora: A mining history analysis and interpretation of development

Ondřej Malina, Přemysl Brzák, Petr Zeman

Abstrakt: Dlouhou tradici montánního průzkumu má v Kutné Hoře působení České speleologické společnosti, skupiny 5–05 Trias. Na dole Bylanka 4 má od roku 2004 zásadní význam aktivita Hornického spolku Barbora Kutná Hora, který práce na průzkumu a zajištění této lokality dlouhodobě organizačně, administrativně a finančně zajišťuje.

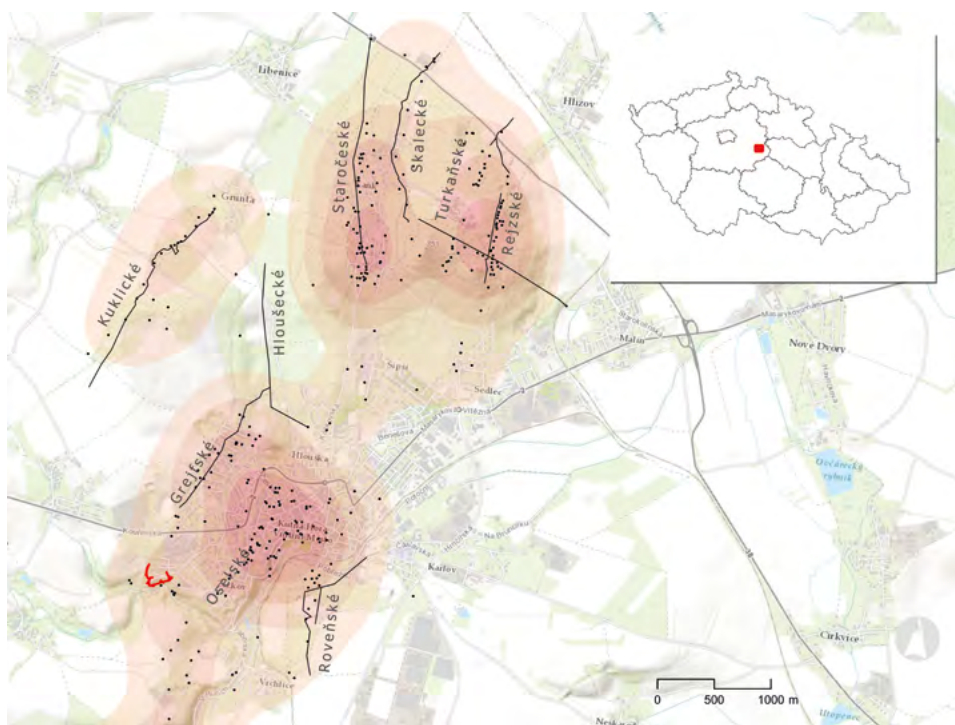
V roce 2016 se podařilo při průzkumu důlního díla Bylanka 4 objevit dobře zachovalý důlní ventilátor, datovaný dendrochronologicky a radiokarbonovými daty do první třetiny 16. století. Pro řešení otázky, jak přesně ventilátor fungoval a jaká byla jeho role v kontextu celého důlního komplexu Bylanka 4, bylo nutné dokončit průzkum, podrobné mapování a báňsko-historické vyhodnocení všech dosud známých prostor. Cílem práce je shrnout nejdůležitější poznatky z dlouhodobého průzkumu důlního díla Bylanka 4 v Kutné Hoře. Na základě podrobného zaměření všech dosud známých prostor, báňsko-historického vyhodnocení a archeologických nálezů se snažíme vyložit postupný vývoj lokality, ukázat nejdůležitější poznatky a z nich pak interpretovat, jak bylo v dole řešeno odvodnění a především větrání, jehož součástí byl i raritní nález pozdně středověkého ručního ventilátoru.

Abstract: The Czech Speleological Society, in particular its group 5–05 Trias, has a long tradition of research into mining engineering in Kutná Hora. In the Bylanka 4 mine, activities of the Mining Association Barbora Kutná Hora have played a key role since 2004. This group is in charge of research as well as securing of this locality in terms of organisation, administration, and financing. In 2016, members of this group have discovered during their investigation of the Bylanka 4 mine a well-preserved mine ventilator, subsequently dated by dendrochronology and radiocarbon dating to the first third of the 16th century. To find out how exactly this ventilator worked and what its function was within the mining complex, it was necessary to complete the mine's exploration and mapping but also conduct research of the history of all the known parts of the complex. The aim of this contribution is to summarise the most important results of the long-term investigation of the Bylanka 4 mine in Kutná Hora. Based on a detailed survey of all the known areas, an evaluation of mining history of the site, and archaeological findings, we are trying to capture the gradual development of the site, present the most important findings, and then interpret how the mine dealt with dewatering and especially air circulation, especially since we know that the rare find of a late medieval manually driven ventilator was part of this system.

Klíčová slova: hornictví, báňsko-historický průzkum, montánní archeologie, Kutná Hora, středověk, raný novověk

Keywords: mining, mining history, mining archaeology, Kutná Hora, Middle Ages, Early Modern Period

Článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

Obr. 1 Lokalizace důlního díla Bylanka 4 (červeně) v rámci kutnohorského revíru. Černé body jsou důlní díla v evidenci České geologické služby – Geofondu, černé čáry vymezují předpokládaný průběh hlavních dědičných štol, světle červeně interpolace výskytu důlních děl. Zdroj: MALINA, Ondřej, podkladová data ČGS-Geofond a World Topo Map (2024).

Úvod

Důlní dílo Bylanka 4 v Kutné Hoře, známé nálezem pozdně středověkého důlního ventilátoru, bylo již částečně publikováno.¹ Teprve nedávno však bylo dokončeno kompletní mapování všech známých prostor celého důlního komplexu. Vznikla tím dobrá příležitost doplnit mapové zaměření dolu u úvahy, jak rozumíme vzniku celého díla a jeho fungování (Obr. 1, 2).

1 MALINA, Ondřej – BRZÁK, Přemysl – UNGER, Jiří, Důlní ventilátor z roku 1521 z Kutné Hory, *Acta rerum naturalium*, 2020, 25, s. 67–77. Důl Bylanka 4 se nachází na jižním okraji Grejfského pásma (Obr. 2). To bylo dobývané nejpозději od počátku 13. století a práce zde s různou mírou intenzity probíhaly až do konce 19. století (KOŘAN, Jan, *Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském*, Praha, 1950, s. 123; BÍLEK, Jaroslav, *Kutnohorské dolování 1. Grejfské žilné pásmo*, Kutná Hora, 2000, s. 6–25). Hlavní rozkvět těžby na pásmu je připisován sklonku 14. a 15. století. V 16. století dosahovala těžba hloubek i kolem 400 metrů a dostala se na své technologické limity, takže již tehdy jsou doloženy první známky zpomalení těžby či opuštění některých partií (BÍLEK, J., *Kutnohorské dolování 1*, c. d., s. 7).

Obr. 2 Lokalizace důlního díla Bylanka 4 (červeně) na mapě J. Hozáka, doplněné digitálním modelem terénního reliéfu z dat leteckého laserového skenování. Zdroj: Podkladová data ČÚZK a ČGS – Geofond.

K významnému nálezu ručního ventilátoru došlo již v roce 2016, stále však představuje nejcennější archeologický a báňsko-historický objev celého dosud známého komplexu. Jeho funkce je zcela nepochybná, co však jisté není a co nás vede k širší úvaze o jeho fungování v rámci důlního provozu, je směr či trasování důlních větrů, které zásadním způsobem souvisí s provozem dolu v době jeho existence.

Zásadním aspektem, který nám umožnil tak velkou část dolu otevřít a popsat, je dlouhodobá kontinuita práce. K nálezům ventilátoru i jeho vyzdvižení z dolu došlo během krátkodobých akcí, protože se nacházel pod trvale zatopeným štolovým horizontem. Samotné technologicky náročné čerpání hloubení vždy vyžaduje časově omezenou akci s instalací vybavení a dostatkem pracovníků. Naproti tomu pozvolné poznávání otevřených nebo postupně čištěných štolových horizontů je záležitostí až extrémně dlouhodobou, realizovanou často s minimem pracovníků. Skládání poznatků z mnoho let trvajících postupu dolem je samo o sobě výzvou.² Na práci se během let podílelo mnoho lidí a některé nálezové situace musely být rozebrány, aby bylo možné postupovat při odstraňování sedimentů dál.

² Práce na dole Bylanka 4 byly zahájeny v roce 2003 prozkoumáním silného vývěru vody u potoka Bylanka. Proto bylo původní jméno dolu Studánka.

V souvislosti s tím, že zmáhací práce se v nejnadějnějším směru do Grejfského pásma zastavily v roce 2017 na původní čelbě nedaleko jámy č. 3 a v horizontálním směru tak již neznáme žádná možná pokračování, nastal čas pro vyhodnocení všech poznatků a úvahu nad celkovým fungováním známého komplexu.

Zásadní role v udržení kontinuity představ o rozsahu a možném fungování dolu připadla průběžnému mapování. Klíčovou roli zde sehrál Ing. Přemysl Brzák, který udržel jednotný způsob měření a dokumentace i pozornost a vůli potřebnou pro zachycení všech přístupných prostor. Zachytil v mapách a popisu i technologické detaily včetně například těch částí výdřevy, které nemohly zůstat kvůli postupu prací na místě.

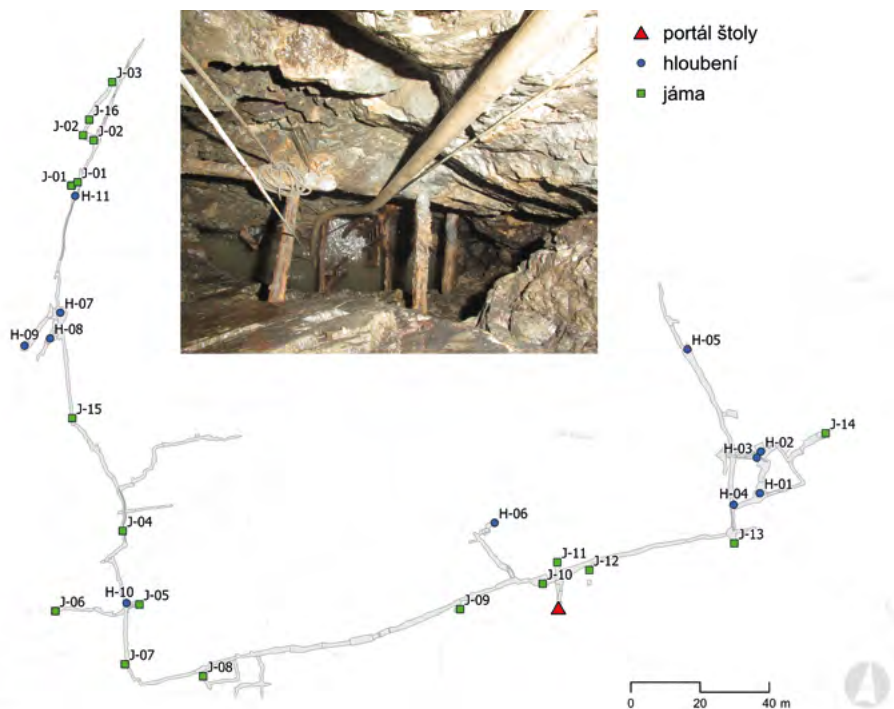
Interpretace vývoje a fungování dolu, kterou zde nabízíme, je nicméně do značné míry kolektivním dílem.³ Nebýt mnoha lidí, kteří ve svém volném čase věnovali energii zmáhání⁴ dolu, nebylo by o čem psát. Předkládaný text tak není dílem jen uvedených spoluautorů, ale v širším kontextu i všech, kteří v dole často celé roky pracovali a přemýšleli o jeho provozu.

Fungování dolu a okruhy interpretace

Průzkum a vyzmáhání velké části důlního komplexu, které probíhalo v letech 2003–2017, postupně odhalilo poměrně rozvětvený systém štol, jam (šachet) a hloubení (Obr. 3). Během let bylo vyčištěno a zdokumentováno přes 700 m chodeb nad stabilní úrovní vody štolového horizontu a dalších cca 60 m chodeb při čerpání zatopených hloubení. Bylo objeveno celkem 16 zasypaných šachet, z toho šest bylo zcela vyzmáháno, dalších pět bylo podejito a zabezpečeno zespoda povalem. Z úrovně štolového patra známe dvě zatopená hloubení s navazujícími prostorami pod hladinou, v obou proběhl průzkum čerpáním.

Velká část dolu je po vyčištění většiny sedimentů a zajištění závalů svislých děl trvale přístupná. Pokud počítáme i krátkodobě vyčerpané části díla, vidíme před sebou důlní dílo jen s minimem dosud neprozkoumaných míst.⁵ Základní údaje pro předkládanou interpretaci vývoje a fungování dolu jsme rozdělili do čtyř tematických celků podle toho, pro co v dole máme jasné doklady. V další části textu se následně pokoušíme zjištěné doklady spojit do syntézy i s využitím hypotéz, které nám nahrazují neznámé součásti fungování dolu.

-
- 3 Klíčovou roli sehrál Hornický spolek Barbora Kutná Hora, držitel oprávnění pro činnost prováděnou hornickým způsobem, který zajistil kromě pracovní síly a financí i potřebná povolení a projekty. Velkou část práce dobrovolníků udělali členové České speleologické společnosti, pobočky 5–05 Trias, podílející se po celou dobu na pracovních akcích. Zmínit je však třeba i řadu kolegů a přátel, kteří pomáhali „neorganizováni“.
  - 4 Zmáháním rozumíme čištění starých důlních děl, rozpínkou většinou vodorovnou dřevěnou rozpěru, počvou pevné dno štoly. Dále v tomto textu často jako synonyma chápeme řadu obrátů, zejména horník/havíř, štola/chodba (horizontální důlní dílo, v případě štoly komunikující s povrchem), jáma/šachta (svislé důlní dílo komunikující s povrchem), část dolu / provozní celek, důl Bylanka 4 / důlní komplex.
  - 5 Nepřístupná zůstává většina svislých částí šachet či komínů, hloubení H11 a H5 mohou teoreticky pokračovat dále do hloubky.

Obr. 3 Lokalizace šachet, hloubení a portálu štoly dolu Bylanka 4. Zaměření P. Brzák a kol., GIS zpracování O. Malina (platí pro obrázky 3–7). V mapě foto hloubení H7. Zdroj: foto A. Novák.

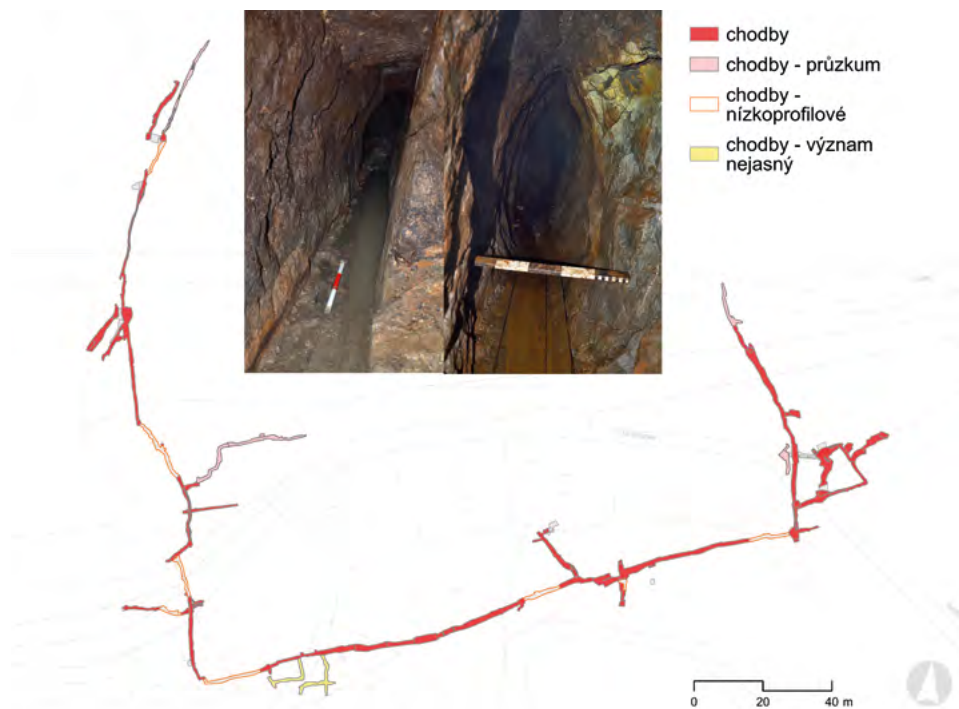
Štolý a jejich profily

Celý komplex, nazývaný dnes Bylanka 4, je převážně horizontálním komunikačním dílem, spojujícím několik míst s vertikálně složitějším vývojem. To nás vede k úvaze, že v nejmladší fázi vývoje došlo k propojení několika dříve samostatně fungujících dolů společnou odvodňovací štolou, na pokud možno nejnižší dostupné niveletě, dané dnem potoka Bylanka.

Bližší pohled na parametry štol však ukazuje složitější situaci. Pokud se podíváme na výšky profilů v celkovém půdorysu (Obr. 4, 5), vidíme značné rozdíly. Profil štol kolísá od výšky cca 60 cm až po místa se stropem ve výšce kolem tří metrů, kde již uvažujeme o přechodu do dobývky.

Část štol tak nepochybně sloužila pouze k odtoku vody a patrně i k větrání, ale již nikoli k fárání havířů nebo dopravě rudy či hlušiny. U většiny míst s vysokým stropem uvažujeme tak, že zde bylo zastiženo nadějnější zrudnění, které stálo za to vytěžít. Snad zde můžeme vidět i souvislost s předpisem povolujícím štolníkům, razičům štol, nárok

Obr. 4 Základní typologie chodeb. V mapě foto chodby s běžným profilem u jámy J15 (vlevo) a krátké průzkumné chodby za jámou J2. Červenobílé měřítko má jednotky 20 cm, černobílé 10 cm a 1 cm. Zdroj: foto O. Malina.

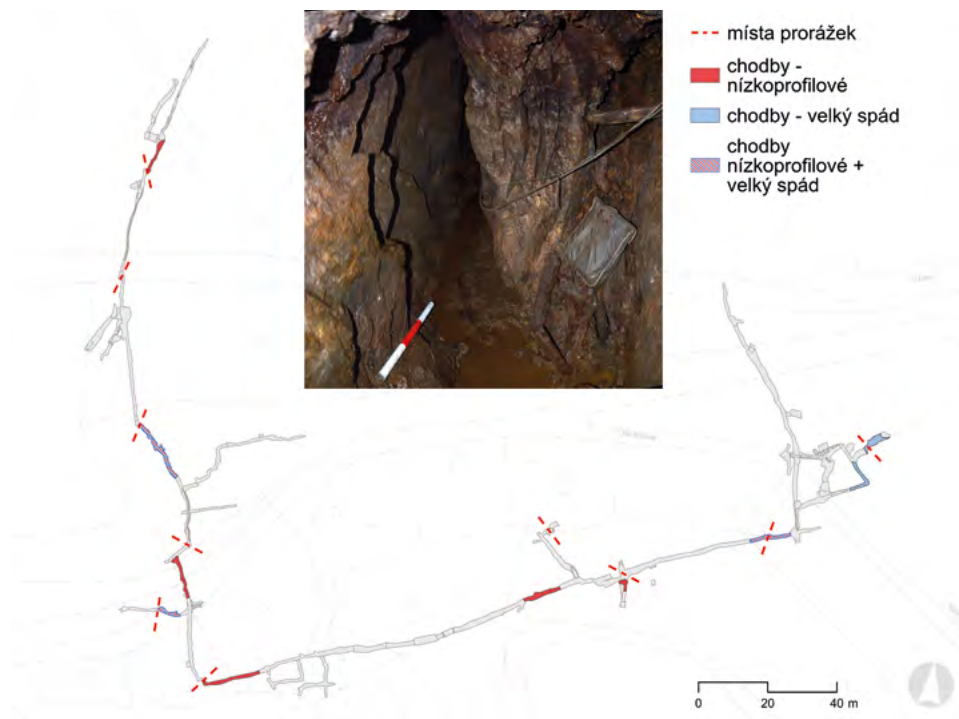
na rudu až tam, kam dosáhnou krackou (resp. hornickou motykou).⁶ Taková situace je však výjimečná a zjištěné štolý můžeme zjednodušeně rozdělit na dopravní s vysokými profily a propojovací pro vodu a větrání s nízkými stropy. Pro místa s nízkým profilem na třech místech dále platí, že je zde i větší spád.

V místech s nízkým profilem štol se ve třech případech vyskytují také stopy po setkání dvou protičeleb – tzv. durchšláků.⁷ Jinými slovy jde o místa, kde se pravděpodobně potkala ražba dvou štol jdoucích proti sobě s cílem propojení, které však obvykle nenavazovalo úplně hladce a v místě setkání vytvořilo různé odskoky boků nebo počvy štolý.

Způsob ražby v odolném kutnohorském krystaliniku má bohužel tu vlastnost, že u něj dominuje odlamování či spíše štípání větších kusů masivu a až na několik výjimek nezanechalo v dole Bylanka 4 paralelní liniové či bodové stopy po práci železným a mlátkem. To nám výrazně komplikuje určení směru ražby, které je na některých jiných dolech, například Jeroným u Čisté, výborně čitelné. Na existenci durchšláků pak musíme usuzovat jen nepřímou, typicky z nepravidelné návaznosti boků chodby.

6 AGRICOLA, Georgius, Jiřího Agricoly dvanáct knih o hornictví a hutnictví, Basilej 1556, český překlad B. Ježek a J. Hummel 1933, s. 69.

7 BÍLEK, J., Kutnohorské dolování 1, c. d., s. 36, 40.

Obr. 5 Štolový horizont důlního komplexu a místa nízkých profilů štol, lokálního nárůstu spádu štol a prorážek (durchšláků). V mapě foto prorážky v chodbě mezi hloubením H7 a jámou J1. Zdroj: foto O. Malina.

Pro zrudnění v kutnohorském krystaliniku je dále typická existence menších žil či odžilků, které mohou mít i odlišný směr, než má jejich nejbližší „mateřská“ žíla. Tato skutečnost je popsána na řadě míst⁸ a v dole Bylanka 4 ji dobře dokládají mírné změny směru chodeb či z nich vycházejících rozrážek. To je další problém, který komplikuje jednoznačné určení míst prorážek. Na některých místech šla ražba štoly od určitého bodu po jiném odžilku s mírně odlišnou orientací. Vznikl tak vlastně jakýsi miniaturní překop s minimální délkou, vedoucí jen k sousednímu odžilku nebo jen slibné puklině.

U štol dolu Bylanka 4 je také dobře vidět, že roli hrála i šířka chodby. Zatím byla zjištěna hned tři místa poblíž čelby, která se ke konci zužují na nepochybně minimální možný šířkový profil. Tyto části chodeb interpretujeme jako čistě průzkumná díla, sledující puklinu nebo žilnou výplň a po jisté vzdálenosti opuštěná jako nerentabilní. Zároveň nám tyto části dobře ilustrují „uskakování“ ražby do boku, které zcela určitě nesouvisí s prorážkami (durchšláky), protože jsou slepé a končí čelbou.

Pokud si do mapy vyneseme průzkumné chodby, místa s nízkými štolovými profily a doplníme je o místa pravděpodobných prorážek, získáme první představu o charakteru členění celého známého díla na menší provozy.

8 Tamtéž, s. 33–36.

Jámy, hloubení a vertikální vývoj důlních prací

Samostatnou kapitolou k interpretaci představují vertikály, respektive jámy (šachty) a hloubení. V celém komplexu bylo zjištěno 16 šachet a 11 hloubení⁹ (Obr. 3). Šest šachet bylo kompletně vyzmáháno.¹⁰ V případě některých šachet platilo, že se jejich zásyp zajistil zespona výztuží, a známe tak jen jejich spodní část bezprostředně navazující na štolu, a to leckde jen částečně.

Štolový horizont propojil několik míst, kde těžba postupovala do hloubky, do nižších důlních etáží. Zpravidla se tak dělo více či méně pravidelným hloubením, zhruba v obrysu 1,5 x 2,5 metru. Hloubení byla čerpána a případně částečně zbavena sedimentů v pěti případech (H1, H2, H3, H7/8 a H9).¹¹ V těchto případech navazují na hloubení další důlní patra. Ta nám alespoň do jisté míry ukazují na důležitější místa důlního komplexu (Obr. 6).

V prvním případě, kde jsou další patra, jde o krátkou chodbu těsně na rozhraní křídového nadloží a kutnohorského krystalinika, zastiženou mezi jámou J2 a dnešní jámou J3 (Obr. 6, P1). Dopravně vycházela z této krátké chodby i další dnes zaslepená jáma č. 16. Celou chodbu interpretujeme buď jako průzkumné dílo ověřující průběh žíly přímo pod křídovým nadložím, nebo jako možnou součást větrání, kdy bylo z nějakého důvodu vhodné odvést důlní větry poblíž ústí jámy mimo těžné a lezné oddělení jámy J2. Pak by tento větrný tah vystupoval jámou J16.¹² V jámě J2 nebyly zjištěny doklady větrného oddělení, nicméně při její patě těsně nad stropem chodby štolového horizontu je jakási zvláštní plochá kapsa, která se u jiných zmaňaných šachet nevyskytuje. Pokud si zde představíme ohniště, pak jeho hoření mohlo produkováním horkého vzduchu výrazně prospět větrnému tahu v jámě.¹³

Druhé místo s hloubením navazujícím na štolový horizont (Obr. 6, P2) je nejvýznamnější částí celého dolu Bylanka 4. Právě zde byl nalezen důlní ventilátor

---

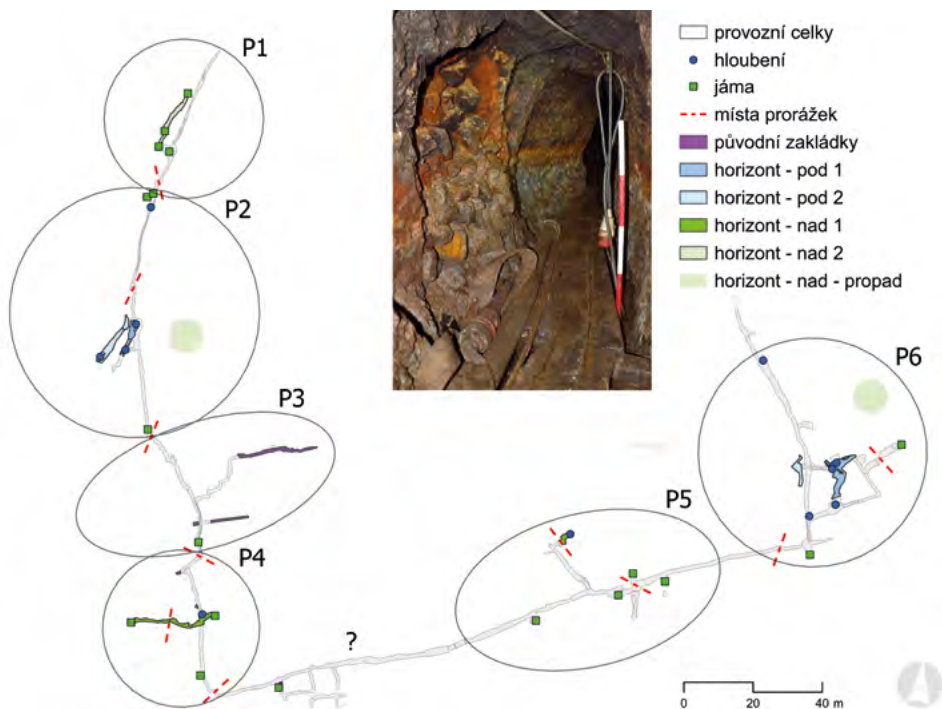
9 Hloubení a komíny jsou řazeny do stejné kategorie, protože směr ražby je těžko identifikovatelný, jako hloubení tedy myslíme jakoukoliv vertikálu, která neústí na povrch. Dále nebylo možné přesně rozlišit jámy používané jen pro větrání o malém profilu od šachet, kde bylo možné alespoň částečně těžít, zejména u jam podejitých – jejichž přesný profil známe jen přímo u stropu štol. Během mnoha let vývoje dokumentace na lokalitě Bylanka 4 také došlo ke změně číslování vertikál. Starší publikované práce tak například označují hloubení s větrákem jako H1, dnes používáme označení H7.

10 J1, J2, J3, J9, J10, J16.

11 Hloubení H1 a H3 byla vyčerpána kompletně. Z hloubení H7 pod ventilátorem bylo vytaženo i velké množství spadané výdřevy, která byla uložena v místě rozebraného ventilátoru. Je to tak jakási nová deponie, kde výdřeva netrpí vysycháním, protože je těsně pod trvale zaplaveným horizontem. Hloubení H2 se nepodařilo dočerpávat kvůli technologickým a personálním limitům.

12 Větrný tah by vystupoval jámou v zimním období, v letním by jáma byla vtažná.

13 Směr větrného tahu je zde podstatný v souvislosti s ventilátorem a bude ještě diskutován dále. Pokud by však k větrání sloužil celý profil jámy, dávala by na druhou stranu smysl přípoверхová odbočka do strany k jámě J16 jen tehdy, pokud by jáma J2 zároveň sloužila k přístupu do dolu. I pokud si představíme vývoj ve dvou fázích (1. fáze s později odstraněným větracím oddělením a odbočkou krátkou chodbou), je tato hypotéza poměrně komplikovaná a zůstává tak spíše jedním z dohadů o možné funkci celé jámy. Vznik krátké jámy J16 mohl souviset i s právními důvody nutnosti otevřít svěřené dolové pole minimálně třemi jámami.

Obr. 6 Vertikální vývoj důlního komplexu, lokalizace propadů a zakládek a interpretace rozsahu původních provozních celků. V mapě foto zakládky v provozním celku P3. Zdroj: foto O. Malina.

a v hloubení pod ním byla v hloubce cca 17 metrů zastižena odbočující chodba. V té se po cca 9 metrech, v místě rozšíření do menší komory, nachází další hloubení (H9) se stojkami hašplu,¹⁴ klesající do zatím neznámých prostor. Čerpání v roce 2023 naznačilo, že se zde již v hloubce cca 5 metrů hloubení rozšiřuje, pravděpodobně do přímo navazující dobývky. Hloubení bylo při nálezů kompletně vystrojeno rozpínkami, žebříky a fošami separovaným větracím oddělením. To v komoře nad hašplem navazovalo na větrací patro a dále na větrací oddělení stoupající hloubením H7 přímo k ventilátoru. Je tedy možné bezpečně říci, že větrný tah z ventilátoru byl směřován hloubením H7 dolů, dále spojovací chodbou a pak opět dolů hloubením H9. V této části dolu máme tedy jasné doklady postupu prací do hloubky systémem schodovitě navazujících hloubení, dobře známé z historických báňských map nebo sousedních lokalit, například tzv. Blátivky. Unikátně se zde dochovaly doklady větracích oddělení v obou hloubeních, ale i v navazující/spojovací chodbě a komoře nad spodním hloubením H9.

I třetí místo s vertikálním vývojem (Obr. 6, P4) tvoří kombinace hloubení a krátké chodby. Nachází se mezi jámami J5 a J6. Ty spojuje chodba místy přecházející do dobývky, orientovaná kolmo na průběh o cca 3 metry níže ležící stoly. Jáma J5 je pro nás

14 Hašpl znamenal v hornické terminologii vrátek, rumpál.

zajímavá tím, že je spojena jak se štolovým horizontem, tak i s horní příčnou chodbou. Štolový horizont je od jámy J5 oddělen nízkým prahem tak, aby voda ze štoly netekla do jámy J5. Vztah této jámy ke štolovému horizontu není kvůli její excentrické poloze jasný, jáma může být nejmladší částí celého komplexu, ale také tvořit jádro jednoho z menších a k hlavní štole dodatečně připojených provozů.

Místo kolem hloubení/komína H6 (Obr. 6, P5) představuje jeden z dokladů, že nad námi poznaným štolovým horizontem jsou i zatím neznámá patra. Ukazuje to i předchozí situace P4, ale hloubení H6 je shora zavaleno čistým balvanitým materiálem bez povrchových příměsí. To lze těžko interpretovat jinak než jako doklad samostatného vyššího patra, i když ležícího mělce pod povrchem, snad na rozhraní nadloží a krystalinika, stejně jako krátká chodba k jámě J16. Na mapě J. Hozáka¹⁵ je v těchto místech zanesen důl Sedlák (Obr. 2), mohlo by se tedy jednat právě o něj a je tak z celého komplexu zároveň jediným dolem, u kterého pravděpodobně známe jeho jméno.

Posledním složitějším místem komplexu a zároveň místem, kde proběhly první průzkumy hloubení jejich vyčerpáním, je situace v pravé větvi dolu za jámou J13 (Obr. 6, P6). Byla zde postupně čerpána tři hloubení, H1 na štolovém horizontu a z něj na dalším nižším patře vycházející dvě hloubení H2 a H3. Hloubení H3 bylo vyčerpáno kompletně, z jeho dna odbočovaly jen krátké navazující dobývky, pravděpodobně pouze průzkumné. Ve všech třech hloubeních byla dochována výdřeva, nalezeny byly i původní deponie dřev, většinou složené ve slepých odbočkách.

Součástí vertikálního vývoje důlních prací jsou i dva evidované propady na povrchu na p. č. 3906/1 a p. č. 4507/1, k nimž došlo v nedávné době. Jejich návaznost na podzemí je nejasná, materiál zřejmě poklesl do tehdy ještě volných prostor, které neznáme. Pro nás je však důležité to, že i zde můžeme předpokládat ještě další nám neznámá patra či paralelní chodby. Existenci vyššího patra naznačuje i poměrně silný přítok vody z jámy J7, který nemá obdobu v celém známém komplexu.

Po vynesení míst šachet do půdorysu se bohužel nepodařilo zjistit nějaké pravidelné rozmístění, které by naznačovalo odezvu na dobové předpisy požadující otvírání dolových polí určitým počtem jam. Snad je to způsobeno tím, že tyto předepsané jámy se dostávaly pouze na úroveň krystalinika a níže, na náš popisovaný štolový horizont, pokračovaly jen ty z nich, které byly v kontaktu s nadějnými žilnými výplněmi, nebo dokonce zrudněním.

Vysokou prospekční intenzitu při povrchu – při průchodu křídovým nadložím – jasně naznačují výzkumy F. Velímského¹⁶ a v našem případě s omezeními terénními povrchovými zásahy i dvojice jam těsně vedle sebe. Máme je doložené u jam J1 i J2, v obou případech navazovala na využitě ústí i cca 3 m daleko ležící další obdélná či oválná díra v křídové desce, která však nepokračovala do hloubky. Stará, cca 9 metrů mělká prospekční jáma s výklenkem u dna se nacházela i v místě dnešní jámy J13.

---

15 HOZÁK, Jan, Montan-geologische Karte des Kuttenberger Erzrevieres, sign. MA-B/0393, 19. století, ČGS Geofond Praha (Obr. 2).

16 VELÍMSKÝ, Filip, Zaniklý těžební areál U Všech svatých na Horách Kutných, Acta rerum naturalium, 2012, 12, s. 203–210.

Z topografie známých jam se nicméně zdá, že vytvářejí tři shluky, v okolí situací výše označených jako P1 (čtyři jámy), P4 (tři jámy) a poblíž dnešního portálu štol, mezi jámami J9 a J12. Ty by snad mohly představovat tři starší ohniska těžby, později propojená jednou štolou. To by mohlo do jisté míry vysvětlovat i osamělou jámu J15, kterou dáváme do souvislosti se spíše mladší či nejmladší provozní fází s ventilátorem a dobýváním v pod ním ležících hloubeních.

(Poslední) fáze původního provozu, nálezový stav dolu a dochovaná výdřeva

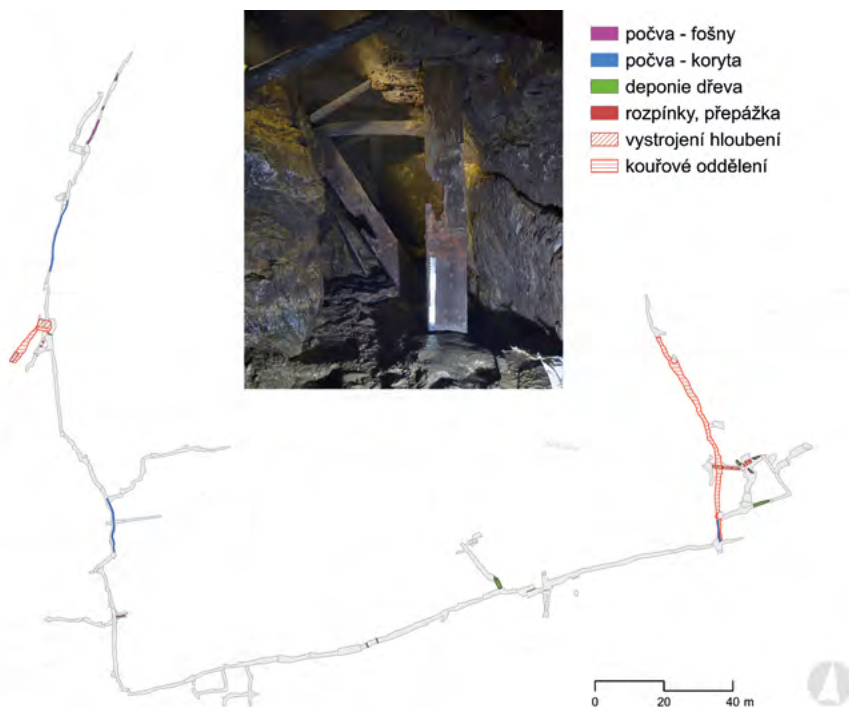
Pro větší stará důlní díla je zpravidla typické, že se v nich odehrála víc než jedna fáze těžby. Poslední etapy také obvykle proběhly jen v části dolu a z hlediska celkového provozu bývaly spíše průzkumem nebo paběrkováním zbytkových partií. Nálezový stav dolu v době jeho zmáhání tak může odpovídat především poslední fázi těžby, která navíc může být vzhledem k předchozím hlavním etapám jeho provozu značně odlišná.

Tyto vlastnosti představují první problém rekonstrukce provozu dolu v době (v dobách) jeho fungování. Druhou komplikací je samotný charakter ražby v kutnohorském krystaliniku, který zanechává jen velmi málo detailních stop, ve srovnání s historickým dobýváním v žulách či jiných horninách, například u cínových dolů Jeroným u Čisté, Mauritius a řady dalších.¹⁷ Směr ražby štol, tak důležitý pro rekonstrukci postupného spojování vícero oddělených dolů do jednoho celku, se tak musí rekonstruovat z celkové morfologie štol a dalších ne vždy dobře srozumitelných detailů. O to více je nutné vzít v úvahu celý komplex.

Velmi důležité jsou doklady vystrojení dolu, které nám mohou do jisté míry nahradit i absenci povrchových stop ražby na stěnách chodeb. Z hlediska dochování výdřevy v dole Bylanka 4 obecně existují tři hlavní situace. První z nich představuje štolový horizont, na mnoha místech vyplněný závaly ze zasypaných šachet a jejich rozplavo-

---

17 Tento fakt lze na dole Bylanka 4 dobře ilustrovat jedinou dosud zjištěnou hornickou značkou, křížkem, mezi šachtami J1 a hloubením H7. První hypotéza vysvětlující jeho existenci vychází z existence bylanského vodovodu, který již od pozdního středověku (ŠTROBLOVÁ, Helena – ALTOVÁ, Blanka – HOJDA, Zdeněk – VALENTOVÁ, Jarmila – LIPSKÝ, Zdeněk – BISINGEROVÁ, Marie – NOVÁK, Pavel – ŠTROBL, Karel – POSPÍŠIL, Aleš, Kutná Hora, Praha 2000, s. 371) přiváděl vodu od bylanského akvaduktu do města. Je možné, že trasa vodovodu byla vzata v potaz při vyměřování dolových měř na povrchu, respektive při hornické činnosti v rámci těchto měř, v době dolování v prostoru hloubení H7 a H9, která máme datované ventilátorem do první třetiny 16. století. I když je třeba uvést, že prospekte mělkými šachticemi zde probíhala již před existencí vodovodu. Křížek se ve štole nachází cca 8–10 metrů před jeho průběhem a mohl by tak být podzemním průmětem povrchové hranice důlního pole včetně určitého ochranného pásu kolem vodovodní trubky. Obdobné místo v pravé větvi dolu má bohužel na povrchu štol silnou vrstvu sintrů, které případnou obdobnou značku překrývají. Název „V trúbách“ pro nejjižnější skupinu dolů Grejfského pásma je doložen již koncem 15. století (BARTOŠ, Martin, Památky Kutnohorska. Nemovitě kulturní památky okresu Kutná Hora, Kutná Hora 1998, s. 59; VESELSKÝ, Petr, Miloslav, Královské horní město Hora Kutná. Úplný děje- a místopis. Díl 1. Od počátku města až do roku 1424. Díl 2. Od roku 1424 až do roku 1500. Díl 3. Děje od roku 1501 až do roku 1600, Kutná Hora 1867/2008, s. 101, 102). Druhou možností je to, že křížek je jen běžný měřický bod, respektive bod trvale fixovaný. Není však jasné, proč je v dole jediný, s výjimkou zadní části pravé větve, kde jeho existence nemusí být díky sintrovým povlakům patrná.

Obr. 7 Nálezy dřevěného vystrojení v dole. V mapě foto stojek vrátku v hloubení H9. Zdroj: foto O. Malina.

váním a kolísáním výšky zadržené vody. Druhý typ situací jsou hloubení v blízkosti zasutých šachet, do kterých se rovněž dostal zásypový materiál a vytvořil zde poměrně kompaktní sediment. Třetí typ představují volná hloubení bez sedimentů, dlouhodobě a stabilně zaplněná jen vodou. Právě poslední typ nabízí k poznání fungování dolu zdaleka nejvíce informací. Jde především o dochované dřevěné vystrojení – rozpínky napříč hloubením, dřevěné obložení usnadňující dopravu materiálů v šikmém profilu a pozůstatky či absence stop větracích oddělení (Obr. 7). Ve dvou případech se v horní části hloubení (H1, H9) dochovaly i stojky důlního vrátku – hašplu, tj. jasný doklad dopravy, ať už rudniny, hlušiny či vody. V jednom z takových volných hloubení se dochoval i již zmíněný důlní ventilátor.

Vraťme se však k samotnému štolovému horizontu, který tvoří většinu prostor dolu. Situaci jeho poznání komplikovaly zásypy šachet a sedimentem zanesené chodby, často na plný profil, jejichž odstraňování kopáním nebo rozplavením proudem vody zmenšovalo šance na úplné porozumění nálezové situaci a tím i poslední podobě, ve které byl důl provozován. Protože však byly tyto výplně odstraňovány ručně, byla možnost zjistit například přítomnost původní v ýdřevy in situ. Typicky jde o fošny usazené na počvě štolý nebo dlabaná dřevěná koryta. Dochovaná štolová v ýdřeva v podobě podlahových fošen ukazuje na alespoň občasný pohyb horníků, korytka

pak dokládají odvodňovací funkci zejména v kontaktu štoly a hloubení, kde bylo cílem jejich instalace zabránit stékání vody do hloubení, kde se pracovalo.

Poslední způsob, jak rekonstruovat výdřevu v dole, jsou tesané kapsy ve stěnách chodeb a hloubení, většinou po později zaniklých rozpínkách. Zásadní roli mají jako doklady větracích pater či přepážek. Tesané kapsy jsou obdélné či oválné a důležitou informaci nesou zejména tam, kde tvoří linie.

Koncentrace původní výdřevy se v dole Bylanka 4 na štolovém horizontu nacházely na několika místech. V úzké chodbě za jámou J2 severním směrem k čelbě se nacházely dřevěné fošny v původní poloze na počvě, v délce cca 5 metrů. Ukazují, že i pro pohyb v úzké průzkumné chodbě měly svůj význam. Několik fošen za sebou tvořilo podlahu štoly také pod jámou J4, která velmi pravděpodobně komunikovala s povrchem, a i zde tedy usnadňovaly provoz ve štole. Krátká fošna byla nalezena i ve spojení k jámě J5. Fošny tvořily značnou část výdřevy v hloubeních H1, H2 a H3, kde usnadňovaly dopravu materiálu v šikmém profilu hloubení, kde břemeno muselo být smýkáno po povrchu, a tudíž bylo třeba, aby byl maximálně hladký.

Druhým typem výdřevy na počvě jsou dlabaná koryta. Zjištěna byla pod jámou J1, kde vedla vodu tekoucí štolou kolem hloubení H11. A dále mezi jámou J13 a hloubením H4, kde je jejich účel nejasný. Dřevěná koryta mohla být nahrazena žlábkem tesaným do skály, který vedl vodu kolem hloubení tak, aby netekla dolů. Vidíme to zřetelně u hloubení H5 a ještě lépe u hloubení H7, kde je na žlábků i malá nádržka, snad určená pro praní vzorků rudy. Je možné, že krom vedení vody kolem hloubení nahrazovala dřevěná koryta fošny na počvě. Pokud byla voda vedena korýtkem, mohla zůstat počva suchá a nemuselo být nutné jí vystrojit fošnovou podlahou. Dřevěná koryta ani fošny bohužel nenabízejí jednoduchou interpretaci své existence platnou pro celý důl. Snad je to tím, že v posledních fázích provozu většina výdřevy na počvě zanikla a zůstalo jen do jisté míry náhodně dochované torzo.

Zánik koryt mohl způsobit i nejasnou interpretaci provozu hloubení H1. Zde nevidíme ve skále vysekaný obvodový žlábek jako u hloubení H5 či H7. Voda od poměrně velké jámy J14 musela vzhledem ke spádu téci přímo do něj a z toho můžeme usuzovat, že již bylo ve fázi připojení jámy J14 opuštěné, a tak to problém nebyl. Možné však je i to, že se zde z nějakého důvodu nedochovala dřevěná koryta převádějící vodu kolem hloubení, jaká byla nalezena u hloubení H11.

Významnou roli mají v dole Bylanka 4 doklady větrání. Jde jednak o raritní nález samotného ručního ventilátoru, dále pak o doklady existence větracího oddělení, které je možné dobře vysledovat až do následujícího níže ležícího hloubení H9. Přestože během čerpání došlo k samovolné destrukci části výdřevy, část dělících fošen zůstala na rozpínkách a leckde jsou patrné i stopy jílového utěsnění mezi fošnami a bokem hloubení.

Zbylé části dolu jsou však na doklady větracích oddělení velmi skoupé. Výjimkou je část chodby mezi hloubeními H4 a H5. Na boku chodby jsou i přes silné sintrové náteky vidět horizontální lemy, které se zde vytvořily ještě v době existence stropu chodby sníženého přítomností větracího „patra“.

Třetím typem detailů, který vypovídá o provozním postupu, jsou zakládky a zaslepené jámy (Obr. 6). V dole Bylanka 4 bylo nalezeno několik míst, která byla ještě v minulosti zaplněna hlušinou, či celé odbočky zaslepené vyskládanou suchou zdí z hlušínového materiálu. Pravděpodobně proto, že byla opuštěna jako neperspektivní. Zajímavé je, že zakládky se nachází v určité koncentraci kolem jámy J4, kterou chápeme jako jádro provozního celku P3 (Obr. 6).

V jednom případě byla opuštěná a zasypaná jáma (J2) starými havíři znovu podejita nebo byl možná zajištěn průchod pod ní výdřevou ještě před zasypaním. Pravděpodobně k tomu došlo v některé z nejmladších fází v souvislosti s ražbou úzké průzkumné chodby severním směrem, kdy již nebyla potřeba a vytěžený materiál musel jít na povrch pravděpodobně jámou J1.

Archeologie

Archeologie v důlním prostředí je poměrně náročná a specifická disciplína.¹⁸ Hlavním důvodem komplikací jsou velké kubatury závalů s minimem archeologických nálezů a obtížná dokumentace. Na dole Bylanka 4 se přidává i problematický archeologický kontext na štolovém horizontu, dotčený dlouhodobým pohybem rozplavovaných sedimentů na různou vzdálenost. I z hlediska archeologie jsou klíčová volná hloubení bez závalů, kde je kromě dochované výdřevy i vysoká šance na zachycení archeologických nálezů v jejich spodní části. Během let 2022 a 2023 došlo k čerpání na dně hloubení H7 pod ventilátorem, kde se během sítování podařilo nalézt i mnoho drobných organických nálezů, které byly díky uložení ve vodě výborně dochované.¹⁹

Klíčovou rolí archeologie je datování. V případě nálezů ventilátoru, datovaného na základě radiokarbonových dat i dendrochronologie do první třetiny 16. století, už byly výsledky publikovány.²⁰ V dole Bylanka 4 se nicméně podařilo najít i keramiku (Obr. 8). Zlomky pravděpodobně běžné kuchyňské keramiky byly nalezeny na několika místech, keramické kahánky známe dva. Poměrně raritní je i nález celého džbánu v malé dobývce za odbočkou k jámě J14.

Chronologie nalezené keramiky odpovídá datování do přelomu 15. a 16. století (zejména džbánků), část zlomků může být o něco starší. Z chronologického hlediska se tak zdá, že i prostřednictvím nálezů keramiky vidíme především poslední fázi provozu, odpovídající datování ventilátoru.

---

18 MALINA, Ondřej, Památkový underground. Historická podzemní důlní díla, možnosti poznání a ochrany jejich hodnot, Zprávy památkové péče, 2016, 76, 2, s. 617–626; MALINA, O. – BRZÁK, P. – UNGER, J., Důlní ventilátor, c. d., s. 67–77.

19 Šlo o drobné kosti, mech, odřezky kůže, kousky dřevěného soustruženého zboží (misky?), skořápky či pecky. Nálezy jsou v nyní (říjen 2024) předmětem dalšího vyhodnocení. Čištění spodní části hloubení H7 by mělo dále pokračovat včetně sítování.

20 MALINA, O. – BRZÁK, P. – UNGER, J., Důlní ventilátor, c. d., s. 75–77.

Obr. 8 Archeologické nálezy v dole. Kostí a mech z hloubení H7, džbánec s vnitřní glazurou z pravé větve dolu a dva keramické hornické kahany z blízkosti hloubení H7 a jámy J2. Zdroj: foto a grafická úprava O. Malina.

Rekonstrukce důlních provozů a chronologie

V úvodu bylo zmíněno, že důl Bylanka 4 považujeme za komplex starších provozů propojených v mladším období do jednoho celku společnou odvodňovací štolou. Jak se tato teorie jeví nyní ve světle výše uvedených čtyř typů nálezů či pozorování?

Koncentrace jam a hloubení nám do jisté míry naznačují místa provozně významnější (Obr. 3). Pokud bylo někde zaraženo hloubení a ražba neskončila v mělké hloubce jako u hloubení H5, muselo být takové místo alespoň do jisté míry perspektivní. Na úrovni štolového horizontu již nepředpokládáme přítomnost desítek prospekčních šachtic, jaké vidíme na povrchu po provedení plošných skrývek. Druhým důležitým indikátorem hranic původních a později propojených dolů jsou místa štolý s větším spádem a s doklady či indiciemi prorážek („durchšláků“, Obr. 5).

Domníváme se, že původní či starší provozy nám naznačují i místa s dalšími etážemi mimo štolový horizont v podobě pater navazujících na hloubení nebo dalších úrovní chodeb (třetí indikátor, Obr. 6). Pokud dáme do jedné mapy všechny tyto doklady, vidíme obraz dolu vzniklého pravděpodobným spojením pěti až šesti oddělených provozů. Každý z nich má však poněkud odlišný charakter.

Ve střední části (Obr. 6, P5) je nápadná koncentrace mělkých jam. Vzhledem k několika možnostem vzniku jde o část dolu, které rozumíme nejméně, zejména v okolí pravouhle lomených chodeb u jámy J8.²¹ Tato partie celého důlního komplexu je nejvíce ovlivněna situací blízko povrchu, například v jednom místě štola prochází velmi nestabilní výplní starší geologické poruchy či erozní rýhy, která musela být vždy zajištěna výztuží. V této části se také nachází i větší komora s fošnami vymezeným soklem, snad jakási primitivní podzemní kavna, která mohla být vstupním místem později propojeného dolového komplexu.²²

Chodby ve vyšších patrech a koncentrace jam naznačují dva další původně pravděpodobně samostatné provozy P1 a P4. Mezi nimi leží kdysi patrně samostatný důl P3 s jedinou jámou J4. Interpretujeme ho jako čistě průzkumný, který nikde nenarazil na dobytelné partie (Obr. 6, P3). Právě zde se našlo nejvíce zakládek, snad v souvislosti s tím, že absence rudy „nezaplatila“ vyvážení hlušiny na povrch.

V pravé větvi dolu vidíme spíše jen jeden důlní komplex P6. Může přímo sousedit s dalším provozem, ke kterému by patřila jáma J14 a nedaleký propad povrchu, indikující další podzemní prostory. Pokud byl důlní provoz P6 rentabilní, musely se jeho těžitelné partie nacházet dole v hloubení H2.

Za nejmladší část komplexu dolu Bylanka 4 považujeme provoz P2 s ventilátorem. Vedou nás k tomu dvě nutné technologické podmínky umožňující důlní provoz – odvodnění a větrání – a jejich zákonitosti.

Větrání a odvodnění jako základ rekonstrukce důlního provozu

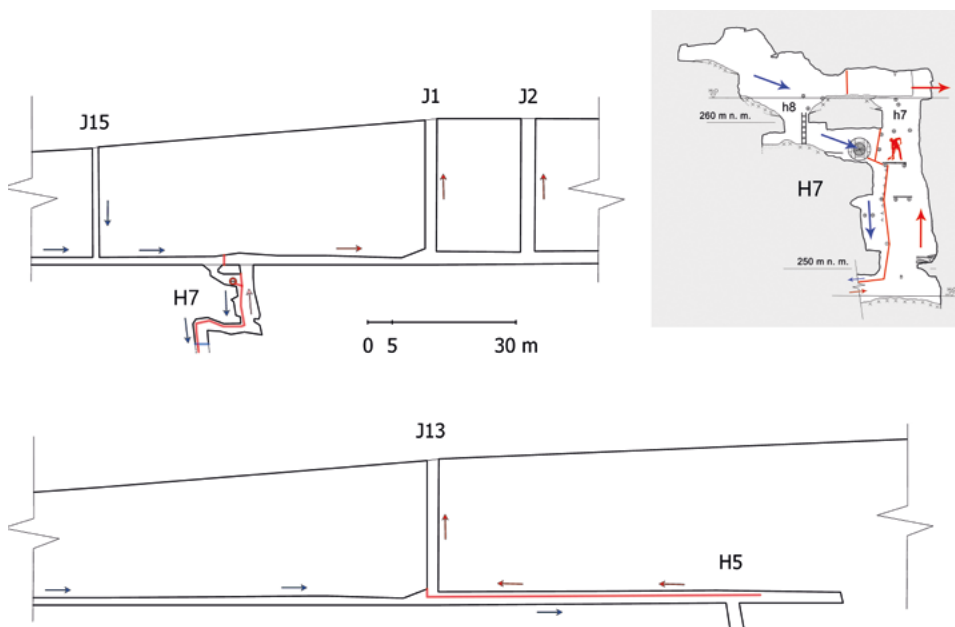
Samotné odvodnění je z hlediska gravitace vlastně jednoduché, navíc části dolů mohly být čerpané lokálně a ručně. Jak již bylo řečeno, celý komplex dolu Bylanka 4 je ve svém nálezovém stavu převážně odvodňovacím dílem. Jeho smysl musel spočívat v tom, že alespoň některé z dílčích důlních provozů musely být chápány jako dost perspektivní na to, aby zdůvodnily propojení štolou. Tyto nadějně práce se pravděpodobně odehrávaly nebo měly odehrát pod štolovým horizontem, což nám ukazuje pozice ventilátoru právě zde. A pod ventilátorem vidíme i největší množství důlní výstroje, a tedy pravděpodobně i největší snahu o postup dolů do hlubších pater.

Je nepravděpodobné, že v době provozu ventilátoru bylo odvodnění provozního celku P2 nebo P1 a P2 řešeno ručním čerpáním jámou J5 o poměrně malém profilu a bez jámové jímky. Je mnohem pravděpodobnější, že voda z chodby před a za ventilátorem vytékala již samospádem celým dnes známým štolovým horizontem. Pokud

---

21 Jednou z hypotéz je vznik jedné z pravouhlých odboček štoly v souvislosti s provozem dnes zaniklého mlýna, ležícího v těsné blízkosti jámy J8. Odtok vody z lednice do štoly a její návrat do potoka v místě dnešního ústí štoly mohl zvýšit rozdíl výšek a tím i energetickou účinnost mlýna. Na mapě stabilního katastru je však lednice na odvrácené straně mlýna a nemáme ani jiné doklady, které by tuto hypotézu dále podpořily. Z hornického hlediska však obě pravouhlé odbočky smysl nedávají.

22 Za současným štolovým portálem u potoka Bylanka byly velmi nízké profily, které v podstatě umožňovaly jen výtok vody či větrání, nikoli fárání havířů.

Obr. 9 Větrací schéma provozních celků P6 (dole) a P1+P2 a okolí hloubení H7. Vpravo nahoře detail hloubení H7 s ventilátorem a s předpokládaným směrem proudění větrů. Modré šipky značí čerstvý vzduch.
Zdroj: P. Brzák – O. Malina (2024).

tudy odtékala voda, nabízí se i využití štolý k větrání.²³ Přesněji řečeno k vtažnému čerstvému větrnému tahu od jejího ústí k ventilátoru a z něj směrem dolů větrným oddělením do hloubení H9. Ze spodních, dnes neznámých partií se použitý vzduch vracel těžním/lezným oddělením hloubení H9 a pak H7 a odtud pokračoval štolou směrem k jámám J1 nebo J2 (Obr. 9). Podstatné je, že na úrovni štolového horizontu nad ventilátorem byly nalezeny otisky (záseky) po pravděpodobné větrné přepážce přehrazující štolu a dále, že směr větru jdoucí skrz ventilátor musel být v létě i v zimě stejný. U radiálního ventilátoru by opačný směr rotace nefungoval.

V zimním období šel větrný tah přirozeně dovnitř štolou a za ventilátorem ven nahoru jámou, jejíž ústí leželo asi o 30 metrů výše než portál štolý. V letním období by přirozený tah šel obráceně, ale to by byl, z hlediska pozice ventilátoru, problém. Nabízí se tedy několik možných řešení. První z nich je vstup čerstvých větrů jámou J5, pak jejich vedení štolou k ventilátoru a odcházejících větrů z hloubení H7 ven jámou

²³ Větrání důlního provozu P2 mohlo být reálné i bez připojení ke štolovému horizontu, tedy jako větrání samostatné jednotky P2. Mohlo by totiž v takovém případě teoreticky, jako další indicie krom již uvedených, zdůvodnit existenci ventilátoru. Ten by v takovém případě překonával nevýhodu stejné nadmořské výšky vtažného i výdušného otvoru z podzemí (resp. ohlubně jámy na povrchu). Tuto hypotézu ale považujeme za spíše méně pravděpodobnou.

J1 anebo J2. Pokud si nad jámou J16 představíme ještě jedno pomocné větrací zařízení na povrchu, bylo pravděpodobně možné získat větrný tah i v letním období při stejné povrchové nadmořské výšce vstupu i výstupu větrání. Další možnost indikuje jakási kapsa při dně jámy J2. Ta může být jen zbytkem dodatečné prorážky do jámy z níže ležící štol, ale může představovat i místo pro rozdělení ohně, který by v letním období otočil tah v jámě směrem zdola nahoru a pomohl tak provozu ventilátoru. Dvě jámy jdoucí na den, J1 a J2, jsou svou blízkostí pravděpodobným dokladem provozních proměn. Tím spíše když víme, že druhá z nich (J2) představuje jediný doklad jámy zaslepené ještě v průběhu důlních prací.

Z výše uvedených úvah vyplývá, že odvodnění důlního provozu P2 s ventilátorem by těžko fungovalo, kdyby byl samostatnou jednotkou. Proto jej tedy na dole Bylanka 4 považujeme za jednu z nejmladších fází, ne-li tu poslední. Mladší by mohla být jediné část za druhotně zasypanou jámou J2, kde byly možná poslední naděje celého důlního komplexu vkládány do úzké průzkumné chodby směrem do Grejfského pásma.

Situace s větráním je však nejasná, jak ukazuje prokazatelná existence větracího patra v pravé větvi. Má zde logiku jako větrání pracoviště při čelbě úzké průzkumné chodby jdoucí severním směrem za hloubením H5.²⁴ Proč ale něco obdobného nevidíme u slepých chodeb za jámou J2 nebo v „průzkumném“ provozním celku P3? A proč nevidíme doklady větracího oddělení u hloubení H1 nebo H3?²⁵

Závěr

Důl Bylanka 4 je poměrně komplikovanou ukázkou toho, s čím můžeme počítat v historických dolech středověku a raného novověku, které během své existence „stihly“ složitější vývoj. Interpretace jejich provozu a chronologie je poměrně obtížná a klíčovou roli vidíme ve čtyřech hlavních okruzích informací, které v obdobných dolech potkáváme. V lokalizaci a charakteru částí štol či chodeb a vertikál, v dokladech vystrojení dolu, v možnosti rozlišit chronologicky odlišné provozní fáze (starší vs. mladší, resp. tu poslední) a v absolutním datování, které je obvykle možné jen pomocí archeologie.

Teprve rozložení všech pozorování do určitých skupin a jejich následné spojení do určitých, jasně vymezených interpretací nám umožňuje překonat torzální dochování informací a lépe pochopit samostatně nejasné doklady a indicie dřívějšího fungování dolu. Kromě výše uvedených vymezení jednotlivých důlních provozů a částečně i jejich chronologie je možné uvést ještě několik dílčích zjištění, která považujeme za významná.

Pozoruhodný je na celém dole Bylanka 4 minimální rozsah dobývek, s nutnou výjimkou dosud neznámých částí hloubení H2 a H7. Máme zatím příliš málo znalostí k tomu rozhodnout, zda se jednalo o běžný jev a takových důlních komplexů bylo

---

24 Čerstvý vzduch vstupoval štolou (portálem), po odvětrání čelby na konci pravé větve přecházel do větrného patra a vystupoval ven jámou J13 (Obr. 9). V letním období by fungoval také, jen v opačném směru.

25 Není příliš pravděpodobné, že by zde všechny stopy zanikly.

mnoho, nebo zda byl tento důl i v minulosti výjimečný malým rozsahem těžby a zanedbatelným významem, a proto se dochoval v poměrně dobrém stavu.

V rámci těžby zůstává nejasná role sázení ohněm. Větrací patro na konci pravé větve dolu naznačuje, že se zde rozpálení skály ohněm při čelbě mohlo používat, nicméně v cca 30 cm úzkém prostoru průzkumné chodby je obtížné si představit, jak by vsázka dřeva žárem působila hlavně vpřed a jen málo do boků, jejichž rozšiřování, jak dobře vidíme na profilech průzkumných částí, nebylo potřebné.

Je možné, že (ne)přítomnost větracích oddělení mohla souviset s individuálním posouzením štajgrů či samotných havířů a naše představy, formované nejrůznějšími současnými normami, tak tehdejší realitě příliš neodpovídají. Tři úzké průzkumné části chodeb každopádně představují vynikající ukázkou pozdně středověké hornické práce a dokládají minimální dosažitelný profil, kterým staří horníci dokázali postupovat vpřed.

Rekonstrukce větrného tahu u ventilátoru dobře ukazuje, jak je tato zdánlivě jednoduchá technika velmi důležitou součástí pochopení fungování nejen dílčích (samostatných) důlních provozů, ale i celého důlního komplexu.

Bezmála 20 let práce mnoha lidí na jednom dole tak postupně odkrývalo dílky do mozaiky, kterou i my nyní stejně postupně rekonstruujeme do smysluplného obrazu. Mnoho jeho částí zůstává nejasných, ale i dobře formulované hypotézy považujeme za dobrý základ pro další poznání. Několik míst v dole nám stále ještě zůstává neodkrytých. A s nimi šance, že za několik let budeme třeba vědět ještě více.

Prameny a literatura

Literatura

- AGRICOLA, Georgius, Jiřího Agricoly dvanáct knih o hornictví a hutnictví, Basilej 1556, český překlad B. Ježek a J. Hummel 1933.
- BARTOŠ, Martin, Památky Kutnohorská. Nemovité kulturní památky okresu Kutná Hora, Kutná Hora: Kuttna 1998.
- BÍLEK, Jaroslav, Kutnohorské dolování 1. Grejfské žilné pásmo, Kutná Hora: Kuttna, 2000.
- KOŘAN, Jan, Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském, Praha: Vědecko-technické nakladatelství 1950.
- MALINA, Ondřej, Památkový underground. Historická podzemní důlní díla, možnosti poznání a ochrany jejich hodnot, Zprávy památkové péče, 2016, 76, č. 2, s. 617–626.
- MALINA, Ondřej – BRZÁK, Přemysl – UNGER, Jiří, Důlní ventilátor z roku 1521 z Kutné Hory, Acta rerum naturalium, 2020, č. 25, s. 67–77.
- ŠTROBLOVÁ, Helena – ALTOVÁ, Blanka – HOJDA, Zdeněk – VALENTOVÁ, Jarmila – LIPSKÝ, Zdeněk – BISINGEROVÁ, Marie – NOVÁK, Pavel – ŠTROBL, Karel – POSPÍŠIL, Aleš, Kutná Hora, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000.
- VELÍMSKÝ, Filip, Zaniklý těžební areál U Všech Svatých na Horách Kutných, Acta rerum naturalium, 2012, č. 12, s. 203–210.

Internetové zdroje

- HOZÁK, Jan, Montan-geologische Karte des Kuttener Erzrevieres. sign. MA-B/0393, 19. století, ČGS Geofond Praha, dostupné online: <http://www.geology.cz/app/archiv/sdd/n.php?fi=bm/GFM00000002405_01.jpg> [10. 10. 2024]
- VESELSKÝ, Petr Miloslav, Královské horní město Hora Kutná. Úplný děje- a místopis. Díl 1. Od počátku města až do roku 1424. Díl 2. Od roku 1424 až do roku 1500. Díl 3. Děje od roku 1501 až do roku 1600, Kutná Hora: Kuttna 1867/2008, dostupné online: <https://www.cms-kh.cz/sites/default/files/books/veselsky-hora_kutna.pdf> [10. 10. 2024]

Kolínský oberlandrát Herbert Eckholdt a majetkové převody velkostatku Nové Dvory se zámkem Kačina v době nacistické okupace

Herbert Eckholdt, the Oberlandrat of Kolín, and the property transfer of Nové Dvory estate including Kačina Chateau during the Nazi occupation

Miloš Hořejš

Abstrakt: V období Protektorátu Čechy a Moravu docházelo kvůli podpoře germanizačního a osídlovacího procesu k četným majetkovým změnám ve prospěch okupantů a německé národní pospolitosti (Volksgemeinschaft). Germanizační plány byly na území Protektorátu Čechy a Morava jedním z podstatných aspektů německé hospodářské politiky a byly založeny na kombinaci asimilace, evakuace a fyzické likvidace. V praxi germanizace prováděná na území protektorátu probíhala třemi cestami: 1. formou převodů kapitálových účastí, 2. arizací židovského majetku a 3. formou záboru zemědělské půdy a hospodářských provozů a následného usazování etnických Němců na těchto majetcích. Předkládaná studie si klade za cíl objasnit způsob, jakým bylo docíleno převodu majetku do německých rukou na nižší organizační úrovni a zároveň je dílčím příspěvkem pro poznání procesu a cest zamýšlené germanizace. Analýza majetkového převodu velkostatku Nové Dvory je pojmána jako doplnění dosavadních poznatků procesů a zákroků nacistických úřadů proti velkým pozemkovým vlastníkům. Identické i modifikované postupy, které byly použity při uvalování nucených správ na židovské pozemkové vlastníky i na vlastníky půdy ve vybraných oblastech určených pro vojenská cvičiště či technické stavby, měly přinést diametrálně větší rozlohy půdy pod německou kontrolou, měly být použity na velké pozemkové celky, které byly ve vlastnictví šlechty, církevních organizací i „občanských“ velkostatkářů. Prostřednictvím uvalených nucených správ na velké pozemkové vlastníky zamýšleli nacisté získat rozsáhlé pozemkové celky, které měly v pozdější době posloužit jako zázemí pro osídlovací aktivity ve vybraných oblastech, pro podporu rozptýlené německé kolonizace, případně jako pozemková základna pro novou vlnu kolonizačních aktivit po skončení války. Obvykle se nacistické instituce snažily získat pozemkové majetky ve prospěch německého státu legální cestou zastírající zjevný záměr převodu, respektive následné germanizace. Případ převedení velkostatku Nové Dvory se zámkem Kačina do majetku mládežnické organizace Hitlerovy mládeže (Hitler-Jugend) a její organizační složky Zemědělské služby Hitlerovy mládeže (Landdienst der Hitler-Jugend) je v leccem specifický a obsahuje nesystémové prvky, které se příspěvek snaží nastínit. Objasněna je zde i funkce Zemědělské služby, jež spočívala nejen v pomocných zemědělských pracích, ale i ve výchově budoucích řídicích kádrů v zemědělství. Ty měly být využity pro osídlovací plány nacistů ve východní Evropě.

Abstract: During the existence of the Protectorate Bohemia and Moravia, the process of Germanisation and resettlement was supported by numerous property transfers aimed at benefiting the occupation powers and the German community. Germanisation plans were in the territory of the Protectorate one of the pillars of German economic policy. They were based on a combination of assimilation, evacuation, and physical elimination. In practice, the economic aspect of Germanisation in the Protectorate had three forms: first, transfers of share ownership, secondly, Aryanisation of Jewish property, and finally, confiscation of agricultural land and farms and subsequent settlement of ethnic Germans on these properties. The aim of this study is to elucidate how property was transferred into German hands at lower administrative levels. It is thus a partial contribution to a better understanding of the process and forms of the intended Germanisation. The analysis of property transfer of the Nové Dvory estate is intended to fill lacunae in existing knowledge of interventions of the Nazi authorities against large property owners. Methods either slightly modified or identical with those that were used to impose forced administration on Jewish

property owners and landowners in areas intended for military training grounds or large engineering projects were applied to large property owners with the aim of creating radically larger areas of land under German control. These large properties were owned by the aristocracy, Church organisations, but also untitled persons. Through enforced administration of large estates, the Nazis wanted to acquire large land units that could later serve as support areas for settling activities in the selected areas, support diffuse German colonisation, eventually function as land bases for a new wave of colonisation activities. In most cases, the Nazi authorities were trying to acquire large estates to benefit the Third Reich in legal ways that disguised the intention of transferring the property to the Third Reich for the purpose of subsequent Germanisation. The case of transfer of the Nové Dvory estate, including the Kačina Chateau, into the possession of Hitler-Jugend, in particular its 'agricultural service', the Landdienst der Hitler-Jugend, is nevertheless rather specific and contains non-systemic elements, which the author highlights. Included in this contribution is also an outline of the function of the Landdienst, which provided not only auxiliary agricultural work but also prepared future leaders of agriculture who were supposed to be deployed as part of the Nazi settlement drive in Eastern Europe.

Clíčová slova: Protektorát Čechy a Morava, Nové Dvory, Herbert Eckholdt, Kačina, Landdienst der Hitler-Jugend

Keywords: Protectorate Bohemia and Moravia, Nové Dvory, Herbert Eckholdt, Kačina, Landdienst der Hitler-Jugend

Príspevek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0824.

Úvod

V období Protektorátu Čechy a Moravu docházelo kvůli podpoře germanizačního a osídlovacího procesu k četným majetkovým změnám ve prospěch okupantů a německé národní pospolitosti (*Volksgemeinschaft*). Germanizační plány zde byly jedním z podstatných aspektů německé hospodářské politiky a byly založeny na kombinaci asimilace, evakuace a fyzické likvidace. V praxi germanizace prováděná na území protektorátu probíhala třemi cestami: 1. formou převodů kapitálových účastí, 2. arizací židovského majetku a 3. formou zaboru zemědělské půdy a hospodářských provozů a následném usazování etnických Němců na těchto majetcích. Předkládaná studie si klade za cíl objasnit způsob, jakým bylo docíleno převodu majetku do německých rukou na nižší organizační úrovni a zároveň je dílčím příspěvkem pro poznání procesu a cest zamýšlené germanizace.

Analýza majetkového převodu velkostatku Nové Dvory (*Neuhof*) je chápána jako doplněk dosavadních poznatků o procesech a zákrocích nacistických úřadů proti velkým pozemkovým vlastníkům. Identické i modifikované postupy, které byly použity při uvalování nucených správ na židovské pozemkové vlastníky i na vlastníky půdy ve vybraných oblastech určených pro vojenská cvičiště či technické stavby, měly přinést diametrálně větší rozlohy půdy pod německou kontrolou, jež měly být použity na velké pozemkové celky ve vlastnictví šlechty, církevních organizací i „občanských“ velkostatkářů. Prostřednictvím uvalených nucených správ na velké pozemkové

vlastníky zamýšleli nacisté získat rozsáhlé pozemkové celky, které měly v pozdější době posloužit jako zázemí pro osídlovací aktivity ve vybraných oblastech, pro podporu rozptýlené německé kolonizace, případně jako pozemková základna pro novou vlnu kolonizačních aktivit po skončené válce. Obvykle se nacistické instituce snažily získat pozemkové majetky ve prospěch německého státu legální cestou, zastírající zjevný záměr převodu do majetku Třetí říše, respektive pro účely následné germanizace. Případ převedení velkostatku Nové Dvory s rozsáhlým areálem zámku Kačina u Kutné Hory do majetku organizace Hitlerovy mládeže (*Hitler-Jugend*; dále jen HJ) a její organizační složky Zemědělské služby (*Landdienst*; dále jen Ld) je v lecčem specifický a obsahuje nesystémové prvky, které se příspěvek snaží blíže nastínit.

Stav výzkumu

Problematikou majetkových změn v období nacistické okupace českých zemí je v posledních letech v historiografii věnována nemalá pozornost. Germanizace českých zemí, a to včetně pozemkové a osídlovací politiky, byla programově propojena s arizací, jež byla prvním důležitým krokem k její realizaci. Na tomto poli historického bádání se od začátku třetího tisíciletí objevily práce Drahomíra Jančíka, Eduarda Kubů a Jana Kuklíka *Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích*¹ a Drahomíra Jančíka a Eduarda Kubů „*Arizace*“ na úvěr. *Příspěvek Kreditanstalt der Deutschen ke germanizaci hospodářského života v „Protektorátu Čechy a Morava“*.²

Ve stejném roce (2003) vyšly dvě monografie německých historiků, které významným způsobem posunuly poznání fungování organizací činných na nejen poli rasového výzkumu, ale i na poli germanizačním. Kniha Isabel Heinemannové zevrubně analyzuje činnost Hlavního rasového a osídlovacího úřadu SS³ a práce Hermanna Kaienburga se zaměřuje na organizace SS po stránce hospodářské.⁴ Obě se dotýkají situace v protektorátu a jsou založeny na důsledném pramenném výzkumu zejména v německých archivech. Novum obou přístupů představuje začlenění nacistické pozemkové a osídlovací politiky v prvním případě do širších souvislostí nacistické rasové a osídlovací politiky ve východních oblastech, ve druhém pak do celkových hospodářských plánů SS.

Své příspěvky k rasové a kolonizační politice nacistického Německa přinesli v posledních dekádách i další němečtí badatelé. Počátky nacistické agrární myšlenky ve spojení s novou formou kolonialismu směrem na východ se ve své knize zabýval

---

1 JANČÍK, Drahomír – KUBŮ, Eduard – KUKLÍK, Jan ml., *Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1939–2000)*, Praha 2003.

2 JANČÍK, Drahomír – KUBŮ, Eduard, „*Arizace*“ na úvěr. *Příspěvek Kreditanstalt der Deutschen ke germanizaci hospodářského života v „Protektorátu Čechy a Morava“*, Praha 2003.

3 HEINEMANN, Isabel, „*Rasse, Siedlung, deutsches Blut*“. *Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*, Göttingen 2003. Ve své o tři roky mladší práci dále rozvíjí a zasazuje nacistické germanizační plány i do kontextu vysídlení německého obyvatelstva z východních oblastí po skončení druhé světové války. Viz HEINEMANN, Isabel a kol., *Wissenschaft – Planung – Vertreibung. Der Generalplan Ost der Nationalsozialisten. Katalog zur Ausstellung der Deutschen Forschungsgemeinschaft*, Köln 2006.

4 KAIENBURG, Hermann, *Die Wirtschaft der SS*, Berlin 2003.

německý historik zemědělství Uwe Mai. Detailně rozebírá myšlenky jednoho z hlavních plánovačů zemědělské kolonizace Richarda Walthera Darrého (1895–1953), ať je prosazoval již z pozice *Reichsbauernführera*, nebo později na postu říšského ministra pro výživu a zemědělství (*Reichsminister für Ernährung und Landwirtschaft*). Oproti jiným pracím jsou zde analyzovány původní plány na využití potenciálu obyvatelstva tzv. Staré říše (*Altreich*) pro účely kolonizace východního prostoru.⁵ I když průběh války tento původní koncept zcela proměnil, nikdy nebyl zcela puštěn ze zřetele.

Přínosným počinem pro zmapování dějin v oblasti zemědělství v protektorátu se stal sborník *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války*, v němž byly uveřejněny příspěvky z mezinárodní konference konané v dubnu roku 1996 v Uherském Hradišti, z nichž některé pojednávaly mj. i o problematice germanizace půdy. Celkovými změnami a metodikou německých vnucených správ na zemědělský majetek v protektorátu se zabývají studie Jana Rychlíka a Gustava Novotného.⁶ Novotný se zákrokům nacistů na oblasti lesních hospodářství věnoval i ve dvou svých dalších studiích.⁷ Zmíněné články dávají rámcovou představu o postupech nacistů při záborech zemědělské půdy i lesů a jsou založeny na studiu klíčových archivních pramenů pro zemědělskou a osídlovací politiku. I když při kvantifikaci zásahů odkazují na starší a dnes již revidovanou literaturu, přesto je možné konstatovat, že přinášejí nové a dále využitelné závěry.

Téma podílu úřadů vrchních zemských radů neboli oberlandrátů se poprvé u nás zabývala práce Petra Němce *Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě*.⁸ V poslední době vznikla práce kolektivu autorů, jež výrazným způsobem posunula naše poznání organizace, fungování a personálního složení oberlandrátů v Protektorátu Čechy a Morava.⁹

Ve studii zmiňovaná problematika zákroků proti bývalým představitelům šlechty v protektorátu byla řešena rámcově v již starší studii historika Petra Němce, nověji v knize *Šlechta na křížovatce*¹⁰ a sám autor této studie výsledky svých výzkumů vtělil

---

5 MAI, Uwe, „Rasse und Raum“. Agrarpolitik, Sozial- und Raumplanung im NS-Staat, Paderborn 2002.

6 RYCHLÍK, Jan, Změny v pozemkové držbě v českých zemích v letech 1938–1945, in: *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války*, RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), Uherské Hradiště 1996, s. 17–25; NOVOTNÝ, Gustav, Konfiskace a uvalování vnucených správ na pozemkový majetek velkostatků v českých zemích v době nesvobody 1938–1945, *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války*, RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), c. d., s. 51–60.

7 TÝŽ, Lesní hospodářství v českých zemích v letech 1938–1945, *Časopis Matice moravské*, 1992, 111, s. 125–136; TÝŽ, Lesní hospodářství v Českých zemích v letech 1938–1945. (Rozloha lesní půdy, majetkové a vlastnické vztahy a pracovní síly v lesnictví), in: *Sborník k dějinám 19. a 20. století, XII*, Praha 1991, s. 105–120.

8 NĚMEC, Petr, Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě, *Časopis Matice moravské*, 1988, 107, s. 183–196.

9 KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – PAŽOUT, Jaroslav – SEDLÁKOVÁ, Monika, Úřady oberlandrátů v systému okupační správy Protektorátu Čechy a Morava a jejich představitelé, Praha 2019. NĚMEC, Petr, Česká a moravská šlechta v letech nacistické okupace, *Dějiny a současnost*, 1993, 15, 1, s. 26–29.

10 HORČIČKA, Václav – ŽUPANIČ, Jan, Šlechta na křížovatce. Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v první polovině 20. století, Praha 2017.

do kolektivní monografie *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*,¹¹ několika článků¹² a do nedávno vydané přehledové monografie.¹³

Pro tuto studii byly využity zejména prameny uložené ve Státním oblastním archivu v Plzni, konkrétně fondu Mimořádného lidového soudu v Plzni, kde je uložen spis bývalého kolínského oberlandráta Herberta Eckoldta, dále archiválie z Archivu bezpečnostních složek a Národního archivu (fond Úřadu říšského protektora) a též Státního okresního archivu v Kutné Hoře (fond Okresní úřad K. Hora).

Oberlandráty a jejich podpora germanizace

Oberlandráty (*Oberlandräte*)¹⁴ byly zřízeny jako nižší organizační články Úřadu říšského protektora v Protektorátu Čechy a Morava a byly mu podřízené. Zřízeny byly již 15. března 1939 vojenskou okupační správou a v jejich kompetenci byla vždy dvě až tři česká okresní hejtmanství. Jako regionální orgány je po zrušení vojenské správy okupovaných území převzal říšský protektor. Jejich obvody i sídla se v letech okupace neustále měnily. Zatímco v období vojenské správy fungovalo 39 těchto úřadů, po jejím skončení byl počet redukován na 20. Do konce dubna 1939 došlo k dalšímu snížení počtu oberlandrátů na 19, v roce 1940 na 17 a v říjnu téhož roku byl jejich počet zredukován na 15.¹⁵

Prostřednictvím oberlandrátů měla být na regionální úrovni zajišťována politika říšského protektora a jeho úřadu. Pravomoc oberlandrátů se uplatňovala ve dvou liniích. Dozírali na činnost českých úřadů ve svém obvodu a zároveň plnili funkci nejnižší instance pro německé státní příslušníky v těch záležitostech, které nespadaly

---

11 HOŘEJŠ, Miloš, Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích, in: *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století / Der Adel Mitteleuropas in Konfrontation mit den totalitären Regimen des 20. Jahrhunderts*, Praha 2011, s. 235–258.

12 TÝŽ, Rudolf a Humprecht Czerninové z Chudenic. Oběti heydrichiády z řad české šlechty, *Paměť a dějiny*, 2014, 8, 4, s. 31–42; TÝŽ, Mezi dvěma světy. Proměny národnostní identity rodiny Czernin-Morzinů v 1. polovině 20. století, *Securitas imperii*, 2017, 30, s. 12–35.

13 TÝŽ, Nacistická germanizační a osidlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava, Praha 2023.

14 Termín Oberlandrat bývá někdy do českého jazyky překládán jako „vrchní zemský rada“. Přikláníme se ovšem k používání počestnějšího výrazu „oberlandrát“. Oberlandratsbezirk překládáme jako „obvod působnosti oberlandráta“.

15 V době Heydrichovy správní reformy byl počet oberlandrátů zmenšen na pouhých sedm, čímž se do značné míry změnila i jejich kompetence. Z oberlandrátů se stali inspektoři říšského protektora, později inspektoři německého státního ministra. Zanikla i dvojkolijnost správy a značná část agendy oberlandrátů, a to včetně národnostní politiky, přešla na autonomní okresní úřady, které většinou řídili dosazení němečtí úředníci v rámci tzv. správy z pověření Říše (Reichsauftragsverwaltung). Národní archiv (dále jen NA), fond: Státní tajemník Úřadu říšského protektora (dále jen ST-ÚŘP), sign. 109–2/36, zavedení správy z pověření Říše; srov. NOVOTNÝ, René, Nacistická národnostní politika na Pardubicku v letech 1939–1945, *Východočeský sborník historický*, 2013, XXII, s. 176. V roce 1944 se na pozicích okresních hejtmanů nacházelo celkem 44 Němců z celkového počtu 67 okresních hejtmanství, tj. přes 65 %. NA, fond: Německý státní tajemník (dále jen NSM), sign. 110–1/25, seznam německých a českých okresních hejtmanů v Čechách a na Moravě.

do kompetence českých nebo jiných německých úřadů.¹⁶ Měli podávat zprávy o vývoji v okresech, kontrolovat nižší administrativní orgány protektorátu a vyřizovat určité úkoly, které Říše převzala do své přímé kompetence. Kromě toho se měli starat zvláště o záležitosti německých státních příslušníků a prosazovat zájmy německví ve svém obvodu.¹⁷ To jim umožňovalo podrobnější poznání místních poměrů, a mohli tak vystupovat nejen v roli vykonavatelů, ale často také přímých iniciátorů konkrétních poněmčovacích opatření.¹⁸ Základním předpokladem pro vybudování stabilních národnostních pozic bylo hospodářské posílení Němců. K významným prostředkům, jak tohoto cíle dosáhnout, patřila zvláště arizace židovských podniků, která zasáhla průmysl, obchod i řemesla.¹⁹

Jednou z problematik, kterou měly oberlandráty řešit, byla i germanizace. V jejich kompetenci byla nejen podpora či zakládání německých vzdělávacích institucí, ale zejména podpora takzvaného roztroušené německví (*Streudeutschtum*).²⁰ Podpora takových jednotlivých Němců byla právě tou drobnou každodenní prací, která měla zajistit trvalé výsledky v podobě pevných opěrných bodů pro další germanizaci. Vzhledem k tomu, že kromě úřadů oberlandrátů působily vedle sebe a více méně nezávisle na sobě v jednotlivých oblastech protektorátu i služebny NSDAP a nacisty ovládaný Pozemkový úřad (*Bodenamt*) a osídlovací společnosti, které měly germanizaci rovněž v kompetenci, nelze se divit, že v otázkách germanizačních postupů panovala značná nejednotnost.²¹

Roztroušené německví sice představovalo jakousi síť, o níž se bylo možné opřít při rozšiřování německých pozic, na druhé straně však bylo početně slabé a často ve velmi špatném stavu, takže se v opozici proti českému obyvatelstvu mohlo jen stěží prosadit.²²

Mezi oblasti typické malým počtem Němců a charakteristický svým rozptýleným německvím můžeme řadit i kolínský oberlandrát. Početní stav německého obyvatelstva zde nebyl nikterak vysoký. K 30. září 1939 se k německé národnosti hlásilo

---

16 Viz Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren, Prag 1939, s. 35; NĚMEC, P., Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě, c. d., s. 184; Srov. KOKOŠKOVÁ, Z. – PAŽOUT, J. – SEDLÁKOVÁ, M., Úřady oberlandrátů v systému okupační správy, c. d.

17 Podle německých pramenů žilo roku 1940 v protektorátu 244 739 Němců z celkového počtu 7 380 000 obyvatel, což je 3,31 %. Na Moravě byl tento poměr pro Němce příznivější, neboť jich zde mělo žít 158 756 z celkového počtu 2 549 300 obyvatel, tedy 6,23 %, zatímco v Čechách pouze 1,78 %. Blíže NĚMEC, P., Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě, c. d., s. 184.

18 Tamtéž.

19 Tamtéž, s. 189.

20 Od plánů na souvislé osídlování velkých územních celků bylo ze strany klíčových nacistických organizací a úřadů v září 1941 dočasně upuštěno. Hlavními důvody byly válkou podmíněný zákaz většiny stavebních prací, obavy z narušení zemědělských dodávek a některá další omezení, vyplývající z válečného hospodářství. Plán tzv. uzavřeného osídlování (*geschlossene Ansiedlung*) byl od druhé poloviny roku 1941 nahrazen plánem rozptýleného osídlování (*Streusiedlung*), jenž spočíval v usazení vždy jen několika málo německých rodin ve vytípaných vesnických lokalitách. NA, fond: Úřad říšského protektora (dále jen ÚŘP), dodatky II, k. č. 43, inv. č. 38.

21 Blíže: HOŘEJŠ, M., Nacistická germanizační a osídlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava, c. d.

22 NA, fond: ÚŘP, sign. I 1b 2020–2, k. č. 290.

1 355 obyvatel oberlandrátu.²³ V politickém okrese Kolín žilo podle zjištění z března roku 1940 jen 231 Němců z celkového počtu 74 425 obyvatel. V sousedním politickém okrese Kutná Hora žilo 147 Němců z celkové počtu 58 762 obyvatel. V samotném Kolíně žilo podle zjištění z března roku 1940 jen 117 Němců z celkového počtu 18 488 obyvatel. V Nových Dvorech, na které se v tomto příspěvku soustředí naše pozornost, bylo z celkového počtu 1 129 obyvatel Němců jen 8.²⁴

Kolínský oberlandrát Herbert Eckoldt (1906–1978), saský správní úředník, který do svého nástupu do úřadu kolínského oberlandráta vykonával post zástupce landráta v saském Zwickau,²⁵ zaujímal v otázkách germanizace velmi aktivní přístup.²⁶ V listopadu 1940 vypracoval z příkazu Úřadu říšského protektora (ÚŘP) germanizační program na rok 1941 a již 27. listopadu téhož roku ho zaslal jednotlivým skupinám ÚŘP na dvanácti hustě popsaných stránkách obsáhlý germanizační program, v němž se podle dochované zprávy uvádí toto: „*Program práce pro němectví v převážně české oblasti kolínského oberlandráta, kde je německý živel v počtu nepatrném a nad to ještě rozptýlený, je v podstatě v pokračování jeho koncentrace do politicky důležitých bodů. Z nich se vytvoří předmostí z Prahy přes Úvaly do Kolína a dále odtud ve směru do Sudet přes Poděbrady, Nymburk, Chlumec nad Cidlinou, Nový Bydžov a ve směru na Jihlavu přes Kutnou Horu, Čáslav, Německý Brod.*“²⁷ Vybudování Kolína jako zamýšleného hlavního opěrného bodu germanizace věnoval největší péči. Plánoval zde především výstavbu německých úředních budov pro oberlandrát, německý soud, stranu NSDAP, německé školy, dále domova HJ, ubytovny pro německé učně, kino i divadlo, nacistickou knihovnu a také moderní sportovní hřiště.²⁸ V Kolíně měly sídlit i filiálky německé banky.²⁹ Eckoldt dále plánoval pro kolínský obvod zřízení správní komise s převládajícím nacistickým vlivem a v hospodářském životě požadoval vliv naprosto rozhodující. Kromě toho žádal, aby bylo postaráno o dostatečný počet německých lékařů a zřízení německého oddělení v místní nemocnici. K uskutečnění programu požadoval u jednotlivých položek částky od sta tisíc do jednoho milionu protektorátních korun. U některých položek je sebevědomě uvedeno, že úhrada byla zajištěna. Postaral se o ni sám, jako např. u domovů pro německé učně.³⁰

---

23 Větší počet Němců se nacházel i v oberlandrátu Pardubice (1 874 Němců) či v oberlandrátu Tábor (2 403 Němců). Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), sign. 301–17–4, Statistika Němců v Protektorátu Čechy a Morava.

24 NA, fond: ST-ŘP sign. 109–2/84, k. č. 11, Přehled počtu německého obyvatelstva v protektorátu k 1. 3. 1940 podle jednotlivých měst.

25 KOKOŠKOVÁ, Z. – PAŽOUT, J. – SEDLÁKOVÁ, M., Úřady oberlandrátů v systému okupační správy, c. d., s. 65.

26 Do obvodu kolínského oberlandráta patřily okresy Kolín, Český Brod, Kutná Hora, Čáslav, Nový Bydžov, Nymburk a Poděbrady. Viz JELÍNEK, Zdeněk, Nacistická okupační správa na Kolínsku v letech 1939 až 1945 (3. část seriálu „Kolínské gestapo proti partyzánům“), Práce muzea v Kolíně, 1984, 3, s. 208.

27 Státní oblastní archiv Plzeň (dále jen SOA Plzeň), fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

28 Tamtéž.

29 ABS, sign. 10-P-330.

30 SOA Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

Náklady na takové domy musily jednoduše platit jednotlivé závody jako firma Prchal, Báňská a hutní apod. V Poděbradech byl i za Eckoldtovy iniciativy obsazen poděbradský zámek a předán jako školicí středisko pro účely Německé pracovní fronty (*Deutsche Arbeitsfront*; DAF).³¹ Jako zvláštní úkol bylo Poděbradům určeno, aby se staly společenským střediskem pro Němce z Prahy a z celé východní poloviny Čech. Pro Kutnou Horu coby „staré německé město“ zase navrhoval, aby do doby, než bude možno přivést tam „silný proud Němců“, byla zabydlena silnou německou posádkou a nacistickou mládeží. Vládní vojsko mělo být přeloženo a v uprázdněných kasárnách v Jezuitské koleji mělo být ubytováno vojsko německé. Konečně obsahoval program germanizaci různých firem např. v Kutné Hoře firma RESPO, v Čáslavi závody KOSMOS, v Chlumci firma Stutz, v Novém Bydžově firma Herzfeld atd.³²

Aby docíлил vytvoření silné podnikatelské vrstvy z řad Němců, vstupoval kolínský oberlandrát také aktivně do procesu arizace v celém obvodu své působnosti. Ač nebyl profesí architekt, ale právník, inicioval Eckoldt během svého úřadování (1939–42) sám i několik urbanistických a architektonických zásahů nejen v Kolíně, ale i v nedalekých lázeňských Poděbradech.³³ V Kolíně v rámci podpory rozptýleného německví podpořil vybudování kolonie čtyřdomků pro ubytování německých úředníků, učitelů a dalších státních zaměstnanců či německých zaměstnanců průmyslových podniků s rodinami. I přesto, že kolonie byla určena pro Němce, její výstavbu muselo hradit město Kolín.³⁴ Eckoldt tak dostál nařízení, které vzešlo z říšských ministerstev vnitra a práce, aby zdroje na vybudování obytných staveb pro *Volksdeutsche* v uzavřených jazykových ostrovech i v oblastech s rozptýleným německým etnikem protektorátu financovaly samosprávy ze svých rozpočtů.³⁵ Kolonie se zároveň svým použitým vernakulárním „*heimatstílem*“ měla jasně odlišit od stávající okolní zástavby. Architektura v Eckoldtově zadání měla toliko potvrdit nastoupený směr germanizace a dominanci nacistického Německa nad okupovanou zemí.

---

31 Později byla část poděbradského zámku vyhrazená pro účely Kinderlandverschickung (KLV). Blíže: ŠUSTROVÁ, Radka, Pod ochranou protektorátu. Projekt Kinderlandverschickung v Čechách a na Moravě. Politika, každodennost a paměť 1940–1945, Praha 2012.

32 ABS Praha, sign. 10-P-330. SOA Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

33 Blíže NOVOTNÝ, Michal, Jaroslav Fragner a urbanismus města Kolína, Královhradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost, 2010, VII, s. 237–263. Sídlo Eckholdtova úřadu se nacházelo v budově, v níž do března 1939 sídlila vojenská správa a která byla z Eckholdtovy iniciativy přestavěna a rozšířena v duchu neoklasicismu s prvky obvyklými u monumentálních staveb v Říši. Z podnětu téhož oberlandráta vznikl na dominantním návrší (místní název Čuba) ve směru na Prahu dům určený pro Hitlerjugend. Tentokrát, jak bylo ostatně u objektu tohoto typu obvyklé, byl zvolen rustikální styl s typickou šikmou střechou. V Kolíně byla vybudována i kolonie čtyřdomků pro německé obyvatelstvo. Blíže HOŘEJŠ, Miloš – NĚMEC, Richard, National Socialist Urban Planning and Social Housing Development. Between Regulated Theory and Chaotic Reality, in: RÁKOSNÍK, Jakub – ŠUSTROVÁ, Radka (edd.), War Employment and Social Policies in the Protectorate Bohemia and Moravia 1939–1945, Praha 2018, s. 69–70.

34 Financování nezabránila ani finanční insolvence města, které bylo od konce třicátých let místo volené rady vedeno správní komisí. Na výstavbu kolonie musel být čerpán úvěr. Viz HOŘEJŠ, M. – NĚMEC, R., National Socialist Urban Planning, c. d., s. 86.

35 Bundesarchiv Berlin, fond: Reichsfinanzministerium, R/2/, sign. 19217.

Podle poválečné výpovědi Eckoldtova spolupracovníka z oberlandrátu a pozdějšího okresního hejtmana v Kolíně dosazeného v rámci tzv. správy z pověření Říše (*Reichsauftragsverwaltung*; RAV) Wernera Hübnera hodlal Eckoldt kvůli nepatrnému počtu Němců ve svém obvodu zřídit, jak již bylo naznačeno, síť opěrných bodů německví. Ty měly sloužit k vytvoření tzv. německého mostu, který by vedl od severu na jih a posázavským údolím od východu (Jihlava) na západ (Praha).³⁶ V ryze českém prostředí se opěrný statek hledal obtížně, a tak Eckoldt ve spolupráci s nacisty ovládaným IX. odborem ministerstva zemědělství, pozdějším *Bodenamtem*,³⁷ pomohl na velkostatek židovské rodiny Mandelíků v Ratboři dosadit německého vnučeného správce Wernera Würfela.³⁸

Ke germanizačnímu procesu na území kolínského oberlandrátu měly posloužit i některé další zámky v okolí. Zámek Kluky poblíž Kutné Hory byl 28. srpna 1942 nabídnut do užívání vdově po zasloužilém straníkovi SS-Brigadeführerovi, generálmajoru policie a druhém veliteli nacistické Bezpečnostní policie (*Sicherheitspolizei*) v Protektorátu Dr. jur. Franzi Walteru Stahleckerovi (1900–1942)³⁹ Gabriele Stahleckerové.⁴⁰ Zámek a velkostatek Tupadly, který od poloviny dvacátých let patřil poslanci za

---

36 ABS, sign. 10-P-330.

37 *Bodenamt für Böhmen und Mähren* (Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu) obnovil na nátlak nacistů svou činnost nařízením protektorátní vlády č. 241 Sb. z. a n. ze dne 24. dubna 1942. Na obnovený *Bodenamt* přešla působnost IX. odboru ministerstva zemědělství a lesnictví, který byl pověřen agendou bývalého Státního pozemkového úřadu (zrušeného 25. dubna 1935) a byla na něj převedena i správa státních lesů a statků z VIII. odboru téhož ministerstva. *Bodenamt* měl nacistům posloužit k revizi pozemkové reformy v rámci „nápravy křivd“ a k postupnému převádění veškerého půdního fondu v protektorátu do německých rukou. *Bodenamt* byl prohlášen za úřad ústřední, bezprostředně podřízený předsedovi protektorátní vlády. Právo vydávat právní a správní předpisy v rámci jeho příslušnosti bylo vyhrazeno jak předsedovi vlády, tak vedoucímu *Bodenamtu*. Fakticky byl úřad ovládan výlučně nacisty. Blíže: HOŘEJŠ, M., Nacistická germanizační a osidlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava, c. d.

38 ABS, sign. 10-P-330.

39 Franz Walter Stahlecker působil jako vedoucí úseku (*Leitabschnitt*) SD (jeho nástupcem byl Horst Böhme) (1909–1945?) v Protektorátu Čechy a Morava pod bezprostředním vedením SS-Brigadeführera K. H. Franka. Podléhala mu i *Zentralstelle für jüdische Auswanderung*, zřízená na základě výnosu říšského protektora z července 1939, srov. KUKLÍK, Jan a kol., *Jak odškodnit holocaust? Problematika vyvlastnění židovského majetku, jeho restituce a odškodnění*, Praha 2015, s. 121–122; VAJSKEBR, Jan – ŠUSTROVÁ, Radka, *Německá bezpečnostní opatření v protektorátu Čechy a Morava na začátku války, Paměť a dějiny*, 2009, 3, 3, s. 92; VAJSKEBR, Jan – KANÁK, Petr, *Kariéry ve službách nacismu. Nejvyšší velitelé německého potlačovacího aparátu v protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2020, s. 81–102.

40 Postoupení statku a zámku Kluky, který do uvalení vnučené správy *Bodenamtem* patřil rodině Dačických z Heslova, Gabriele Stahleckerové inicioval se souhlasem Hitlera samotný Himmler. Vdově měl být vybrán statek o rozloze od 5 do 600 akrů. Statek v Klukách ale nebyl Himmlerovým rozhodnutím přímo věnován, ale po dobu, kdy mělo být ověřeno, zda je schopna jej vlastními silami spravovat, jí měl být na 2 až 3 roky propachtován. Na statek se tak nakonec nastěhovala až v polovině roku 1944. VAJSKEBR, J. – KANÁK, P., *Kariéry ve službách nacismu*, c. d., s. 102; NA, fond: NSM, sign. 110-4-138, k. č. 20, Himmlerův dopis Giesovy ze dne 20. 2. 1944.

agrární stranu Jaroslavu Hálkovi (1883–1950),⁴¹ získal Wilhelm Sänger. Zámek Žehušice u Čáslavi, patřící do první pozemkové reformy rodině Thun-Hohensteinů a od poloviny dvacátých let bankéři Václavu Stomemu, byl po uvalení vnučené správy předán do užívání výcvikové záložní jednotce kavalerie SS (*Heimatpferdepark der Waffen-SS I*).⁴²

Zájem o velkostatek Nové Dvory se zámekem Kačina

Při popsaném zájmu o germanizaci v obvodu své působnosti nemohl Eckoldt nevyužít příležitosti, která se mu nabízela v další nedaleké lokalitě. Jednalo se o velkostatek Nové Dvory se zámekem Kačina, který v té době patřil Quidu Thun-Hohensteinovi (1873–1955). Na tento majetek ale byla pro velké zadlužení uvalena vnučená správa již začátkem třicátých let 20. století, jež vyvrcholila dražbou velkostatku v roce 1942.⁴³ Eckoldtově snaze ovládnout tento majek ve prospěch Třetí říše nestála v cestě ani italská národnost a italská státní příslušnost majitele zámku, ani skutečnost, že v době dražby již nebyl kolínským oberlandrátem, který byl Heydrichovou správní reformou zrušen, respektive rozdělen mezi jiné obvody.

V roce 1941, kdy v konkurzní dražbě nabízel majetek hraběte Quido Thun-Hohensteina, tedy zámek Kačinu s oborou, dvůr Svatý Mikuláš a dvůr Nové Dvory se zámekem a domy v Nových Dvorech a lesy, měl podle četných svědectví i podle obžaloby Mimořádného lidového soudu (Mls) v Plzni vykonávat nátlak na soudního znalce a statkáře Josefa Olivu a stavitele Ing. Jaromíra Dajbycha, oba z Kutné Hory. Důvodem jeho nátlaku mělo být snížení odhadní ceny zámecké budovy. Ta byla podle jeho názoru neúměrná a neměla být vyšší než 1 000 000 protektorátních korun.⁴⁴ Při jedné příležitostně promluvě upozornil Eckoldt osobně Ing. Dajbycha, že stanovený odhad nechá přezkoušet vlastními, rozumějme německými znalci. Dajbych k tomu ve své poválečné výpovědi řekl následující: „*Jednou, asi v roce 1941, byl jsem jednoho dne vyrozuměn býv. okresním hejtmánem Josefem Prádlem z Kutné Hory, abych se dostavil s ním do Kolína. Odešel jsem asi příštího dne s Prádlem do Kolína, kde jsem byl uveden do kanceláře býv. oberlandrata Dr. Eckholdta [sic], a tam jsme měli rozpravu s Eckholdtem [sic] ohledně přemístění krajského soudu z Kutné Hory do Kolína. Eckholdt [sic] mi vytýkal, že jako předseda správní komise města Kutné Hory se stavím proti přemístění*

41 Jaroslav Hálek byl československý politik a meziválečný poslanec Národního shromáždění za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (agrárníky). V parlamentních volbách v roce 1920 získal mandát v Národním shromáždění. Podle údajů k roku 1920 byl profesí rolníkem v Černěticích u Volyně. Jaroslav Hálek, dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_H%C3%A1lek> [12. 10. 2024].

42 SS kavalérie a obec Úročnice – 2. díl, Obec Úročnice, dostupné online: <<https://www.urocnice.eu/clanky/cviciste-vojsk-ss/ss-kavalerie-a-obec-urocnice--2.-dil.html>> [12. 10. 2024].

43 Archiv České národní banky (dále jen AČNB), fond: Živnobanka, úvěr hr. Thun-Hohensteina, Quida 1924–1955. Finance velkostatku byly oslabeny nejen první pozemkovou reformou, ale i nákladnými výdaji majitele Quida Thun-Hohensteina na rekonstrukci zámku Kačina, která probíhala ve 20. a 30. letech 20. století. Blíže: NOVÁK, Pavel, Meziválečná oprava Kačiny ve světle výnosů velkostatku Nové Dvory, in: Chotkové a Kutnohorsko, Praha 2015, s. 99–105.

44 SOA, Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

Obr. 1 Zámek Kačina na fotografii z května 1953. Zdroj: Archiv NZM, fotosbírka.

*soudu do Kolína. V této věci mi Eckoldt zakázal, abych podnikal jakékoliv kroky proti jeho přání. Když byla debata o soudu skončena, otázal se mne Eckoldt, zda také působím jako znalec při odhadu zámku Kačina, který byl tehdy v konkurzním řízení. Když jsem mu přisvědčil, chtěl vědět jak asi vysoko ocením stavební objekty tohoto velkostatku. Já jsem mu tehdy řekl, že dosud nemám odhad proveden a na otázku, jakou hodnotu asi má zámek Kačina, řekl jsem mu hodnotu novostavby asi 30 000 000 Korun, která to částka a dle předpisu odhadních snížena asi o 50 % a bude-li odečtena amortisace, bude hodnota zámku asi 10 až 12 000 000 Korun t.j. jen zámku.*⁴⁵

Bez ohledu na tuto zjevnou pohrůžku provedl Ing. Dajbych odhad stavebních objektů zámku na 10 000 000 K. Po odevzdání odhadního elaborátu byl vyrozuměn soudním radou JUDr. Ladislavem Fikarem-Bednaříkem, který vedl odhadní řízení u Krajského soudu v Kutné Hoře, že úřad kolínského oberlandráta „zasáhl do řízení způsobem nepřijatelným a že požádal, aby ocenění všech objektů bylo podstatně sníženo“.⁴⁶ Při tom JUDr. Fikar-Bednařík Ing. Dajbycha upozornil, „že nátlak na snížení odhadní ceny je prováděn s největším důrazem a výhrůžkami a že přepracování odhadu musí býti provedeno během 24 hodin“.⁴⁷

45 SOKA Kutná Hora, fond: Okresní úřad Kutná Hora, Konkréta 1850–1946, sign. III-5f/E-10.

46 SOA, Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

47 SOKA Kutná Hora, fond: Okresní úřad Kutná Hora, Konkréta 1850–1946, sign. III-5f/E-10.

Obr. 2 Zámek Nové Dvory u Kutné Hory na fotografii z roku 1979. Zdroj: Archiv NZM, fotosbírka.

I druhý z pověřených odhadců, již zmíněný J. Oliva, po válce vypovídal o tlaku, který na něj byl stran odhadu činěn, v obdobném smyslu: „[...] asi v roce 1941 byl prováděn odhad velkostatku Nové Dvory, při něm jsem fungoval jako znalec pro odhad zemědělské půdy. Během odhadu sdělil mi JUDr. Frant. Beneš z Kutné Hory,⁴⁸ že Dr. Eckholdt [sic] znalci vzkazuje, aby odhad udělal mírný. Odhad byl skončen v roce 1942 a byl celkový asi na 16 000 000 K. Tehdy zavolal mně soudní komisař JUDr. Ladislav Pikar-Bednařík, který jako soudce odhad prováděl, a sdělil mi, že úředník oberlandrátu v Kolíně mu nařídil, že odhad musí do 24 hod. býti snížen asi na 10 000 000 korun.“⁴⁹ Odhady byly nakonec „přezkoušeny“ Němci a Olivův odhad byl snížen o 1/3.⁵⁰

Podobný nátlak uplatnil Eckoldt také proti bývalému okresnímu hejtmanovi v Kutné Hoře JUDr. Antonínu Steinfeldovi. V den dražby dostavil se Eckoldt, s dalšími pěti nebo šesti německy hovořícími pány, z nichž jeden byl představen jako přednosta

48 Správce konkurzní podstaty velkostatku Nové Dvory.

49 SOKA Kutná Hora, fond: Okresní úřad Kutná Hora, Konkréta 1850–1946, sign. III-5f/E-10.

50 Tamtéž.

Bodenamtu z Prahy⁵¹ a druhý jako hospodářský referent z oberlandrátu v Kolíně, do kanceláře okresního hejtmana Steinfelda v Kutné Hoře a nařídil mu, „aby jej doprovázel k dražebnímu řízení do soudní budovy a aby zájemce o dražbu vyrozuměl v tom smyslu, že zámek dostane za všech okolností Hitlerjugend, a že proto nemá smyslu, aby se dražby zúčastnili“.⁵² Je potřeba zdůraznit, že v den dražby již Eckoldt nebyl oberlandrátem v Kolíně, nýbrž působil tehdy jako „Oberlandratsinspektor“ v Plzni. Do dražební místnosti v budově Krajského soudu v Kutné Hoře se tedy vedle Eckoldtových průvodců dostavil i Steinfeld a dva němečtí uniformovaní policisté. Dražby zámku Kačina se chtěla účastnit i Bohumila Turková, choť továrníka z Nového Města nad Metují, zastupovaná JUDr. Sýkorou z Náchoda, která také složila vaadium v částce 1 500 000 K.⁵³

Eckoldt očividně mínil v ovlivněné dražbě zajistit prodej zámku pro HJ, jejíž vedoucí v protektorátu Siegfried Zogellmann⁵⁴ mínil zámek a jeho okolí využívat pro výcvik poradců v zemědělství.⁵⁵ Zogellmann, se do dražby přihlásil jako zástupce HJ, ale poněvadž nemohl předložit notářsky ověřenou plnou moc, měl prohlásit, že bude dražit vlastním jménem.⁵⁶

51 Pravděpodobně se tedy jednání zúčastnil i Hauptsturmführer SS Ferdinand Fischer (1907–?), rodák z Jedlové u Deštné v Orlických horách, který od 1. ledna 1941 vykonával post komisařského vedoucího pražského Bodenamtu. Tento pro pozemkové a osidlovací záležitosti klíčový úřad vedl až do konce druhé světové války. Od 1. října 1940 až do konce okupace zastával i funkci referenta u pověřence říšského komisaře pro upevnění německví, jímž byl vyšší vedoucí SS a policie K. H. Frank. Pro Franka pracoval i jako poradce ve věcech politických a policejních. Fischer se ve svých výleších o angažmá v dražbě velkostatku Nové Dvory nezmiňuje. NA, fond: Policejní ředitelství II. Všeobecná spisovna 1941–1950, k. č. 2165, sign. F852/8 Dipl. Ing. Ferdinand Fischer; NA, fond: ÚŘP – AMV 114, sign. 305–123–3/43; ABS, fond: Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 305–192–4 a sign. 301–21–5. Blíže: HOŘEŠ, M., Nacistická germanizační a osidlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava, c. d.

52 SOA, Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

53 Tamtéž.

54 Siegfried Zoglmann (1913–2007) pocházel z rodiny německého sedláka ve Všerubech na Domažlicku. V patnácti letech v roce 1928 vstoupil do DNSAP v Plzni. V roce 1931 se stal vedoucím tajemníkem DNSAP Plzeň. Potom byl vedoucím mládeže v Opavě a od května 1932 v Ostravě. Krátce po Hitlerově volebním vítězství přešel tajně hranice do Německa, kde se zúčastnil cvičení úderných oddílů SA v Annabergu. Protože na něj československé úřady vydaly zatykač, uprchl počátkem roku 1934 do Bavorska. Stal se členem vedení říšského svazu Hitlerovy mládeže a byl jmenován vedoucím zahraničního tiskového odboru Hitler-Jugend a vedoucím berlínské redakce říšských novin Hitler-Jugend Die HJ. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava se stal vedoucím mládeže NSDAP při Úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě. Od ledna 1940 zastával hodnost Hauptbannführera. Působil také jako oblastní inspektor Reichsjugendführung (RJF) der NSDAP pro Říšskou župu Sudety a Protektorát Čechy a Morava. Následně byl jmenován vedoucím velitelského centra RJF pro Čechy a Moravu v Praze. Okamžitě po nástupu do této funkce se Siegfried Zoglmann začal zabývat germanizací české mládeže a českého obyvatelstva vůbec. Ve svých tezích se například věnoval biologickým zdrojům německví v Čechách a na Moravě. Studoval také rasové zvláštnosti zdejších lidí a odhadoval brzkou možnost připojení Čech a Moravy k německé oblasti. Nacisté český národ rozdělili na čtyři kategorie: s dobrou krví a dobře smýšlející, s dobrou krví a špatně smýšlející, se špatnou krví a dobře smýšlející a se špatnou krví a špatně smýšlející. Siegfried Zoglmann, dostupné online: <<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=zoglm>> [12. 11. 2024]; Siegfried Zoglmann, dostupné online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Siegfried_Zoglmann> [12. 11. 2024].

55 SOA Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

56 SOKA Kutná Hora, fond: Okresní úřad Kutná Hora, Konkréta 1850–1946, sign. III-5f/E-10.

Bezprostředně před dražbou, která se konala 18. července 1942 v budově Okresního soudu v Kutné Hoře požádal okresní hejtman Steinfeld z Eckoldtova příkazu soudce řídícího dražbu JUDr. Dufka z Kutné Hory o jednu volnou místnost, načež byla dána k dispozici kancelář, sousedící s dražební místností. Do této místnosti vešli všichni na dražbě zúčastnění Němci a pozvali k sobě také paní Bohumilu Turkovou, jakož i jejího právního zástupce JUDr. Sýkoru. Za nedlouho všichni Němci v čele s Eckoldtem z vedlejší místnosti vyšli a paní Turková prohlásila, že se dražby nezúčastní. Poté bylo v dražbě pokračováno. Zogelmann učinil nabídku 7 000 000 protektorátních korun a sám pak ji ještě navýšil o 100 000 protektorátních korun. Poněvadž nebylo jiného dražitele, byl velkostatek včetně zámku Nové Dvory a Kačina za uvedenou cenu Zogelmannovi, respektive HJ přiklepnut.⁵⁷

„Landdienst der Hitlerjugend“ na Kačině

Zemědělská služba (*Landdienst*; Ld) HJ byla zvláštním programem, který byl určen pro nábor mladých lidí (pro chlapce od 14 do 18 let a dívky od 14 do 21 let) z velkých měst a průmyslových oblastí, kteří byli ochotni pracovat na venkově a naučit se zemědělským dovednostem. Cílem mělo být zajištění potřebné pracovní síly do zemědělství a zacelit tak důsledky odchodu zemědělců či čeledínů do vojenské služby.⁵⁸ S ohledem na stále platné myšlenky ohledně expanze na Východ se ale současně mělo jednat též o výchovu využitelných zemědělských kádrů. V Německu byla založena již roku 1934 a její účastníci absolvovali během čtyř let zemědělské kurzy, zčásti přímo na tzv. výukových dvorech (*Landdienstlehrhöfe*).

Plány na pobočku *Landdienst Hitlerjugend* na velkostatku Nové Dvory bezprostředně souvisí s umístěním nacionálně politického výchovného ústav Čechy (*Nationalpolitische Erziehungsanstalt Böhmen*, dále jen N.P.E.A.) v Kutné Hoře, k němuž oficiálně došlo 1. září 1943, kdy byl ústav otevřen.⁵⁹ V souladu se svými základními

57 SOA Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt.

58 V novinách *Das kleine Volksblatt* se můžeme v článku *Landdienst im Krieg* můžeme dočíst: „Mladým lidem, v nichž zemědělská služba probudí touhu věnovat se trvale zemědělskému povolání, se nabízí větší možnosti usídlení v nových oblastech říše. I když je tato půda přidělována hlavně navrátilcům z pobaltských zemí, Volyně a Haliče, jejich počet sám o sobě zdaleka nestačí k tomu, aby se našemu lidu vrátila stará německá půda [...]. Který mladý Němec by nebyl nadšený, kdyby mohl s pluhem v ruce získat zpět kus půdy, kterou kdysi obdělávali němečtí předkové? Mohl by si nejprve prací na půdě vyzkoušet, zda je k plnění takového úkolu způsobilý a povoláný.“ *Landdienst im Krieg, Das kleine Volksblatt Jahresübersicht 1940*, 13. 2. 1940, s. 2.

59 N.P.E.A. lze charakterizovat jako všeobecně vyšší a pokračovací osmitřídní školy internátního typu zakončené maturitou. Byly zřízeny NSDAP nebo jedním z jejích článků (např. SA, SS) a podléhaly jejich kontrole; původně se jednalo pouze chlapecké, později přibýly i dívky. Blíže: ŠIMŮNEK, Michal, Poslední „vůdcovská“ škola nacistické diktatury: tzv. Nacionálně politický výchovný ústav Čechy (*Nationalpolitische Erziehungsanstalt Böhmen*) v Kutné Hoře, 1943–1945, in: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 2011, 51, 1, s. 59–81; ostatně jedním z uvažovaných prostor, kde N.P.E.A. měla ještě v pozdním létě 1941 být situována, byl i zámek na Kačině, ale HJ mělo objekt zámku vyhlédnut dříve. Kačina totiž byla v listopadu 1941 de facto přislíbena Hitlerjugend. Tamtéž, s. 68–69; NA Praha, fond: NSM, k. č. 45, sign. 110–4/512, Gies Ploetzovi, 18. 11. 1941.

Obr. 3 Idealizace německého rolníka z německého časopisu Odal. Monatschrift für Blut und Boden. Zdroj: Odal, Jahrgang 1941.

ideologickými východisky usiloval nacistický režim o získání neomezeného vlivu na vzdělávací a výchovný systém, čehož je Ld HJ a N.P.E.A. důkazem. První byl v gesci HJ, druhý NSDAP. Cílem nacistů bylo průběžné podchycení a kontrola výchovy i vzdělání (základního, středoškolského, vysokoškolského) podle ideologicko-politických hledisek.⁶⁰

Náborová střediska Ld HJ byla umístěna v příslušných regionálních služebnách HJ. První a druhý rok trávila mládež ve služebních táborech HJ na venkově, kde vedle pomoci zemědělcům v okolí zároveň podstupovali zemědělskou výuku. Přes den pracovali u místních sedláků a po práci se vraceli do tábora. Na starost je měl/měla skupinový/á vedoucí (*Gruppenführer/in*) nebo vedoucí tábora (*Lagerführer/in*).⁶¹ Druhý rok mohli vybraní adeпти absolvovat v zemědělském pracovním táboře na Východě. Výuka byla zakončena pracovní zkouškou a jmenováním do Osídlovacího kroužku zemědělské služby HJ (*Landdienst-Siedlungsring der Hitler-Jugend*).

60 ŠIMŮNEK, M., Poslední „vůdcovská škola“ nacistické diktatury, c. d., s. 60.

61 Dějiny Korolup, dostupné online: <https://cs.wikibooks.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Korolup/Zem%C4%9Bd%C4%9Blsk%C3%A1_sl%C5%B8ba_Hitlerovy_ml%C3%A1de%C5%B8e> [12. 11. 2024].

Obr. 4 Nacističtí ideologové se při idealizaci autentického venkova dostávali do rozporu s myšlenkami zavádění strojů do zemědělství a efektivizací zemědělství. Přesto se v časopise *Odal* objevovali články a fotografie o nových technologiích v zemědělství. Zdroj: *Odal*, Jahrgang 1941.

Když daný účastník dosáhl 18 let, obdržel osvědčení tzv. mládežnického zemědělce (*Juniorlandwirt*).⁶² Třetí a čtvrtý rok pokračovali absolventi zemědělského učiliště ve výcviku ve specializovaném zemědělském povolání (např. mistr dojič, mistr pastevce, traktorista atd.) v samostatném zemědělském podniku. Studium bylo ukončeno zemědělskou zkouškou (podmínka pro získání průkazu nového zemědělce) nebo technickou zkouškou pro zvláštní povolání. Následovala vojenská služba v dispozičních jednotkách SS (*Verfügungstruppen*), během níž i po jejím skončení byly absolventi pod dohledem Hlavního rasového a osidlovacího úřadu SS (*Rassen- und Siedlungshauptamt der SS*). Po skončení vojenské služby byli absolventi povýšeni na tzv. vůdce kolektivu Ld (*Landdienst-Gefolgschaftsführera*) a v jednotlivých případech i na tzv. referenta Ld (*Landdienst-Referent*).⁶³ Poté co absolvent založil vlastní rodinu, měl mu být říšským vůdcem SS udělen dědičný statek na Východě, měl se z něj

62 ŠIMŮNEK, M., Poslední „vůdcovská škola“ nacistické diktatury, c. d., s. 70.

63 *Der Landdienst der Hitlerjugend, Bote aus Mistelbach, Jahresübersicht 1940*, s. 11; *Znaimer Tagblatt*, 8. 3. 1942, s. 8.

stát tzv. obranný sedlák (*Wehrbauer*)⁶⁴ a měl být usazen na speciálně vytvořených tzv. opěrných statcích (*Wehrhöfe*).⁶⁵

Odhaduje se, že jen do roku 1939 Ld HJ prošlo na 12 000 chlapců a 14 000 dívek a do roku 1943 měla zhruba 40 000 příslušníků.

Na okupovaných územích se s činností Ld HJ setkáváme např. na Znojemsku, které bylo v té době přičleněno k župě Dolní Dunaj (*Niederdonau*).⁶⁶ Jejich činnost máme dále doloženu i v protektorátu, konkrétně ve Stonařově (*Stannern*) v jihlavském jazykovém ostrově. Zde je nám dodnes připomínkou jeden z objektů pracovního tábora. Další dochovaný objekt tábora se nachází v nedaleké Vysoké (*Hochdorf*) u Jihlavy.⁶⁷

Poté, co byly části velkostatku Nové Dvory získány zmanipulovanou dražbou pro potřeby HJ, byl do Nových Dvorů Němci dosazen jako správce jistý Valek, pocházející z Kladska. Podle kroniky obce Nové Dvory to měl být „člověk bez vzdělání a rozhledu a nadšený obdivovatel Hitlera“.⁶⁸ Ze zámku se muselo vystěhovat 18 rodin, aby se uvolnil prostor pro mládež z HJ. Jako vedoucí školy Ld HJ byl na Kačinu v září 1942 dosazen SS-Oberbannführer Goldberg.⁶⁹ Podle kronikáře ze Svatého Mikuláše oživil zámek po 10 letech, kdy byl ve vnucené správě, „dětským hlaholem německých dětí“.

---

64 Tento termín si nacisté „vypůjčili“ z období římské říše, kdy rolníci usazovaní podél Limes Romanum měli plnit vedle funkce hospodářské a civilizační i funkci obrannou. Podobně fungující komunitu rolníků využívala habsburská monarchie od roku 1530 na svých hranicích s Osmanskou říší. V době zhoršené bezpečnostní situace měl nastat přerod rolníka ve vojáka. V Himmlerově konceptu měli Wehrbauern v počtu asi třiceti rodin osídlit opevněnou vesnici, řízenou dvěma nebo třemi příslušníky SS, kteří by byli také vycvičenými vojáky. Koncept „obrného“ sedláka do ideologie nacistické Říše přineslo tzv. Artamanské mládežnické hnutí, které si ve Výmarské republice idealizovalo skromný venkovský život. Během 20. let 20. století ze svého antislovanského přesvědčení odstěhovali do východních pohraničních oblastí, aby tam svou přítomností a činností eliminovali vliv slovanského osídlení. Členství v Artamanském hnutí, založeném počátkem 20. let 20. století, bylo determinováno „árijským původem“. Jeho stoupenci neúnavně proklamovali rozpor mezi „nordickým/árijským“, „zdravým“, „selským“ na jedné straně a „židovským“, „dekadentním“ a „velkoměstským“ na straně druhé. Koncept Wehrbauern měl ve Třetí říši i svého vnitřního kritika, jímž byl Richard Walther Darré, říšský ministr pro výživu a zemědělství, který proti myšlence spojení farmaření a boje stavěl svou vlastní vizi rolnictva úzce zakořeněného na své nově získané půdě na Východě jako jakési paralele s kolonizací amerického Divokého západu. Kolonista měl být podle Darrého představován více na půdu než na národní, respektive ekonomické subjekty v Říši. Srov. BRÄMWEILL, Anna, *Blood and Soil, Richard Walther Darré and Hitler's "Green Party"*, Abbotsbrook – Bourne End – Buckinghamshire 1985, s. 145–147.

65 Blíže: KAIENBURG, H., *Die Wirtschaft der SS*, c. d., s. 130; HOŘEJŠ, M., *Nacistická germanizační a osidlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava*, c. d., s. 35

66 *Landdienst der Hitler-Jugend - Bauernschule des deutschen Volkes*, Znamer Tagblatt, 2. 3. 1942, s. 3.

67 SKŘIVÁNEK, Marek, *Pracovní tábor Hitlerjugendheim-Landdienst ve Stonařově*, dostupné online: <<https://jam.jihlava.cz/objekt/101-pracovni-tabor-hitlerjugendheim-landdienst-ve-stonarove>> [12. 11. 2024].

68 SOKA Kutná Hora, fond: Městský archiv Nové Dvory, kronika Nových Dvorů.

69 Tamtéž. Kronikář ze Svatého Mikuláše ale ve svých po válce dopsaných informacích k roku 1942 uvádí jako vedoucího školy na zámku Kačina Němce Sosse. SOKA Kutná Hora, fond: Archiv obce Svatý Mikuláš, Pamětní kniha obce Svatý Mikuláš, 1899–1981, díl I.

Obr. 5 Uniformy Hitlerjugend. Zdroj: Organisationsbuch der NSDAP München 1938, Tafel 56.

Děti měly být staré 9–14 let.⁷⁰ Na zámku byla škola, skladiště a bydlel zde vedoucí školy se ženou a šesti dětmi.⁷¹

Během roku 1944 byl dvůr velkostatku v Nových Dvorech stávajícím nájemcem předán německému vrchnímu inspektorovi Heinrichu Schwarzovi.⁷²

70 Podle kronikáře ze Svatého Mikuláše: „Německé děti měly zde předvojenskou výchovu. Pochodovaly, učily se střílet do terčů v písničku u obory, jak staří vojáci musely se plazit po zemi i v blátě. Většina z nich byli chlapi, celkem hezcí, všichni světlé vlasy (čistá rasa), chodili stejně oblečení, černé šněrovací boty a punčochy, černé manžetové krátké jen ke kolenům kalhoty v pase se silným koženým páskem a zasunutou malou dýku. Tmavě žlutou bundu, s černým šátkem kolem krku a neb červenou kravatu. V létě chodili prostovlasí, v zimě nosili černé teplé čepice se štítkem s možností v případě velké zimy stáhnoutí přes uši. Byli dobře živeni. K nám se chovali nevděčně, jako by nás ani neviděli, když jsme se potkali. Takto se k nám přehlíživě chovali i jejich vedoucí. Nebylo mezi námi žádné zjevné nepřátelství.“ SOKA Kutná Hora, fond: Archiv obce Svatý Mikuláš, Pamětní kniha obce Svatý Mikuláš, 1899–1981, díl I.

71 Tamtéž.

72 Podle kronikáře z Nových Dvorů měl pocházet z Dánska. SOKA Kutná Hora, fond: Městský archiv Nové Dvory, Pamětní kniha města Nové Dvory, 1938–1960, díl II., kniha č. 98.

Konec války, zánik školy Ld HJ a další osudy aktérů

Působení HJ na Kačíně a v Nových Dvorech nemělo dlouhého trvání. Nevíme, kdy přesně chovanci a jejich vedoucí své školící zařízení opustili. Nejsou známy ani osudy vedoucích představitelů tohoto učiliště.

Co známe poněkud přesněji, jsou osudy klíčových aktérů dražby. H. Eckoldt po odchodu z Kolína vykonával mezi 15. červnem 1942 až 28. listopadem 1943 funkci oberlandráta v Plzni a zároveň zastával post komisařského policejního ředitele tamtéž (18. listopadu 1942 – 28. listopadu 1943). V listopadu 1943 se přesunul na oberlandrát v Jihlavě, který oficiálně vedl do května roku 1945. Zároveň vykonával od 7. září 1944 i pozici okresního hejtmana v Jihlavě a zastupující oberlandráta v Brně (31. srpna 1944 – 30. listopadu 1944). Německý státní ministr a SS-Obergruppenführer Karl H. Frank (1898–1946) Eckoldta koncem roku 1944 jmenoval svým pověřencem pro opevňovací práce na Moravě a 2. května 1945 byl pověřen péčí o německé uprchlíky v oblasti Domažlicka, Klatovska a Sušicka. Výše uvedené, a charakteristika ve spise Mls v Plzni to taktéž potvrzuje, dokládá, že Eckoldt patřil k nejspolehlivějším správním úředníkům v protektorátu a měl plnou důvěru svých nadřízených, a to až do konce okupace. Po prvním jednání na Strakonicku, které vedl s okresními hejtmany, byl zatčen americkými vojáky a poslán do Bavorska. U Mls v Plzni byl obžalován dle dekretu prezidenta republiky ze dne 16. června 1945. Během soudního řízení se zvažovalo udělení trestu smrti, nakonec byl odsouzen k dvacetiletému trestu odnětí svobody. Na základě prezidentské amnestie ze 4. května 1953 mu byl trest zkrácen o pět let. Usnesením generální prokuratury z 8. října 1955 bylo upuštěno od výkonu zbytku trestu a rozhodnuto o propuštění a následném odsunu. Dne 18. prosince 1955 byl Eckoldt vyhoštěn do Západního Německa a vrátil se k rodině do Koblence.⁷³

Siegfried Zoglmann odešel z Prahy již v roce 1943, kdy se dobrovolně přihlásil do služby u Waffen-SS. Není jisté, zda byl na frontě, nebo působil jako hlavní šéf HJ na okupovaných územích. Později ale sloužil u bojových jednotek v Itálii, Francii a v Maďarsku a nakonec byl v pozici velitele roty povýšen v červnu 1943 do hodnosti SS-Obersturmführera. Na konci války se v Rakousku objevilo nacionálněsocialistické podzemní hnutí, které bylo živeno přílivem nacistických funkcionářů do tzv. alpské pevnosti. V tomto hnutí se angažoval i Zoglmann. Aktivisté, kteří se zpočátku soustředili na pokračování Třetí říše a vytvoření Čtvrté říše, brzy pochopili, že nebudou úspěšní. V dubnu 1945 Zoglmann odjel do Bavorska, ještě tentýž rok se stal z bývalého aktivního nacisty v Severním Porýní-Vestfálsku (tehdy britské okupační zóně) člen liberální strany svobodných demokratů (PDF), pozdější Svobodné německé strany (*Freie Demokratische Partei*). V roce 1950 byl zvolen jejím zemským tiskovým referentem a rok nato členem zemského předsednictva. V říjnu 1970 ze strany vystoupil a v listopadu 1974 přešel k CSU (*Christlich-Soziale Union*). V letech 1957–1976 byl Zoglmann poslancem západoněmeckého Spolkového sněmu (*Bundestag*). V roce 1973

73 SOA Plzeň, fond: Mimořádný lidový soud v Plzni, LS 132/1948 Herbert Eckoldt; KOKOŠKOVÁ, Z. – PAŽOUT, J. – SEDLÁKOVÁ, M., Úřady oberlandrátů v systému okupační správy, c. d., s. 65–66.

byl vyznamenán Velkým spolkovým křížem za zásluhy. Po odchodu z poslanecké funkce se věnoval své poradenské firmě (*InterWerbung*), řídil vlastní nakladatelství (*NWZ Verlag*) a vydával časopis (*Deutschland-Journal*). Do roku 2000 byl členem spolkového předsednictva Sudetoněmeckého krajanského sdružení (*Sudetendeutsche Landsmannschaft*), od něhož získal medaili za zásluhy. Bavorsko i Maďarsko mu udělily své záslužné řády. Zemřel 20. října 2007 ve městě Bad Godesberg.⁷⁴ Za své činy v protektorátu nebyl nikdy stíhán.

Závěr

Převod velkostatku Nové Dvory do rukou nacistické organizace HJ je případem převodu majetku do německých rukou na nižší organizační úrovni. Doplnuje dosavadní stav bádání v oblasti germanizační činnosti oberlandrátů. Herbert Eckoldt byl ohledně zamýšlené germanizace jemu svěřené oblasti velmi aktivní a za dobu svého úřadování nejen navrhl germanizační plány, ale jejich značnou část i realizoval. Kolín, i přes minimální přítomnost německé komunity, mínil proměnit v centrum germanizované oblasti v samotném středu Čech. Tomu odpovídaly i jeho plánované a prováděné kroky. Nebyl sice ze své pozice schopen realizovat systematické osídlování jemu svěřené oblasti, ale od počátku se opíral o rozptýlené německé osídlení, které budoval na základě ovládnutí průmyslových podniků německými treuhändery a velkostatků a dvorů kontrolou vnucenými správci. Ty se měly stát v budoucnosti opěrnými body německé kolonizace. Podobně strategicky vnímal i ovládnutí velkostatku Nové Dvory a dosazení Ld HJ jako budoucích řídicích kádrů systematické a plošné germanizace. I když předchozí ovládnutí průmyslových i zemědělských podniků v působnosti kolínského oberlandráta bylo motivováno rasově, drželo se stávajících, v protektorátu platných právních norem. V případě převodu velkostatku Nové Dvory na HJ přestoupil Eckoldt pomyslnou hranici právního jednání a uchýlil se k nátlaku na soudní znalce i soudní instituci samotnou, přičemž se očividně mohl opřít o ústřední instance nacistické okupační správy v protektorátu (Bodenamt). V době exekuční dražby, kterou ovlivnil jak ve výši odhadní částky, tak i ve výběru dražitele, nebyl již Eckoldt ve výkonu funkce kolínského oberlandráta a konal tak bez pověření nadřízených. Akce vedoucí k ovládnutí nemalého pozemkového majetku uvnitř českého jazykového prostoru byla ale zjevně koordinována z nejvyšších míst, o čemž svědčí i pravděpodobná účast komisařského vedoucího Bodenamtu (F. Fischer), klíčové osoby a pravé ruky K. H. Franka v pozemkových a osídlovacích záležitostech. Zajímavé je i angažmá S. Zoglmana, přičemž určité pochybnosti vzbuzuje způsob nakládání s finančními prostředky na dražbu i jejich původ. Tato otázka zůstává nezodpovězena a hypotéza o nelegálním, respektive sekvestrovaném původu peněz musí být ověřena dalšími výzkumy o činnosti HJ a jejich klíčových představitelů v protektorátu.

---

⁷⁴ Siegfried Zoglmann, dostupné online: <<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=zoglm>> [12. 11. 2024]; Siegfried Zoglmann, dostupné online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Siegfried_Zoglmann> [12. 11. 2024].

I přes specifickou daného případu je zřejmé, že podobně i v dalších případech, kdy nacisté ovládli velké pozemkové celky, bylo použito a zneužito předchozích vnucených správ a hospodářských deliktů předchozích majitelů.

Prameny a literatura

Prameny

Národní archiv

- fond Úřad říšského protektora
- fond Státní tajemník Úřadu říšského protektora (ST – ÚŘP)
- fond Německý státní tajemník (NSM)

Bundesarchiv Berlin

- fond Reichsfinanzministerium, R/2/

Archiv bezpečnostních složek

- Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV (301)

SOA Plzeň

- fond Mimořádný lidový soud v Plzni

SOA Praha, SOkA Kutná Hora

- fond Okresní úřad Kutná Hora
- fond Městský archiv Nové Dvory
- fond Archiv obce Svatý Mikuláš

Archiv České národní banky

- fond Živnobanka

Literatura

HEINEMANN, Isabel, „Rasse, Siedlung, deutsches Blut“. Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas, Göttingen: Wallstein 2003.

HEINEMANN, Isabel a kol., Wissenschaft – Planung – Vertreibung. Der Generalplan Ost der Nationalsozialisten. Katalog zur Ausstellung der Deutschen Forschungsgemeinschaft, Köln: Franz Steiner Verlag 2006.

HORČÍČKA, Václav – ŽUPANIČ, Jan, Šlechta na křižovatce. Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo-Mannsfeldové v první polovině 20. století, Praha: Agentura Pankrác 2017.

HOŘEJŠ, Miloš, Mezi dvěma světy. Proměny národnostní identity rodiny Czernin-Morzinů v 1. polovině 20. století, Securitas imperii, 2017, č. 30, s. 12–35.

HOŘEJŠ, Miloš, Nacistická germanizační a osidlovací politika v Protektorátu Čechy a Morava, Praha: Karolinum 2023.

HOŘEJŠ, Miloš, Rudolf a Humprecht Czerninové z Chudenic. Oběti heydrichiády z řad české šlechty, Paměť a dějiny, 2014, 8, č. 4, s. 31–42.

- HOŘEJŠ, Miloš, Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích, in: Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století / Der Adel Mitteleuropas in Konfrontation mit den totalitären Regimen des 20. Jahrhunderts, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 235–258.
- HOŘEJŠ, Miloš – NĚMEC, Richard, National Socialist Urban Planning and Social Housing Development. Between Regulated Theory and Chaotic Reality, in: RÁKOSNÍK, Jakub – ŠUSTROVÁ, Radka (edd.), War Employment and Social Policies in the Protectorate Bohemia and Moravia 1939–1945, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2018.
- JANČÍK, Drahomír – KUBŮ, Eduard – KUKLÍK, Jan ml., Arizace a restituce židovského majetku v českých zemích (1939–2000), Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2003.
- JANČÍK, Drahomír – KUBŮ, Eduard, „Arizace“ na úvěr. Příspěvek Kreditanstalt der Deutschen ke germanizaci hospodářského života v „Protektorátu Čechy a Morava“, Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky 2003.
- KAIENBURG, Hermann, Die Wirtschaft der SS, Berlin: Metropol 2003.
- KOKOŠKOVÁ, Zdeňka – PAŽOUT, Jaroslav – SEDLÁKOVÁ, Monika, Úřady oberlandrátů v systému okupační správy Protektorátu Čechy a Morava a jejich představitelé, Praha: Scriptorium 2019.
- KUKLÍK, Jan a kol., Jak odškodnit holocaust? Problematika vyvlastnění židovského majetku, jeho restituce a odškodnění, Praha: Karolinum 2015.
- MAI, Uwe, „Rasse und Raum“. Agrarpolitik, Sozial- und Raumplanung im NS-Staat, Paderborn: Ferdinand Schöningh 2002.
- NĚMEC, Petr, Česká a moravská šlechta v letech nacistické okupace, Dějiny a současnost, 1993, 15, č. 1, s. 26–29.
- NĚMEC, Petr, Germanizační úsilí oberlandrátů na Moravě, Časopis Matice moravské, 1988, 107, s. 183–196.
- NOVÁK, Pavel, Meziválečná oprava Kačiny ve světle výnosů velkostatku Nové Dvory, in: Chotkové a Kutnohorský, Praha: Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kutná Hora – Koniasch Latin Press 2015, s. 99–105.
- NOVOTNÝ, Gustav, Konfiskace a uvalování vnučených správ na pozemkový majetek velkostatků v českých zemích v době nesvobody 1938–1945, in: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války, Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum 1996, s. 51–60.
- NOVOTNÝ, Gustav, Lesní hospodářství v českých zemích v letech 1938–1945, Časopis Matice moravské, 1992, 111, s. 125–136.
- NOVOTNÝ, Gustav, Lesní hospodářství v Českých zemích v letech 1938–1945. (Rozloha lesní půdy, majetkové a vlastnické vztahy a pracovní síly v lesnictví), in: Sborník k dějinám 19. a 20. století, 1991, XII, s. 105–120.
- NOVOTNÝ, Michal, Jaroslav Fagner a urbanismus města Kolína, Královehradecko. Historický sborník pro poučenou veřejnost, 2010, VII, s. 237–263.
- NOVOTNÝ, René, Nacistická národnostní politika na Pardubicku v letech 1939–1945, Východočeský sborník historický, 2013, XXII, s. 169–217.
- RYCHLÍK, Jan, Změny v pozemkové držbě v českých zemích v letech 1938–1945, in: RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.), České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války, Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum 1996, s. 17–25.
- ŠIMŮNEK, Michal, Poslední „vůdcovská“ škola nacistické diktatury: tzv. Nacionálně politický výchovný ústav Čechy (Nationalpolitische Erziehungsanstalt Böhmen) v Kutné Hoře, 1943–1945, in: Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis, 2011, 51, 1, s. 59–81.
- ŠUSTROVÁ, Radka, Pod ochranou protektorátu. Projekt Kinderlandverschickung v Čechách a na Moravě. Politika, každodennost a paměť 1940–1945, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2012.

VAJSKEBR, Jan – ŠUSTROVÁ, Radka, Německá bezpečnostní opatření v protektorátu Čechy a Morava na začátku války, *Paměť a dějiny*, 2009, 3, č. 3, s. 90–107.

VAJSKEBR, Jan – KAŇÁK, Petr, *Kariéry ve službách nacismu. Nejvyšší velitelé německého potlačovacího aparátu v protektorátu Čechy a Morava*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Ústav pro studium totalitních režimů 2020.

Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren, Prag: Böhmisches-Mährisches Verlag und Druckerei 1939.

Časopisy

Der Landdienst der Hitlerjugend, *Bote aus Mistelbach*, Jahresübersicht 1940, s. 11; *Znaimer Tagblatt*, 8. 3. 1942, s. 8.

Landdienst der Hitler-Jugend – Bauernschule des deutschen Volkes, *Znaimer Tagblatt*, 2. 3. 1942, s. 3.

Internetové zdroje

Dějiny Korolup, dostupné online: <https://cs.wikibooks.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Korolup/Zem%C4%9Bd%C4%9Blsk%C3%A1_slu%C5%BEba_Hitlerovy_ml%C3%A1de%C5%BEe> [12. 11. 2024].

SKŘIVÁNEK, Marek, Pracovní tábor Hitlerjugendheim-Landdienst ve Stonařově, dostupné online: <<https://jam.jihlava.cz/objekt/101-pracovni-tabor-hitlerjugendheim-landdienst-ve-stonarov>> [12. 11. 2024].

Siegfried Zoglmann, dostupné online: <<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=zoglm>> [12. 11. 2024].

Siegfried Zoglmann, dostupné online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Siegfried_Zoglmann> [12. 11. 2024].

SS kavalérie a obec Ůročnice – 2. díl, *Obec Ůročnice*, dostupné online: <<https://www.urocnice.eu/clanky/cviciste-vojsk-ss/ss-kavalerie-a-obec-urocnice---2.-dil.html>> [12. 10. 2024].

REDAKČNÍ RADA

---

prof. Ing. IVANA BOHÁČKOVÁ, CSc.
Provozně ekonomická fakulta
České zemědělské univerzity v Praze
Kamýčká 129
165 00 Praha – Suchdol
ivana1bohackova@seznam.cz

prof. PhDr. JANA BUREŠOVÁ, CSc.
Katedra historie FF UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
jana.buresova@upol.cz

PhDr. PAVEL DOUŠA, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Zámek Kačina
Svatý Mikuláš 51
284 01 Kutná Hora
pavel.dousa@nzm.cz

PhDr. EUDOVÍT HALLON, DrSc.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
ludovit.hallon@savba.sk

PhDr. MILOŠ HOŘEJŠ, Ph.D.
Národní technické muzeum
Kostelní 42
170 00 Praha 7
milos.horejs@ntm.cz

prof. PhDr. IRENA KORBELÁŘOVÁ, Dr.
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav historických věd
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava
irena.korbelarova@fpf.slu.cz

Mgr. LUCIE KUBÁSKOVÁ
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
lucie.kubaskova@nzm.cz

prof. PhDr. EDUARD KUBŮ, CSc.
Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
eduard.kubu@ff.cuni.cz

doc. Ing. MICHAL PLAČEK, Ph.D., M.Sc.
Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo
Studijní středisko Znojmo
Loucká 656/21
669 02 Znojmo
placek@svse.cz

doc. Ing. MILAN JAN PŮČEK, MBA, Ph.D.
AMBIS vysoká škola
Lindnerova 1
180 00 Praha 8
milan.pucek@seznam.cz

PhDr. MIROSLAV SABOL, Ph.D.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Miroslav.Sabol@savba.sk

Ing. HELENA SMOLOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
smolova.helena@gmail.com

doc. PhDr. JIŘÍ ŠOUŠA, CSc.
Katedra pomocných věd historických
a archivního studia FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
doc.sousa@seznam.cz

Ing. HANA URBANCOVÁ, Ph.D., DBA.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
hana.urbanцова@cazv.cz

doc. PhDr. MIROSLAV VÁLKA, Ph.D.
Ústav evropské etnologie
FF Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
valka@phil.muni.cz

PhDr. JIŘÍ WOITSCH, Ph.D.
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 3
110 00 Praha 1
woitsch@eu.cas.cz

doc. Ing. PAVLA VRABCOVÁ, Ph.D.
Technická univerzita v Liberci,
Ekonomická fakulta
Voroněžská 13
460 01 Liberec
vrabcovapavla@gmail.com

AUTOŘI TEXTŮ

RNDr. Jan Altman, Ph.D.

Botanický ústav AV ČR
Vědecké pracoviště Třeboň
Dukelská 135
379 01 Třeboň
altman.jan@gmail.com

Ing. Přemysl Brzák

Městský úřad Varnsdorf
Odbor životního prostředí
náměstí E. Beneše 470
407 47 Varnsdorf
premysl.brzak@varnsdorf.cz

PhDr. Pavel Douša, Ph.D.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kačina – zámek, muzeum a park
Svatý Mikuláš 51
284 01 Kutná Hora
pavel.dousa@nzm.cz

Ing. Hana Dupkaničová,

Mendelova univerzita v Brně,
Zahradnická fakulta
Ústav biotechniky zeleně
Valtická 337, 691 44 Lednice
jana.drochytкова@mendelu.cz

PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 1300/44,
170 00 Praha 7
milos.horejs@gmail.com

PhDr. Jana Jakubská

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 1300/44,

170 00 Praha 7

jana.jakubska@nzm.cz

Mgr. Ondřej Malina, Ph.D.

Národní památkový ústav,

územní odborné pracoviště v Lokti

Kostelní 81/25

357 33 Lohotky

malina.ondrej@npu.cz

Ing. Lucie Medková, Ph.D.,

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.

Květnové náměstí 391

252 43 Průhonice

medkova@vukoz.cz

Ing. Zdeněk Novák

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 1300/44,

170 00 Praha 7

zdenek.novak@nzm.cz

PhDr. Lukáš Provaz

Gymnázium Jiřího Orteny

Jaselská 932

284 80 Kutná Hora

provaz.lukas@gmail.com

Ing. Eva Sojková

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.

Květnové náměstí 391

252 43 Průhonice

sojkova@vukoz.cz

RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D.

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.

Květnové náměstí 391

252 43 Průhonice

santruckova@vukoz.cz

Ing. Jiří Šefl, Ph.D.,
Mendelova univerzita v Brně
Zahradnická fakulta
Ústav biotechniky zeleně
Valtická 337, 691 44 Lednice
jiri.sefl@mendelu.cz

Prof. Ing. Pavel Šimek, Ph.D.,
Mendelova univerzita v Brně
Zahradnická fakulta
Ústav biotechniky zeleně
Valtická 337, 691 44 Lednice
florart@florart.cz

Mgr. Michal V. Šimůnek, Ph.D.
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.
Vlašská 355/9,
118 00 Praha 1 Malá Strana
simunekm@centrum.cz

PhDr. Věra Vávrová,
Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.
Květnové náměstí 391
252 43 Průhonice
wawrowa@seznam.cz

Ing. Jiří Velebil
Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.
Květnové náměstí 391
252 43 Průhonice
velevil@vukoz.cz

Doc. Ing. Roman Zámečník, Ph.D.,
Mendelova univerzita v Brně
Zahradnická fakulta, Ústav biotechniky zeleně
Valtická 337, 691 44 Lednice
zamecnik.roman@npu.cz

prameny & studie 76

Prameny a studie / Sources and studies

Založeno 1966 pod názvem Prameny historie zemědělství a lesnictví.

Rok vydání 2024, číslo 76

Prameny a studie jsou odborným recenzovaným časopisem vydávaným Národním zemědělským muzeem, který je zaměřen na problematiku muzeologie a agrární dějin. Speciálně se soustředí na témata: venkov, zemědělství, krajina, etnografie a tradice; rozvoj venkova a regionální rozvoj; lesnictví, lesní hospodářství a myslivost; vodní ekosystém, rybníkářství a rybářství; zahradnictví (ovocnářství, zelinářství, květinářství, zahradní a krajinářská architektura), vinařství a včelařství; mechanizace zemědělství a lesnictví; zemědělské, lesnické a další oborové provozní stavby; potravinářský a na zemědělství navazující průmysl a živočišná výroba; kulinární dědictví, venkov a zemědělství v umění; osobnosti zemědělství, lesnictví, rybářství; a další příbuzné obory. Časopis je vydáván od roku 1966, původně pod názvem Prameny historie zemědělství a lesnictví. Ke změně názvu došlo v roce 1978. Redakce přijímá texty psané v češtině, slovenštině, polštině, němčině a angličtině.

Sources and studies are a professional peer-reviewed journal published by the National Museum of Agriculture which is focused on issues of museology and agrarian history. It specially focuses on topics: countryside, agriculture, landscape, ethnography and traditions; rural development and regional development; forestry and hunting; aquatic ecosystem, fish farming and fisheries; horticulture (fruit growing, vegetable growing, floriculture, garden and landscape architecture), viticulture and beekeeping; mechanization of agriculture and forestry; agricultural, forestry and other sectoral operational buildings; food and agriculture-related industries and animal production; the culinary heritage, countryside and agriculture in art; personalities of agriculture, forestry, fishing, and other related fields. The journal has been published since 1966, originally under the title Sources of the History of Agriculture and Forestry. The name was changed in 1978. The editors accept texts written in Czech, Slovak, Polish, German and English.

Vedoucí redaktor / Editor-in-Chief:

prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Výkonný redaktor / Executive Editor:

PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D.

Redakční rada / Editorial Board:

prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc., prof. PhDr. Jana Burešová, CSc., PhDr. Pavel Douša, Ph.D., PhDr. Ludovit Hallon, SrSc., PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D., prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr., Mgr. Lucie Kubásková, prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc., doc. Ing. Michal Plaček, Ph.D., M.Sc., doc. Ing. Milan Jan Půček, MBA, Ph.D., PhDr. Miloslav Sabol, Ing. Helena Smolová, Ph.D., doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc., Ing. Hana Urbancová, Ph.D., DBA, doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D., doc. Ing. Pavla Vrabcová, Ph.D., PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

Adresa redakce / Editorial address:

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 78 Praha 7

E-mail: redakce@nzm.cz

Web: www.nzm.cz/prameny-a-studie/

Recenzovali / Reviewers:

Ing. Martin Kovář

RNDr. Jana Králová

PhDr. Lukáš Provaz

PhDr. Pavel Novák CSc.

Ing. Zdeněk Novák

Ing. Stanislava Ottomanská Ph.D.

Ing. Ondřej Ottomanský Ph.D.

Ing. Petr Pauliš

Mgr. Michal Šimůnek Ph.D.

Ing. Gabriela Stögerová

Mgr. Filip Velímský, Ph.D.

Jazykové korektury / Proofreading: PhDr. Josef Lesák

Návrh obálky / Cover design: Pavel Cápál

Sazba a grafická úprava / Typesetting and graphic design: Pavel Cápál

Překlady / Translations: Anna Pilátová, Ph.D.

OBSAH

SEKCE HISTORICKÁ

- Roman Zámečník, Hana Dupkaničová, Jiří Šefl: Výzkum lázeňských parků v Česku a na Slovensku
- Zdeněk Novák, Roman Zámečník, Jiří Šmída: Založení pokusu – ověření postupu Arnošta hraběte Silva-Tarouca při tvorbě stěn z jehličnanů v Průhonickém parku
- Markéta Šantrůčková, Lucie Medková, Eva Sojková, Jiří Velebil: Historie zahradnických výzkumných ploch v Průhonicích v dobových souvislostech a s ohledem na vznik Dendrologické zahrady

KOLEGOVÉ KU POCTĚ PhDr. PAVLU NOVÁKOVÍ

- Pavel Douša: Laudatio ad Pavel Novák
- Lukáš Provaz a Jana Jakubská: Bibliografie Pavla Nováka
- Michal V. Šimůnek: Od války k „dvouletce“. Plány na rozvoj Kutné Hory 1945–1948
- Ondřej Malina, Přemysl Brzák, Petr Zeman: Důlní dílo Bylanka 4 v Kutné Hoře. Báňsko-historický rozbor a interpretace jeho vývoje.
- Miloš Hořejš: Kolínský oberlandrát Herbert Eckholdt a majetkové převody velkostatku Nové Dvory se zámekem Kačina v době nacistické okupace

www.nzm.cz

ISSN 0862–8483

